

Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2011

Citation for published version (APA):

Meng, C. M., Allen, J. P., Fouarge, D., Huijgen, T. G., & Verhagen, A. M. C. (2012). Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2011. (ROA Reports; No. 2). Maastricht: Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt, Faculteit der Economische Wetenschappen.

Document status and date:

Published: 01/01/2012

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2011

ROA-R-2012/2

Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt
Maastricht University
School of Business and Economics

Maastricht, augustus 2012

Colofon

© Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA). Niets uit deze uitgave mag op enige manier worden verveelvoudigd zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de directeur van het ROA.

Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt
Maastricht University
School of Business and Economics

Vormgeving
ROA secretariaat, Maastricht

Verkoop
Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt
email: secretary-roa-sbe@maastrichtuniversity.nl
website: www.roa.nl

ISBN: 978-90-5321-502-9
augustus 2012

Inhoud

Voorwoord	V
Samenvatting	VII
1 Kwaliteit van gediplomeerde schoolverlaters	1
1.1 Inleiding	1
1.2 Leeswijzer	2
1.3 Opleiding: Kwalificatie	3
1.4 Opleiding: Selectiviteit	14
1.5 Opleiding: Tevredenheid met opleiding	20
1.6 Opleidingskeuze achteraf	26
1.7 Vervolgonderwijs: Kwalificerende vervolgtrajecten	28
1.8 Vervolgonderwijs: Voorbereiding en aansluiting	31
1.9 Vervolgonderwijs: Succes	34
1.10 Arbeidsmarkt: Kans op werk	36
1.11 Arbeidsmarkt: Branches, dienstverband en carrièremogelijkheden	44
1.12 Arbeidsmarkt: Aansluiting tussen werk en opleiding	53
1.13 Arbeidsmarkt: Salaris	56
1.14 Tevredenheid met werk	57
1.15 Mogelijke beleidsimplicaties	58
2 21st century skills: de betekenis voor het onderwijs	61
2.1 Inleiding	61
2.2 Het belang van competenties in de huidige baan	63
2.3 Tekorten aan competenties	78
2.4 Conclusies	85
3 21st century skills: de economische betekenis	89
3.1 Vereiste competenties van schoolverlaters	89
3.2 Relatie tussen vereiste vaardigheden en loon	95
3.3 Relatie tussen competentie tekorten en loon	100
3.4 Conclusie	103
Literatuur	105
Bijlage 1: Kernindicatoren	107
Statistische Bijlage	
Tabellen naar opleidingssector	113

Voorwoord

Wat vinden gediplomeerde schoolverlaters van hun opleiding en wat gaan ze na hun opleiding doen? Hoe is de aansluiting met het vervolgonderwijs? En als ze naar de arbeidsmarkt gaan, hoe snel krijgen ze dan werk? En sluit dat werk dan ook aan op de gevolgde opleiding?

Sinds 1991 voert het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) van Maastricht University in samenwerking met DESAN Research Solutions enkele groot-schalige onderzoeken uit onder recente schoolverlaters en pas afgestudeerden waarmee op dit soort vragen een antwoord kan worden gegeven. Het voorliggende rapport *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2011* gaat in op de transitie van school naar werk of vervolgonderwijs, die gediplomeerden maken. De resultaten die in dit rapport worden gepresenteerd zijn gebaseerd op het onderzoek dat eind 2011 over bijna de volle breedte van het Nederlandse onderwijsstelsel is uitgevoerd, en hebben betrekking op de situatie van gediplomeerde schoolverlaters (VMBO, AVO en MBO) en afgestudeerden (HBO en WO) ongeveer anderhalf jaar na het voltooien van de opleiding. In totaal zijn ruim 111.000 schoolverlaters en afgestudeerden van het schooljaar 2009-2010 benaderd. De totale respons bedroeg 31%. De verzamelde gegevens vormen samen het door het ROA ontwikkelde SchoolverlatersInformatieSysteem (SIS). Dit informatiesysteem is gebaseerd op grootschalige enquêtes die volgens een geïntegreerd model worden uitgevoerd.

Allereerst betreft het de VO-Monitor. Deze enquête is gericht op gediplomeerde schoolverlaters van het algemeen voortgezet onderwijs (HAVO, VWO) en het voorbereidend beroepsonderwijs (VMBO). Daarnaast zijn er de BVE-Monitor, - een enquête onder gediplomeerde schoolverlaters van de beroepsopleidende (BOL) en beroepsbegeleidende leerweg (BBL) van het middelbaar beroepsonderwijs (MBO) - en de HBO-Monitor, een enquête gericht op afgestudeerden van het hoger beroepsonderwijs (HBO). De HBO-Monitor wordt uitgevoerd onder auspiciën van de HBO-raad. Tot slot betreft het de VSV-Monitor, een enquête onder voortijdige schoolverlaters. Over de resultaten van de VS-Monitor verschijnt een apart Fact Sheet. Het ROA heeft de gehele projectleiding wat deze monitoren betreft en is specifiek verantwoordelijk voor de instrumentontwikkeling en de wetenschappelijk analyse en rapportage. DESAN Research Solutions is verantwoordelijk voor de dataverzameling en – verwerking, alsmede voor de specifieke rapporten voor de deelnemende onderwijsinstellingen.

De WO-Monitor is gericht op de afgestudeerden van Masteropleidingen van de universiteiten en wordt sinds 2009 door het IVA te Tilburg in opdracht van de VSNU uitgevoerd. Om deze reden zijn gegevens over het WO niet altijd vergelijkbaar met de andere onderwijsniveaus. Als gevolg hiervan ontbreken gegevens over het WO in een aantal tabellen,

figuren, additioneel uitgevoerde analyses en de statistische bijlage. We danken de VSNU voor de mogelijkheid om van de WO data gebruik te mogen maken.

De projectleiding van *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2011* berust bij dr. Christoph Meng. De rapportage is geschreven door dr. Jim Allen, dr. Didier Fouarge, drs. Timo Huijgen, dr. Christoph Meng en drs. Annelore Verhagen. De *Statistische Bijlage* is samengesteld door Paul van der Kolk. Secretariële ondersteuning is verleend door Mariëlle Retz en Esther Soudant. Voornoemde personen zijn allen werkzaam bij het ROA. Aan SIS werken verder mee drs. M.C.M.Th. van Alphen, drs. J.M.R. van Dongen en drs. B.M. Kinket (allen werkzaam bij DESAN Research Solutions).

Een speciaal woord van dank gaat uit naar N. Nijdam en I. Dijkema (allen werkzaam bij de Dienst Uitvoering Onderwijs te Groningen) voor de medewerking bij het uitzetten van de steekproeven onder de gediplomeerde schoolverlaters van het VMBO, het MBO en het AVO. Een speciaal woord van dank wordt verder gericht aan de vertegenwoordigers van de financiers die zitting hebben in de klankbordgroep: drs. M. Doll (werkzaam bij het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid), drs. U. Teunis (werkzaam bij het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie), drs. S.P. Dannenburg, dr. P. van Oijen, drs. B. Verlaan en drs. M. Warmerdam (allen werkzaam bij het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap). en drs. S.A. van der Wulp (HBO-raad).

De subsidiemiddelen maken de basisvoorziening mogelijk (dataverzameling, technische databeheer, methoden- en modellenstudies) en zijn beschikbaar gesteld door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie en het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Deze basisvoorziening maakt een breed pallet van strategisch onderzoek mogelijk, van proefschriften, wetenschappelijke en beleidsrelevante artikelen tot landelijke beleidsrapportages. Het dankzij de basisvoorziening ontstane databestand geeft daarbij in beginsel de mogelijkheid om de transitie van onderwijs naar vervolgonderwijs/arbeidsmarkt op landelijk niveau in kaart te brengen. Daarnaast biedt de basisvoorziening de startmogelijkheid om op een efficiënte manier uitgebreidere en diepgaandere studies op bijvoorbeeld regionaal, sectoraal of schoolniveau te bewerkstelligen. Regionale overheden of bijvoorbeeld onderwijs overkoepelende organisaties kunnen dankzij deze basisvoorziening op eenvoudige en kostenefficiënte wijze beleidsrelevante informatie verzamelen en tegen het landelijke beeld afzetten.

Maastricht, augustus 2012

Prof. dr. T.J. Dohmen
Directeur

Samenvatting

Het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) verricht jaarlijks onderzoek onder schoolverlaters naar de overgang van school naar vervolgopleiding of arbeidsmarkt. Het voorliggende rapport presenteert de resultaten van de meting die eind 2011 is gehouden onder de gediplomeerde schoolverlaters van het schooljaar 2009-2010, dat wil zeggen ongeveer anderhalf jaar na het voltooien of verlaten van de opleiding. De resultaten hebben betrekking op nagenoeg de volle breedte van het onderwijs: VMBO, MBO-BOL, MBO-BBL, HAVO, VWO, HBO en WO. Cijfers van het WO zijn daarbij afkomstig van de WO-Monitor die in opdracht van de VSNU door het IVA te Tilburg wordt uitgevoerd onder de afgestudeerden van Masteropleidingen. In totaal zijn ruim 111.000 gediplomeerde schoolverlaters en afgestudeerden benaderd. De totale respons bedroeg 31%. Het rapport kent een drietal hoofdstukken:

Hoofdstuk 1: Kwaliteit van gediplomeerde schoolverlaters

Hoofdstuk 1 gaat in op de vraag hoe het de gediplomeerden en afgestudeerden is vergaan nadat ze de opleiding in 2010 hebben verlaten. In hoofdlijnen omvat het hoofdstuk achtereenvolgens een discussie van a) het oordeel van de gediplomeerden over de gevolgde opleiding, b) de voorbereiding op en het succes in de vervolgopleiding en c) de voorbereiding op en het succes op de arbeidsmarkt.

Tabel S.1
Enkele kernindicatoren

	Verder leren	Zelfde opleiding	Werkloosheid	Eigen niveau	Eigen domein
	%	%	%	%	%
AVO	90	97	9	X	X
VMBO	97	88	12	76	63
BOL 1	56	75	35	74	59
BOL 2	60	74	17	71	61
BOL 3	44	76	10	76	75
BOL 4	59	79	7	82	80
BBL 1	20	78	8	40	58
BBL 2	34	82	5	65	74
BBL 3	25	88	2	66	84
BBL 4	16	85	3	87	87
HBO	33	79	7	78	78
WO	X	78	8	66	74

X = Vraag niet opgenomen/niet vergelijkbaar; Verder leren = % respondenten dat een vervolgopleiding is gaan volgen; Zelfde opleiding = % van de schoolverlaters dat, achteraf gezien, opnieuw dezelfde opleiding zou kiezen; Werkloosheid = Werkzoekenden als % van de schoolverlaters die zich op de arbeidsmarkt aanbieden; Eigen niveau = % van de werkende schoolverlaters dat aangeeft dat de werkgever voor deze functie minimaal een diploma van het gevolgde onderwijsniveau vereist; Eigen domein = % van de werkende schoolverlaters dat aangeeft dat de werkgever voor deze functie een diploma van de gevolgde opleidingsrichting of een verwante opleidingsrichting vereist.

Een aantal belangrijke conclusies zijn:

a) Oordelen over gevolgde opleiding

- De afgelopen 10 jaar worden de opleidingen steeds kritischer beoordeeld wat betreft de voorbereiding om te starten op de arbeidsmarkt. Vond in 2002 nog een ruime meerderheid (62%) dat de gevolgde opleiding wat dit betreft een goede basis had geboden (13% een slechte basis), in 2011 heeft nog maar 39% (24%) deze mening. Alleen bij de MBO-BBL niveau 3 en 4 gediplomeerden is er de afgelopen jaren een (lichte) meerderheid van mening dat de opleiding een goede basis heeft geboden om te starten op de arbeidsmarkt. Aangezien deze trend al ruim voor aanvang van de economische crisis is ingezet, lijkt de crisis niet de (enige) verklarende factor te zijn.
- De afgelopen vijf jaar worden opleidingen kritisch beoordeeld wat betreft de selectiviteit. Sinds 2007 vindt zo'n 20% de opleiding (veel) te makkelijk en ongeveer een derde vindt de docenten niet streng, het niveau niet uitdagend, de examens niet pittig en/of dat er onvoldoende wordt getoetst op inzicht. MBO-BOL opleidingen worden de afgelopen vijf jaar het vaakst onvoldoende selectief gevonden. Met name de opleidingen op MBO-BOL niveau 4 worden wat dat betreft kritisch beoordeeld.

b) Vervolgonderwijs

- Op zowel het AVO als het VMBO is een duidelijke meerderheid van de gediplomeerden van mening dat de gevolgde opleiding redelijk of goed aansluit op de vervolgopleiding. Voor de aansluiting tussen VMBO en HAVO is echter een duidelijke en vooral negatieve trend zichtbaar.
- Havisten en VWO'ers die doorstromen naar een vervolgopleiding wisselen aanzienlijk vaker van studie dan schoolverlaters van andere opleidingsniveaus. Deze groep is ook relatief vaak ontevreden over de geboden voorlichting over studie- en beroepsmogelijkheden.

c) Arbeidsmarkt

- Sinds de economische crisis is de werkloosheid van pas afgestudeerden gestegen, worden er vaker flexibele aanstellingen dan vaste aanstellingen verstrekt en zijn de carrièreperspectieven voor de afgestudeerden verslechterd. Afgestudeerden van de lagere onderwijsniveaus worden aanzienlijk harder getroffen wat de tweedeling op de arbeidsmarkt versterkt.
- Afgestudeerden van MBO-BOL en HBO moeten als gevolg van de economische crisis zichtbaar langer zoeken. Voor de jongeren die een diploma in het MBO-BBL behaalden is de impact van de economische crisis op de intredewerkloosheid minimaal.
- Ondanks dat voor vrouwen en mannen in gelijke mate geldt dat deeltijd werken gepaard gaat met minder goede carrièremogelijkheden, werkt zo'n 63% van de werkende vrouwelijke uitstroom van het MBO en HBO minder dan 33 uur per week, terwijl dit onder hun mannelijke studiegenoten zo'n 20% is. Het lijkt erop dat het percentage vrouwen dat deeltijd werkzaam is in de recente economische crisis stijgt.

- Naarmate het onderwijsniveau stijgt, stijgt de werkzekerheid en het salaris, maar blijktbaar zijn deze factoren niet per definitie van groot belang voor de algemene tevredenheid en speelt onder andere het verwachtingspatroon een grote rol.

Hoofdstuk 2: 21st century skills: de betekenis voor het onderwijs

Hoofdstuk 2 stelt de vraag wat 21st century skills betekenen voor het Nederlandse onderwijs. Wat zijn de vaardigheden die op de arbeidsmarkt voor schoolverlaters het meest belangrijk zijn, en in hoeverre slaagt het onderwijs erin om scholieren en studenten deze vaardigheden bij te brengen? Uitgangspunt voor dit hoofdstuk is de observatie dat, hoewel het aannemelijk lijkt dat de genoemde vaardigheden inderdaad belangrijk zijn in de wereld van vandaag – het gaat onder andere om vaardigheden op het gebied van samenwerking, communicatie, ICT, creativiteit, kritisch denken en het oplossen van problemen – er op dit moment betrekkelijk weinig empirische onderbouwing voor de stelling dat er daadwerkelijk een nieuwe set vaardigheden is die pas belangrijk is geworden in de 21e eeuw.

De analyses laten zien dat veel vaardigheden die door andere auteurs als typische 21st century skills worden aangemerkt - samenwerking, communicatie, en het oplossen van problemen – inderdaad erg belangrijk blijken te zijn voor het werk van schoolverlaters. Echter, andere 21st century skills zoals ICT- en taalvaardigheden blijken vooralsnog allerm minst van universeel belang. Verder blijkt vakkennis nog altijd minstens zo belangrijk in het werk als de meer generieke 21st century skills. Er zijn sterke indicaties dat taal- en ICT vaardigheden belangrijker aan het worden zijn, maar de stijging in het belang van deze competenties is vooralsnog onvoldoende om ze op gelijk niveau met sociale-, communicatieve- en probleemoplossende vaardigheden te brengen. Van een stijging in het belang van de laatstgenoemde competenties is geen sprake, vermoedelijk omdat ze al zeer belangrijk waren voor het werk van schoolverlaters: 21st century skills zijn al lang 20th century skills geweest.

Wanneer we naar verschillen tussen opleidingssectoren kijken, blijkt een verrassend consistent beeld te ontstaan dat – kleine uitzonderingen daargelaten – in alle onderscheiden lagen van HBO, WO en MBO terug te zien is. Vakkennis blijkt erg belangrijk te zijn in typische vrouwensectoren zoals het onderwijs en de gezondheidszorg, terwijl in deze sectoren relatief weinig belang wordt gehecht aan ICT- en taalvaardigheden. Bij meer typische mannensectoren zoals techniek en economie blijkt een min of meer tegenovergesteld beeld te bestaan. Ook op individueel niveau blijken vrouwen meer het belang van vakkennis te benadrukken, en mannen meer het belang van talen en ICT. Dit geldt zelfs – of vooral – binnen de sectoren waar hun seksegenoten in de meerderheid zijn.

Wanneer we naar tekorten kijken, verschuift het beeld enigszins. Voor de typische 21st century skills die erg belangrijk zijn voor het werk van schoolverlaters blijkt ook nog dat er vaak een tekort is, maar de sterkste tekorten zijn op het gebied van vakkennis. Verder blijkt

voor het HBO en het WO een opvallend sterk tekort aan kennis van andere vakgebieden, hoewel hier niet bijzonder veel belang aan wordt gehecht. Gelukkig lijken de tekorten aan kennis in de loop van de tijd kleiner te worden. Dit kan een indicatie zijn dat het onderwijs al aan het reageren is op de veranderende vraag vanuit de arbeidsmarkt op dit gebied. Wel is het zo dat voor het HBO het groeiend belang van taal- en ICT-vaardigheden zich lijkt te vertalen in groeiende tekorten aan deze vaardigheden. Vooralsnog is het tekort aan deze vaardigheden nog lager dan het tekort aan andere competenties. Interessant is de bevinding dat, hoewel ICT-vaardigheden ook voor MBO'ers belangrijker worden, de tekorten aan deze vaardigheden juist kleiner aan het worden zijn. Dit lijkt te suggereren dat dezelfde maatschappelijke ontwikkelingen die ICT-vaardigheden belangrijker maken, tevens ervoor zorgen dat jongeren deze vaardigheden goed leren.

Hoofdstuk 3: 21st century skills: de economische betekenis

In hoofdstuk 3 ligt de focus op de economische betekenis van 21st century skills. Eerst komen de verschillen in vereiste competenties naar bedrijfssector aan bod. Daarnaast wordt ingegaan op de relatie tussen vereiste competenties en competentie tekorten en het loon van schoolverlaters. Het hoofdstuk gaat onder andere in op de vraag in welke mate de associatie tussen vereiste competenties en het loon van schoolverlaters is veranderd in de loop van de jaren. Wanneer de associatie over de jaren heen sterker wordt, zou dit kunnen duiden op in opkomst zijnde competenties voor de 21ste eeuw, dat wil zeggen competenties die door de werkgevers gewaardeerd worden. Het hoofdstuk gaat in op de verschillen tussen de publieke en private sector, waarbij in het bijzonder gekeken wordt naar vereiste competenties in topsectoren waar de komende jaren op ingezet wordt. In de topsectoren staan kennis en innovatie centraal.¹

De analyses in hoofdstuk 3 laten zien dat een hoger niveau van vereiste competenties vaak gepaard gaat met een hoger loon. Competentietekorten (wanneer de eigen vaardigheden lager zijn dan het door de werkgever vereiste niveau) pakken echter niet per se negatief uit voor het loon van afgestudeerden, maar de grootte van het tekort wel. Een tekort kan wijzen op een uitdagende baan waar men nog veel in kan leren. In dergelijke banen verdient men meer. Echter, een groot tekort is wel nadelig voor het loon.

Topsectoren staan sterk in de belangstelling van het Nederlandse economische beleid en worden om die reden apart onderscheiden in dit hoofdstuk. In de topsectoren is niet alleen vakkennis belangrijk, maar ook ICT- en taalvaardigheden, en (voor WO'ers) leer-/innovatieve vaardigheden en analytische vaardigheden. Vakkennis wordt voor MBO'ers in de topsectoren steeds belangrijker: de eisen van werkgevers worden op dit punt steeds scherper. Voor HBO'ers en WO'ers in de sterk internationaal georiënteerde topsectoren is vooral het vereiste niveau van talenkennis groter geworden.

1. De topsectoren zijn samengesteld uit bedrijven in de Tuinbouw en uitgangsmaterialen, Water, AgroFood, Life Sciences, Chemie, High Tech Systemen en Materialen, Energie, Logistiek en Creatieve Industrie.

Van vaardigheden van de 21ste eeuw zou men kunnen verwachten dat er in de loop der jaren een sterker verband ontstaat tussen het niveau van gevraagde competenties en de beloning van werkenden. Voor MBO'ers is er sprake van een dergelijk verband voor analytische vaardigheden (in de private sector), zelfstandig werken (in het onderwijs) en ICT vaardigheden (bij de overheid en in de sector zorg en welzijn). Voor sommige vereiste competenties voor MBO'ers geldt dat de loonpremie die er mee gepaard gaat in de loop der jaren juist is gedaald. Dit lijkt aan te geven dat deze competenties (relatief) minder belangrijk worden en dat het belangrijker wordt om andere competenties te bezitten. Dit zou er wellicht mee te maken kunnen hebben dat deze vaardigheden steeds meer als een soort basisvaardigheden kunnen worden gezien die iedereen in een zekere mate heeft, waardoor deze niet meer onderscheidend zijn. Daardoor zou het relatief belangrijker worden om (naast ICT en vreemde talen) ook andere vaardigheden te bezitten. Voor HBO'ers lijken de competenties van de 21ste eeuw vooral verband te houden met analytische vaardigheden: vereiste analytische vaardigheden hangen positief samen met het loon en dit verband wordt over de jaren heen sterker. Voor WO'ers stijgt het niveau van vereiste competenties door de jaren heen in de meeste sectoren, maar geen van de vaardigheden blijkt een sterker wordend verband met het loon te vertonen. Echter, de periode waar naar gekeken wordt is relatief kort (vooral in het geval van WO'ers) om harde conclusies te kunnen trekken over trendmatige ontwikkelingen in competenties van de 21ste eeuw. Bovendien is het einde van de onderzochte periode (2009 en daarna) gekenmerkt door oplopende werkloosheid en stagnerende lonen. Dit bemoeilijkt het achterhalen van duidelijk trends.

Website "Kerncijfers Schoolverlatersonderzoeken"

www.roa.unimaas.nl/kerncijfers.htm

De website biedt de mogelijkheid om alle cijfers afkomstig van de schoolverlatersonderzoeken van het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) op een eenvoudige manier op te vragen. Via een menu kunnen de kerncijfers geraadpleegd worden via twee hoofdgroepen 'naar onderwijs' en 'naar onderwerp'. De hoofdgroep "Naar Onderwijs" laat alle kerncijfers zien naar een in het menu te selecteren onderwijsniveau, -sector of opleiding. De hoofdgroep "Naar Onderwerp" laat één in het menu te selecteren kerncijfer zien naar alle onderwijsniveaus, -sectoren of opleidingen. De website biedt naast een overzicht van de meest actuele resultaten ook de cijfers afkomstig van eerdere metingen onder de gediplomeerde schoolverlaters en de afgestudeerden van het Nederlandse onderwijs.

1

Kwaliteit van gediplomeerde schoolverlaters

1.1 Inleiding

Hoe kijken de gediplomeerde schoolverlaters² en de afgestudeerden van het voortgezet- en hoger onderwijs terug op de opleiding die zij in het schooljaar 2009-2010 hebben afgerond? Wat zijn ze aansluitend aan de opleiding gaan doen? Hoe is de aansluiting met het vervolgonderwijs? En als ze zich op de arbeidsmarkt aanbieden, hoe snel krijgen ze dan werk en hoe sluit het werk bij de gevolgde opleiding aan? Welke rol speelt de huidige economische crisis hierin?

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op bovenstaande vragen op basis van de schoolverlaters- en afgestudeerdenonderzoeken die in het najaar van 2011 hebben plaatsgevonden. Daarnaast wordt, waar van interesse, een link gelegd met eerdere onderzoeken onder schoolverlaters- en afgestudeerden.³ Het hoofdstuk is daarbij in drie delen onderverdeeld. In het eerste gedeelte (paragraaf 1.3 tot en met paragraaf 1.6) staat de tevredenheid van de gediplomeerde schoolverlaters en de afgestudeerden met betrekking tot de gevolgde opleiding centraal. Achtereenvolgens komt in dit onderdeel aan bod hoe de jongeren denken over de evenwichtigheid van de opleiding met betrekking tot breedte en diepgang, de voorbereiding op de arbeidsloopbaan (startbekwaamheid en ontwikkelpotentieel), de selectiviteit van de gevolgde opleiding en de tevredenheid met andere aspecten van de opleiding zoals de studievoorziening, de begeleiding of de kwaliteit van de docenten. Daarnaast staan we ook stil bij de vraag of zij tijdens de opleiding gepest zijn. Tot slot van dit eerste gedeelte wordt de vraag gesteld of de gediplomeerde schoolverlaters en afgestudeerden achteraf gezien dezelfde opleiding wederom zouden kiezen.

Jongeren die een diploma in het onderwijs hebben behaald staan voor een belangrijke keuze: bieden zij zich aan op de arbeidsmarkt of vervolgen zij hun onderwijs carrière? In het tweede gedeelte van dit hoofdstuk (paragraaf 1.7 tot en met paragraaf 1.9) staan de gediplomeerden centraal die voor de tweede optie hebben gekozen. We bespreken welk

2. Gediplomeerde schoolverlaters worden in dit hoofdstuk gedefinieerd als schoolverlaters die in het schooljaar 2009-2010 hun diploma hebben behaald. Hierbij speelt het geen rol of dit diploma het predicaat “startkwalificatie” in de zin van een diploma op minimaal MBO niveau 2 heeft of niet.

3. Zie voor de kerncijfers van ROA's schoolverlatersonderzoeken www.roa.unimaas.nl/kerncijfers.htm.

deel van hen voor een vervolgstudie heeft gekozen, welk type vervolgonderwijs zij zijn gaan volgen en hoe succesvol zij in het vervolgonderwijs zijn.

In paragraaf 1.10 tot en met paragraaf 1.14 staan we stil bij de transitie tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Hier worden aspecten belicht als de werkloosheid onder de gediplomeerde schoolverlaters en afgestudeerden, hun zoekduur tot de eerste baan, de aansluiting qua niveau en richting tussen opleiding en baan, dienstverband en het werken in deeltijd, de tevredenheid met de baan alsook de verwachtingen van jongeren over de carrièreperspectieven in hun huidige functie.

Ten slotte van dit hoofdstuk vat paragraaf 1.15 de mogelijke beleidsimplicaties samen.

1.2 Leeswijzer

De hoofdbron van de gepresenteerde cijfers in dit hoofdstuk zijn de schoolverlaters- en afgestudeerdenonderzoeken die in het najaar van 2011 hebben plaatsgevonden. Deze betreffen jongeren die in het school-/studiejaar 2009-2010 een diploma in voltijdonderwijs van het VMBO, HAVO, VWO, MBO of HBO, dan wel een Masterdiploma in het WO hebben behaald. De onderzoeken onder de gediplomeerden/afgestudeerden van het VMBO, HAVO, VWO, MBO en HBO zijn door het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) in het kader van het project SchoolverlatersInformatieSysteem (SIS) uitgevoerd. Het onderzoek onder de afgestudeerden van het WO (WO-Monitor) is in opdracht van de VSNU door het IVA te Tilburg uitgevoerd. Resultaten van het afgestudeerdenonderzoek zijn in deze publicatie met toestemming van de VSNU opgenomen indien de vragenlijsten op het desbetreffende onderdeel identiek aan de vragenlijsten van de schoolverlaters- en afgestudeerdenonderzoek van het ROA zijn.

Tabel 1.1 laat per onderwijstype het aantal benaderde schoolverlaters/afgestudeerden, het responspercentage, het aantal respondenten en het gewogen aantal zien. Het gewogen aantal ontstaat door het aantal respondenten a) te wegen en b) op te hogen. De weging is gebaseerd op responsverschillen tussen onder andere opleiding, opleidingsniveau, regio en geslacht. De ophoging is gebaseerd op het aantal gediplomeerden/afgestudeerden van de opleiding in het desbetreffende studiejaar. Een gedetailleerde overzicht op opleidingssector, met uitzondering van het WO, over de aantallen en de respons staat in tabel 1 van *Statistische Bijlage*.

Tenzij anders vermeld worden in dit hoofdstuk altijd resultaten op basis van de gewogen aantallen gepresenteerd. De cijfers waar dit hoofdstuk op is gebaseerd zijn in meer gedetailleerde vorm terug te vinden in de Statistische Bijlage behorende bij dit rapport.⁴

4. De Statistische bijlage omvat slechts cijfers afkomstig van de schoolverlaters- en afgestudeerdenonderzoeken die het ROA in 2011 heeft uitgevoerd. Voor meer gedetailleerde cijfers omtrent de WO-afgestudeerden wordt de lezer verwezen naar publicaties van de VSNU in het kader van de WO-Monitor.

Tabel 1.1
Schoolverlaters- en afgestudeerdenonderzoeken 2011

Onderwijstype	Benaderde aantallen	Responspercentage	Aantal respondenten	Gewogen aantal
HAVO	2.010	36	722	39.901
VWO	1.381	43	596	29.511
VMBO	7.751	29	2.219	82.290
MBO-BOL	18.791	24	4.566	80.731
MBO-BBL	9.338	19	1.795	54.950
HBO	42.584	40	16.252	47.402
WO	29361	25	7.258	**

** De resultaten van het onderzoek onder de afgestudeerden van het WO zijn niet gewogen

1.3 Opleiding: Kwalificatie

Het is noodzakelijk dat schoolverlaters beschikken over de benodigde competenties voor een succesvolle start op de arbeidsmarkt of het met succes volgen van een vervolgstudie. In deze paragraaf wordt uiteengezet in hoeverre het onderwijs er in is geslaagd om de schoolverlaters die in het schooljaar 2009/2010 zijn afgestudeerd de benodigde competenties bij te brengen, en hoe deze resultaten zich verhouden tot de resultaten van voorgaande jaren. Voor de schoolverlaters die doorstromen naar de arbeidsmarkt is het hierbij niet alleen relevant of de opleiding hen een goede basis heeft geboden om te starten op de arbeidsmarkt, maar ook of de opleiding een goede basis heeft geboden voor de verdere ontwikkeling van kennis en vaardigheden.

Om hier inzicht in te krijgen is aan de schoolverlaters gevraagd de afgeronde opleiding te beoordelen op de volgende aspecten: 1) de breedte en diepgang van de opleiding, 2) de mate waarin de opleiding een goede basis heeft geboden om te starten op de arbeidsmarkt en om kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen.

Evenwichtigheid van de opleiding: breedte en diepgang

Over het algemeen zijn de gediplomeerde schoolverlaters van mening dat hun gevolgde opleiding in evenwicht was qua breedte en diepgang. In tabel 1.2 is te zien dat 83% de breedte van de gevolgde opleiding goed vond (6% vond de opleiding te smal, 11% vond de opleiding te breed) en dat 81% tevreden is over de diepgang van de gevolgde opleiding (14% vond dat de gevolgde opleiding te weinig diepgang had). Overigens vindt 5% dat de gevolgde opleiding te veel diepgang had, maar omdat te veel diepgang minder bezwaarlijk is dan te weinig diepgang, zijn in de tabel de cijfers met betrekking tot 'te veel diepgang' niet opgenomen.

Uitgesplitst naar opleidingsniveau zien we dat de Havisten en VWO'ers het meest tevreden zijn over de breedte en diepgang van hun gevolgde opleiding. Van de Havisten is 87% tevreden over de breedte en 88% over de diepgang; van de VWO'ers is 89% tevreden

over de breedte en 87% is tevreden over de diepgang. Het minst tevreden over de breedte en diepgang van de gevolgde opleiding zijn de HBO'ers: 73% is tevreden over de breedte en 80% is tevreden over de diepgang.

Tabel 1.2
Breedte en diepgang van opleiding (%)

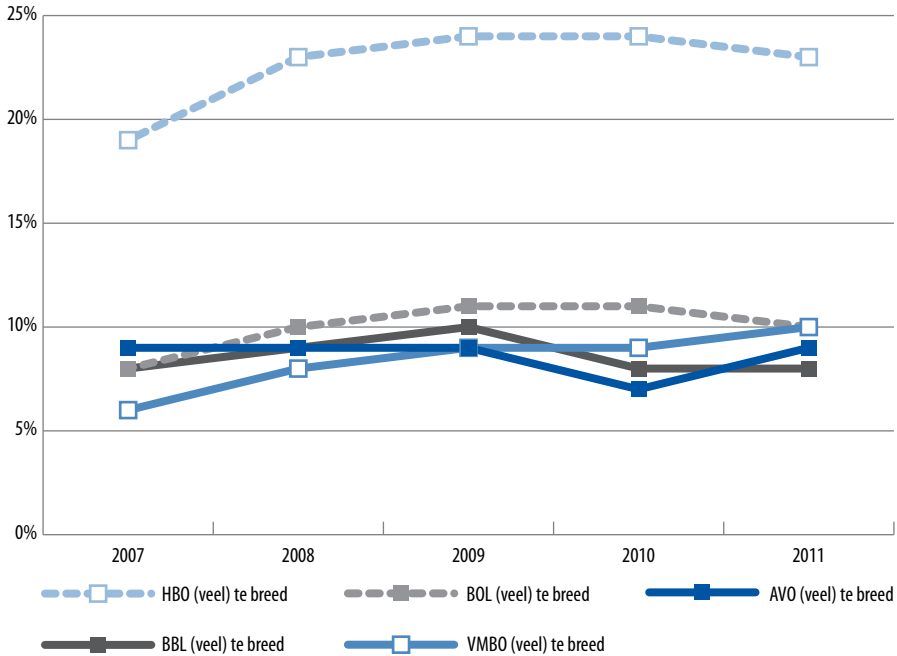
	Breedte		Diepgang
	Te smal	Te breed	Te weinig diepgang
HAVO	4	9	9
VWO	2	9	10
VMBO	8	10	11
MBO-BOL 1	9	10	9
MBO-BOL 2	10	7	13
MBO-BOL 3	9	9	16
MBO-BOL 4	9	11	22
MBO-BBL 1	9	7	13
MBO-BBL 2	7	8	11
MBO-BBL 3	7	8	11
MBO-BBL 4	6	10	20
HBO	4	23	20
Totaal	6	11	14

Zie voor de onderliggende cijfers per opleidingssector tabel 4 in de Statistische Bijlage

De gevolgde opleidingen worden over het algemeen vaker te breed dan te smal gevonden. Binnen de meeste opleidingsniveaus wordt de opleiding zelden te smal gevonden. Van de VMBO'ers en MBO'ers vond 10% of minder de gevolgde opleiding te smal. Onder de Havisten, VWO'ers en HBO'ers is het percentage met deze mening zelfs minder dan 5%. Uitgesplitst naar sectoren zien we dat op MBO niveau 3 de opleidingen binnen de sector Landbouw het vaakst te smal worden gevonden (MBO-BOL niveau 3 Landbouw 19% te smal; MBO-BBL niveau 3 Landbouw 15% te smal).

In tabel 1.2 valt op dat een kwart van de afgestudeerde HBO'ers (23%) de gevolgde opleiding (veel) te breed vond. Met name binnen de HBO-sectoren Landbouw, Economie en Gedrag en maatschappij vonden veel afgestudeerden de gevolgde opleiding te breed; binnen deze sectoren heeft zo'n 30% deze mening. Binnen de HBO-sector Onderwijs vond 'slechts' 7% de opleiding te breed. Binnen de overige opleidingsniveaus is het opvallend dat de MBO opleidingen binnen de sector Gezondheidszorg relatief vaak te breed worden gevonden, omdat dit een sector is waarbinnen de opleidingen juist vrij specifiek en daardoor smal zijn. De opleidingen binnen de sector Gezondheidszorg staan zowel binnen het MBO-BOL als binnen het MBO-BBL op alle niveaus op de eerste of tweede plaats wat betreft de hoogste percentages gediplomeerden die de opleiding te breed vonden. Met name de Gezondheidszorg opleidingen op MBO niveau 4 worden vaak te breed gevonden (MBO-BOL niveau 4 Gezondheidszorg 16% te breed; MBO-BBL niveau 4 Gezondheidszorg 20% te breed).

Figuur 1.1
Oordeel over de breedte van opleidingen 2007-2011 (% (veel) te breed)

Bron: SIS (ROA) 2007-2011

In figuur 1.1 is te zien dat de HBO opleidingen de afgelopen 5 jaar veel vaker (veel) te breed werden gevonden dan opleidingen op andere niveaus: de lichtblauwe stippellijn ligt ver boven de andere lijnen. Hoewel het percentage HBO afgestudeerden dat de opleiding te breed vond de afgelopen twee jaar enigszins is gedaald, lijkt hier toch sprake te zijn van een trend in (veel) te brede HBO opleidingen. Toch zouden veruit de meeste HBO afgestudeerden (80%) achteraf gezien wel voor dezelfde opleiding kiezen; dit percentage is de afgelopen 16 jaar vrijwel onveranderd gebleven.⁵ Het lijkt erop dat HBO afgestudeerden accepteren dat hun gekozen opleiding breder is dan ze zouden willen. Het is echter niet zeker of ze dit accepteren vanwege een gebrek aan beter, of omdat ze het werkelijk niet zo'n groot probleem vinden. Dat veel studenten de gevolgde HBO opleiding te breed vonden is overigens niet geheel verwonderlijk. HBO opleidingen (met uitzondering van vooral de opleidingen in de sector onderwijs en gezondheidszorg) leiden hun studenten namelijk vaak niet op voor één concreet beroep (zoals 'docent wiskunde' of 'verpleegkundige'), waardoor de opleidingen automatisch breder worden. Figuur 1.1 laat tevens zien dat MBO-BOL opleidingen de laatste jaren op de tweede plaats staan wat betreft de (veel) te brede opleidingen (zij het met weinig verschil). Bij de VMBO opleidingen is de afgelopen jaren een stijgende lijn te zien in het percentage dat de opleiding (veel) te breed

5. Bron: SIS (ROA) 1994-2011.

vond (2007: 6%, 2011: 10%). Op alle opleidingsniveaus is het percentage dat de opleiding (veel) te smal vond, de afgelopen vijf jaar min of meer gelijk gebleven.⁶

Wat de diepgang betreft worden met name MBO en HBO opleidingen kritisch beoordeeld (zie tabel 1.2). Één op de vijf gediplomeerde schoolverlaters van MBO-BOL niveau 4 (22%), MBO-BBL niveau 4 (20%) en HBO (20%) is van mening dat de gevolgde opleiding (veel) te weinig diepgang had. Onder de MBO niveau 4 gediplomeerden vinden met name de gediplomeerden van de sectoren Techniek (MBO-BOL niveau 4: 24%, MBO-BBL niveau 4: 24%) en Gezondheidszorg (MBO-BOL niveau 4: 22%, MBO-BBL niveau 4: 28%) dat de gevolgde opleiding te weinig diepgang had. Onder de gediplomeerden van MBO-BOL niveau 4 is er tevens binnen de sector Gedrag en maatschappij een relatief grote groep (26%) die de gevolgde opleiding te weinig diepgang vond hebben. Onder de afgestudeerden van het HBO vinden met name afgestudeerden van de sector Onderwijs (23%) dat de gevolgde opleiding te weinig diepgang had.

Box 1.1

Breedte versus diepgang

De verwachting is dat breedte en diepgang van de opleiding negatief met elkaar samenhangen, wat betekent dat afgestudeerden die hun opleiding te breed vonden waarschijnlijk tevens zullen vinden dat hun opleiding te weinig diepgang had (en vice versa). De relatie tussen breedte en diepgang van de opleiding is weergegeven in tabel B1.1. In de lichtblauw gearceerde velden is te zien dat 'slechts' 19% van de afgestudeerden die de opleiding te breed vonden, tevens vond dat de opleiding te weinig diepgang had. Van de afgestudeerden die de opleiding te smal vonden, vond slechts 2% dat de opleiding te veel diepgang had.

Tabel B1.1

Breedte versus diepgang (%)

Breedte	Diepgang			Totaal
	(veel) te weinig diepgang	in balans	(veel) te veel diepgang	
(veel) te smal	65	33	2	100
in balans	9	88	2	100
(veel) te breed	19	57	24	100
Totaal	14	81	5	100

De donkerblauw gearceerde velden geven de hoogste percentages in de rij weer. Het is opvallend dat 65% van de afgestudeerden die de gevolgde opleiding te smal vonden, ook vond dat de opleiding te weinig diepgang had. Dat zou namelijk kunnen betekenen dat er een groep afgestudeerden is die de inhoud van de opleiding te beperkt vond (weinig diepgang over een beperkt aantal onderwerpen). Daarentegen was de meerderheid van de afgestudeerden die de opleiding te breed vonden (57%) tevreden met de diepgang.

Vervolg >

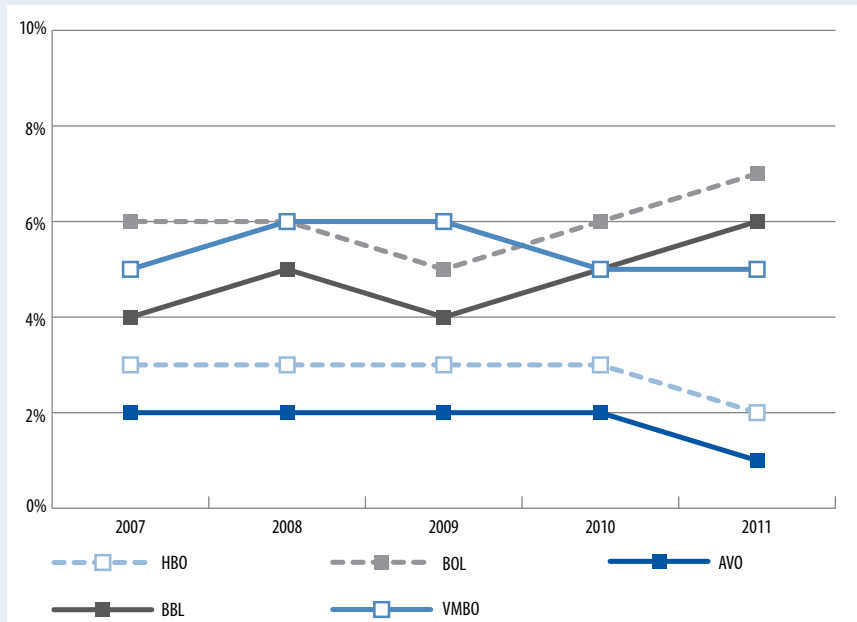
6. Bron: SIS (ROA) 2007-2011.

Van alle afgestudeerden geeft 4% aan dat de opleiding te beperkt was qua inhoud (te smal en te weinig diepgang). In figuur B1 is te zien dat de afgelopen vijf jaar VMBO en MBO-BOL opleidingen het vaakst te beperkt qua inhoud worden gevonden; de afgelopen vijf jaar vond 5% of meer dat deze opleidingen te smal waren én te weinig diepgang hadden. AVO opleidingen worden zelden te beperkt qua inhoud gevonden; zo had in 2011 slechts 1% van de AVO afgestudeerden deze mening. Binnen de VMBO opleidingen zijn het met name de opleidingen binnen de sector Landbouw waar de afgestudeerden de inhoud te beperkt vinden (9%). Ook binnen het MBO worden de opleidingen in de sector Landbouw relatief vaak te beperkt qua inhoud gevonden, met name in MBO niveau 3; daar vindt 14% van de BBL-sector Landbouw en 9% van de BOL-sector Landbouw dat de opleiding te beperkt qua inhoud was. Ook MBO-BBL niveau 3 opleidingen in de sector Gedrag en maatschappij worden relatief vaak beperkt qua inhoud gevonden (13%).

Overigens vond van deze relatief kleine groep (4%) die de opleiding te beperkt qua inhoud vond, de overgrote meerderheid tevens dat de opleiding onvoldoende selectief was. Van deze kleine groep vond 66% dat de opleiding te makkelijk was, 58% was het er (helemaal) mee oneens dat de docenten streng waren in hun beoordeling, 77% was het er (helemaal) mee oneens dat het niveau van de opleiding uitdagend was, 61% was het er (helemaal) mee oneens dat de examens/opdrachten zeer pittig waren en 65% was het er (helemaal) mee oneens dat er voldoende op inzicht werd getoetst. Dit geeft aan dat een gebrek aan inhoud van een opleiding samenhangt met een gebrek aan selectiviteit. Zie paragraaf 1.4 voor meer analyses over selectiviteit.

Figuur B1

Te smal én te weinig diepgang 2007-2011, vergelijking binnen opleidingsniveaus (%)

Bron: SIS (ROA) 2007-2011

Vorbereiding op de arbeidsloopbaan: startbekwaamheid en ontwikkelpotentieel

Aan de gediplomeerden van het VMBO en MBO en afgestudeerden van het HBO is gevraagd in welke mate de gevolgde opleiding een goede basis biedt om te starten op de arbeidsmarkt en voor het verder ontwikkelen van kennis en vaardigheden.

Tabel 1.3

Vorbereiding op de arbeidsloopbaan (%)

	Starten op de arbeidsmarkt		Verder ontwikkelen	
	(helemaal) geen goede basis	(heel) goede basis	(helemaal) geen goede basis	(heel) goede basis
VMBO	36	25	10	55
MBO-BOL 1	15	45	7	50
MBO-BOL 2	19	39	11	54
MBO-BOL 3	19	44	11	56
MBO-BOL 4	22	42	11	56
MBO-BBL 1	30	32	19	41
MBO-BBL 2	14	49	8	54
MBO-BBL 3	9	58	6	64
MBO-BBL 4	14	56	10	65
HBO	22	46	9	60
Totaal	24	39	10	57

Zie voor de onderliggende cijfers per opleidingssector tabel 5 in de Statistische Bijlage

Zoals in tabel 1.3 te zien is, zijn de gediplomeerden/afgestudeerden over het algemeen kritisch over de basis die hun opleiding heeft geboden om te starten op de arbeidsmarkt. Hoewel er relatief meer jongeren zijn die vinden dat de gevolgde opleiding een goede basis heeft geboden voor het starten op de arbeidsmarkt, dan die wat dat betreft van mening is dat het geen goede basis heeft geboden, vindt nog niet eens de helft van alle gediplomeerden/afgestudeerden dat de gevolgde opleiding een goede basis heeft geboden om te starten op de arbeidsmarkt. Een kwart (24%) vindt dat de gevolgde opleiding wat dit betreft (helemaal) geen goede basis heeft geboden en 'slechts' 39% vindt dat de opleiding wel een goede basis heeft geboden. Wat betreft de geboden basis om kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen zijn de jongeren overigens positiever gestemd. De meerderheid van de gediplomeerden/afgestudeerden (57%) is van mening dat de gevolgde opleiding een (heel) goede basis heeft geboden om kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen.

Het kritische oordeel over de basis om te starten op de arbeidsmarkt is onderdeel van een trend die zich de afgelopen 10 jaar voordoet. In 2002 vond nog een ruime meerderheid (62%) dat de gevolgde opleiding een goede basis had geboden om te starten op de arbeidsmarkt (13% een slechte basis), maar sindsdien worden de opleidingen steeds kriti-

scher beoordeeld. Sinds 2005 heeft minder dan de helft deze mening.⁷ Deze trend volgt overigens een vrijwel identieke ontwikkeling als het percentage jongeren dat buiten de eigen opleidingsrichting werkt. Ook dit percentage stijgt in de periode 2002-2011 gestaag. Bovendien geeft een steeds groter percentage van de jongeren die vinden dat hun opleiding geen goede basis heeft geboden om te starten op de arbeidsmarkt, tevens aan dat ze buiten hun eigen opleidingsrichting werken. Dit geeft aan dat de stijgende ontevredenheid over de basis om te starten op de arbeidsmarkt waarschijnlijk samenhangt met het feit dat jongeren steeds vaker buiten hun eigen opleidingsrichting (moeten) gaan werken. Waarom jongeren steeds vaker buiten hun eigen opleidingsrichting werken, of dit een vrijwillige keuze is, en of er wellicht ook andere oorzaken ten grondslag liggen aan het groeiende percentage jongeren dat ontevreden is over de basis om te starten op de arbeidsmarkt, is echter niet zeker. Aangezien deze trend in 2002 (en wellicht zelfs daarvoor) al is ingezet, lijkt voor de totale groep schoolverlaters de economische crisis niet de (enige) oorzaak te zijn voor het steeds kritischer wordend oordeel over de basis om te starten op de arbeidsmarkt. De resultaten kunnen echter per opleidingsniveau en opleidingsrichting verschillen. Daarom worden enkele opvallende opleidingsniveaus en sectoren nader geanalyseerd.

In tabel 1.3 zien we dat volgens de gediplomeerden, de VMBO- en MBO-BBL niveau 1 opleidingen de slechtste basis bieden om te starten op de arbeidsmarkt. De gediplomeerden die afkomstig zijn van deze opleidingsniveaus geven het vaakst aan dat de gevolgde opleiding (helemaal) geen goede basis heeft geboden om te starten op de arbeidsmarkt (VMBO 36%, MBO-BBL niveau 1 30%) en het minst vaak dat het een (heel) goede basis heeft geboden om te starten op de arbeidsmarkt (VMBO 25%, MBO-BBL niveau 1 32%). Dit ligt overigens in de lijn der verwachting, aangezien een VMBO- of MBO niveau 1 diploma geen startkwalificatie biedt. Dit mag deze groep opleidingen echter niet direct vrijpleiten. VMBO opleidingen, met uitzondering van de theoretische leerweg, en MBO-BBL niveau 1 opleidingen dienen namelijk zeker ook als voorbereiding voor hogere MBO-BBL opleidingen. Gezien het duale karakter van MBO-BBL opleidingen wordt van jongeren die een (vervolg)opleiding starten in het MBO-BBL eveneens verwacht dat zij goed op het arbeidsmarktgedeelte van deze opleidingen voorbereid zijn.

De MBO-BBL niveau 3 en 4 opleidingen scoren relatief goed wat betreft de basis om te starten op de arbeidsmarkt. Ook dit is niet verwonderlijk, gezien het duale karakter van deze opleidingen. De meerderheid van de gediplomeerden van deze opleidingen is van mening dat de gevolgde opleiding een (heel) goede basis heeft geboden om te starten op de arbeidsmarkt (MBO-BBL niveau 3: 58%, MBO-BBL niveau 4: 56%). Binnen deze opleidingsniveaus zijn het met name de sectoren Gezondheidszorg (MBO-BBL niveau 3: 75%, MBO-BBL niveau 4: 63%) en Gedrag en maatschappij (MBO-BBL niveau 3: 53%, MBO-BBL niveau 4: 68%) die een goede basis zouden bieden om te starten op de arbeidsmarkt.

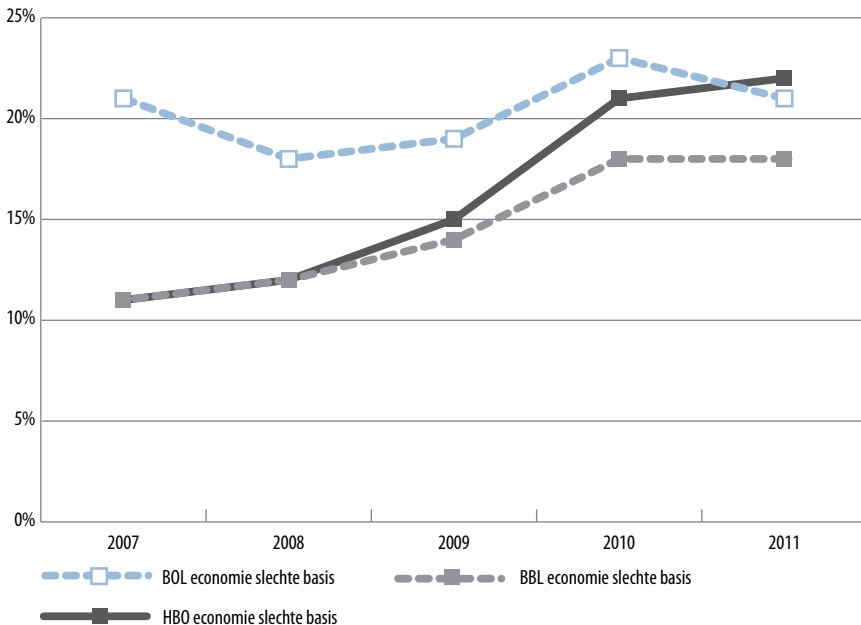
7. Bron: SIS (ROA) 2002-2011.

De HBO opleidingen staan op de derde plaats wat betreft de goede basis om te starten op de arbeidsmarkt. Hoewel in totaal een minderheid (46%) vindt dat de gevolgde HBO opleiding een goede basis heeft geboden om te starten op de arbeidsmarkt, vindt opgesplitst naar sector een meerderheid van de afgestudeerden van de HBO-sector Techniek (57%) dat hun opleiding een goede basis heeft geboden.

Behalve op het VMBO scoren de opleidingen binnen de sector Economie op alle opleidingsniveaus relatief slecht wat betreft de basis om te starten op de arbeidsmarkt. Figuur 1.2 laat zien dat het percentage dat van mening is dat de gevolgde opleiding een (heel) slechte basis heeft geboden om te starten op de arbeidsmarkt, met name op HBO en MBO-BBL niveau de afgelopen vijf jaar is gestegen en nu op een vergelijkbaar niveau met de MBO-BOL opleidingen ligt. Binnen de MBO-BOL opleidingen van de sector Economie werden voor de economische crisis, in 2007 en in 2008, alle MBO-BOL opleidingen ongeveer hetzelfde beoordeeld wat betreft de basis om te starten op de arbeidsmarkt. Na 2008 is er echter een verandering zichtbaar. In de periode 2009-2011 wordt van de MBO-BOL niveau 4 en 3 opleidingen steeds vaker gevonden dat ze een slechte basis bieden om te starten op de arbeidsmarkt, terwijl van de MBO-BOL niveau 2 opleidingen juist minder vaak wordt gevonden dat ze wat dat betreft een slechte basis bieden. De stijgende lijn voor MBO-BOL in figuur 1.2 wordt dan ook met name veroorzaakt door de slecht beoordeelde MBO-BOL niveau 4 en MBO-BOL niveau 3 opleidingen.

Figuur 1.2

Opleiding binnen de sector Economie een slechte basis om te starten op de arbeidsmarkt 2007-2011 (%)

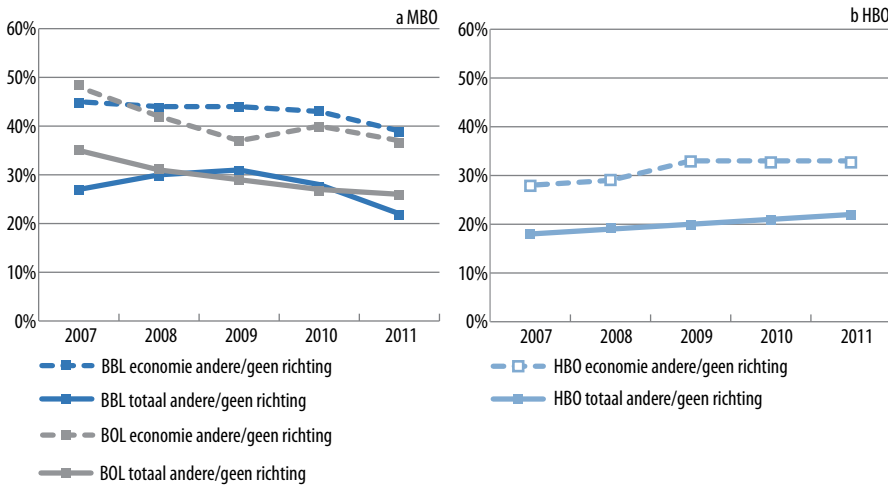
Bron: SIS (ROA) 2007-2011

Zouden de stijgende lijnen in figuur 1.2 een gevolg van de economische crisis zijn, dan is de verwachting dat de gediplomeerden/afgestudeerden vanaf 2008 relatief vaker aangeven dat ze buiten hun eigen opleidingsrichting werkzaam zijn. De afgelopen 10 jaar geven de gediplomeerden/afgestudeerden van de sector Economie die werkzaam zijn buiten de opleidingsrichting namelijk (veel) minder vaak aan dat hun opleiding een goede basis heeft geboden om te starten op de arbeidsmarkt dan degenen die wel werk in hun eigen opleidingsrichting hebben weten te vinden. Van de gediplomeerden die zijn gaan werken in de eigen opleidingsrichting geeft de afgelopen tien jaar 50 tot 60% aan dat de gevolgde opleiding een goede basis heeft geboden om te starten op de arbeidsmarkt, en ongeveer 10% dat de gevolgde opleiding wat dat betreft geen goede basis heeft geboden. Van de gediplomeerden die buiten de eigen opleidingsrichting zijn gaan werken, is de afgelopen tien jaar zo'n 40% van mening dat de gevolgde opleiding een goede basis heeft geboden om te starten op de arbeidsmarkt, en 25 tot 30% dat de gevolgde opleiding wat dat betreft geen goede basis heeft geboden.⁸

In figuur 1.3a is te zien dat het percentage gediplomeerde MBO-BOL en MBO-BBL studenten van de sector Economie dat buiten de eigen opleidingsrichting werkzaam is, nauwelijks is gestegen. Sterker nog, ten opzichte van 2007 zijn de percentages *gedaald*. Hierbij zijn overigens nauwelijks verschillen waarneembaar tussen het totaal en de sector Economie (het verschil tussen de solide lijn en de stippellijn blijft vrijwel gelijk). Dit wijst erop dat er bij het kritische oordeel van gediplomeerde MBO'ers van de sector Economie over de slechte basis voor het starten op de arbeidsmarkt, geen sprake lijkt te zijn van een effect van de economische crisis.

Figuur 1.3 (a en b)

Werkzaam in een geheel andere richting dan de opleidingsrichting/geen specifieke richting 2007-2011, totaal versus sector Economie (%)

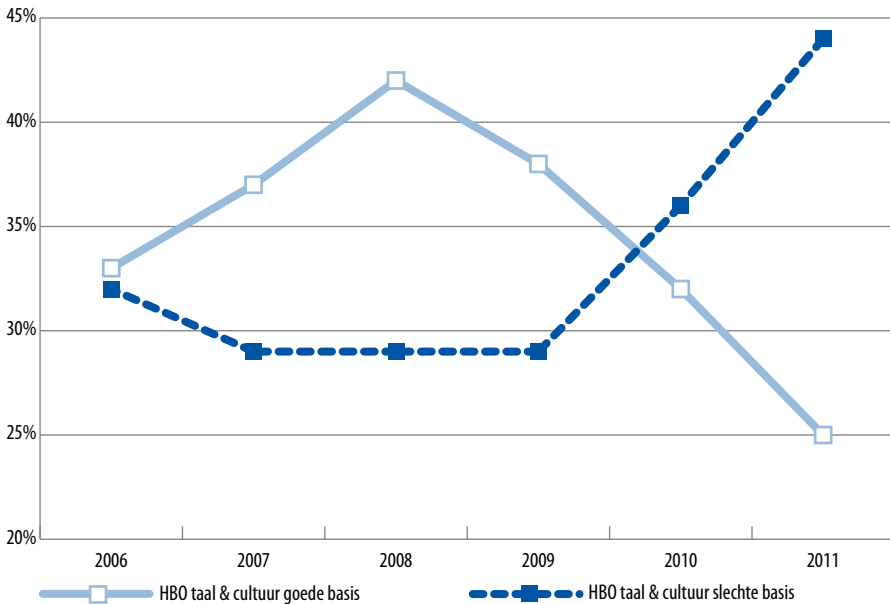
Bron: SIS (ROA) 2007-2011

8. Bron: SIS (ROA) 2002-2012.

Het percentage afgestudeerde HBO'ers dat buiten de eigen opleidingsrichting werkzaam is, is sinds 2008 wel gestegen (zie figuur 1.3b). Dat betekent dat wat betreft de HBO afgestudeerden er bij het oordeel over de slechte basis voor het starten op de arbeidsmarkt *wel* sprake zou kunnen zijn van een effect van de economische crisis. Afgestudeerde HBO'ers van de sector Economie zijn sinds 2008 zelfs relatief vaker werkzaam buiten het eigen domein dan HBO afgestudeerden van andere sectoren (het verschil tussen de solide lijn en de stippellijn wordt groter). Dit wijst erop dat jongeren die een economische HBO opleiding hebben gevolgd relatief harder worden getroffen door de economische crisis dan HBO afgestudeerden van andere sectoren, waardoor zij relatief vaker moeten uitwijken naar banen in een andere opleidingsrichting.

Figuur 1.4

Percentage dat de HBO opleiding binnen de sector Taal en cultuur een slechte danwel goede basis om te starten op de arbeidsmarkt vindt, 2006-2011 (%)

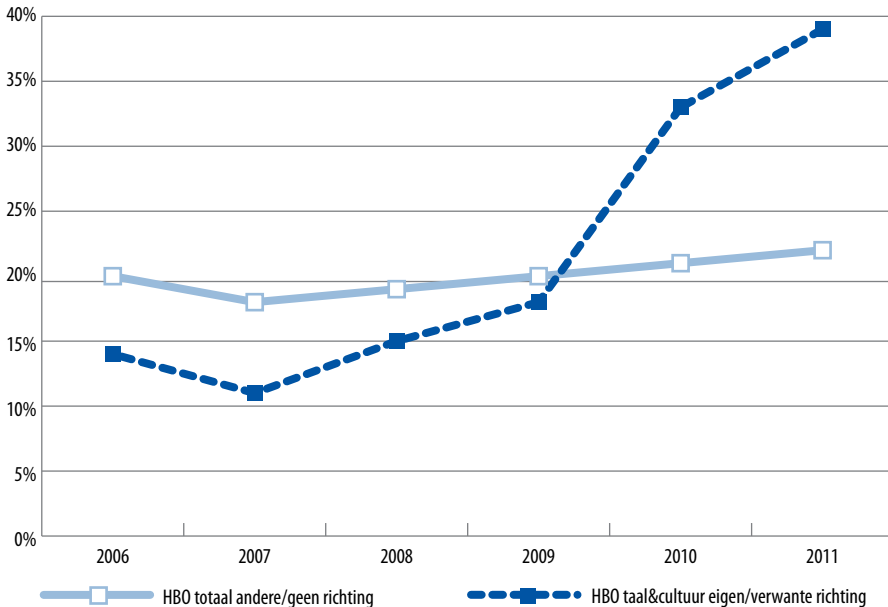
Bron: SIS (ROA) 2006-2011

Op het HBO bieden volgens de afgestudeerden met name opleidingen binnen de sector Taal en cultuur een slechte basis om te starten op de arbeidsmarkt: slechts 25% is van mening dat de gevolgde Taal en cultuur-opleiding een goede basis heeft geboden, en 44% is zelfs van mening dat de opleiding een slechte basis heeft geboden om te starten op de arbeidsmarkt. Figuur 1.4 laat zien dat deze HBO-sector de afgelopen zes jaar relatief slecht wordt beoordeeld wat betreft het bieden van een goede basis om te starten op de arbeidsmarkt, maar dat het sinds 2009 in korte tijd veel slechter is beoordeeld (2009 29% slechte basis, 2011 44% slechte basis). Verder dient te worden opgemerkt dat de neutrale categorie min of meer gelijk blijft, wat aangeeft dat de veranderende trend niet het gevolg

is van extremere antwoorden, maar dat er werkelijk een omslag in het oordeel plaatsvindt. Zoals in figuur 1.5 te zien is, zou dit het gevolg kunnen zijn van de economische crisis, die jongeren die een HBO opleiding binnen de sector Taal en cultuur hebben gevolgd ‘dwingt’ om buiten de eigen opleidingsrichting te gaan werken. De afgestudeerden van de HBO sector Taal en cultuur moeten dan ook relatief vaker uitwijken naar banen in andere opleidingsrichtingen dan afgestudeerden van andere HBO sectoren (de stippelijijn stijgt sneller dan de solide lijn). Ook hier zien we dat de afgelopen 10 jaar de afgestudeerden die in de eigen opleidingsrichting zijn gaan werken, relatief vaker aangeven dat hun opleiding een goede basis heeft geboden om te starten op de arbeidsmarkt (zo’n 40%) dan de afgestudeerden die buiten de eigen opleidingsrichting zijn gaan werken (zo’n 20%).

Figuur 1.5

Werkzaam in een geheel andere richting dan de opleidingsrichting/geen specifieke richting 2006-2011, HBO totaal versus HBO-sector Taal en cultuur (%)

Bron: SIS (ROA) 2006-2011

Tabel 1.3 laat zien dat volgens de gediplomeerden de MBO-BBL niveau 1 opleidingen de slechtste basis bieden voor het verder ontwikkelen van kennis en vaardigheden. Één op de vijf gediplomeerden van MBO-BBL niveau 1 is van mening dat de opleiding (helemaal) geen goede basis heeft geboden voor het verder ontwikkelen van kennis en vaardigheden en ‘slechts’ 41% vond dat de gevolgde opleiding een goede basis heeft geboden. De MBO-BBL niveau 1 opleidingen bieden kortom volgens de gediplomeerden zowel de slechtste basis voor het starten op de arbeidsmarkt, als de slechtste basis om kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen.

Net als bij de basis om te starten op de arbeidsmarkt, worden de MBO-BBL niveau 3 (64%) en MBO-BBL niveau 4 (65%) opleidingen wat betreft het verder ontwikkelen van kennis en vaardigheden het best beoordeeld. Ook hier zijn het met name de sectoren Gezondheidszorg (MBO-BBL niveau 3: 77%, MBO-BBL niveau 4: 75%) en Gedrag en maatschappij (MBO-BBL niveau 3: 58%, MBO-BBL niveau 4: 65%) die het best worden beoordeeld.

Hoewel de HBO opleidingen binnen de sector Taal en cultuur wat betreft de basis om te starten op de arbeidsmarkt vrij slecht zijn beoordeeld, bieden deze opleidingen volgens de meeste afgestudeerden wel een goede basis om kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen (65%). Dit zijn echter tevens de opleidingen waarvan het vaakst (9%) wordt aangegeven dat ze juist *geen* goede basis bieden om kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen. Dit wordt ook relatief vaak gezegd over HBO opleidingen binnen de sector onderwijs (9%).

Binnen het MBO-BBL wordt van de economische opleidingen op alle niveaus het vaakst aangegeven dat ze een slechte basis bieden om kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen. Binnen het MBO-BOL staan de economische opleidingen op alle niveaus op de tweede plaats wat betreft het percentage dat het een slechte basis vond bieden om kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen. Dat geeft aan dat van de MBO opleidingen binnen de sector Economie zowel relatief vaak wordt gevonden dat ze een slechte basis bieden om te starten op de arbeidsmarkt als om kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen.

1.4 Opleiding: Selectiviteit

De betrouwbaarheid waarmee het onderwijs haar studenten beoordeelt op de aanwezige competenties is van groot belang omdat deze competenties voor een groot deel bepalend zijn voor het door de school gecertificeerde eindniveau. De legitimering van het diploma is dan ook voor een groot deel gelegen in de betrouwbaarheid hiervan. Zowel onderwijsinstellingen zelf als ook werkgevers zullen er op moeten kunnen vertrouwen dat een schoolverlater met een bepaald eindcertificaat ook daadwerkelijk beschikt over de competenties die bij het betreffende diploma horen. Om hier achter te komen is aan de schoolverlaters gevraagd om over de volgende vijf aspecten hun mening te geven: 1) de moeilijkheidsgraad van de opleiding, 2) de strengheid van docenten in de beoordeling van studenten, 3) de uitdagendheid van het niveau van de opleiding, 4) de pittigheid van de examens/opdrachten en 5) de mate waarin er voldoende op inzicht wordt getoetst. In deze paragraaf wordt eerst de moeilijkheid behandeld en vervolgens de overige vier aspecten. Hierbij dient te worden opgemerkt dat het gaat om subjectieve oordelen van de schoolverlaters zelf. Bovendien is dit gevraagd aan degenen die de opleiding succesvol hebben afgerond, en zegt het dus meer over de selectiviteit tijdens de opleiding dan over de selectiviteit bij de intrede. Scholieren die de opleiding vanwege tegenvallende studieresultaten voortijdig hebben verlaten, zullen wellicht heel anders denken over de selectie tijdens de opleiding. Niettemin geven deze indicatoren een goed beeld van de mate waarin naar het oordeel van de schoolverlaters zelf de opleiding voldoende selectief was.

Moelijkheidsgraad

Aan de afgestudeerden/gediplomeerden is gevraagd hoe moeilijk zij de gevolgde opleiding vonden (veel te moeilijk \leftrightarrow veel te makkelijk). De resultaten van de antwoorden op deze vraag zijn samengevat in tabel 1.4. Daarin is te zien dat de jongeren over het algemeen van mening zijn dat hun gevolgde opleiding in evenwicht was qua moeilijkheid (79%): 16% vond de gevolgde opleiding te makkelijk en 5% vond de gevolgde opleiding te moeilijk. De afgelopen vijf jaar vindt zo'n 20% de opleiding (veel) te makkelijk.⁹

Tabel 1.4
Moelijkheid van de gevolgde opleiding (%)

	Te makkelijk	Te moeilijk
HAVO	9	6
VWO	12	5
VMBO	15	6
MBO-BOL 1	9	12
MBO-BOL 2	17	7
MBO-BOL 3	16	6
MBO-BOL 4	27	4
MBO-BBL 1	14	8
MBO-BBL 2	14	5
MBO-BBL 3	13	4
MBO-BBL 4	20	3
HBO	17	3
Totaal	16	5

Zie voor de onderliggende cijfers per opleidingssector tabel 6 in de Statistische Bijlage

Het is overigens niet geheel verwonderlijk dat de gevolgde opleidingen vaker te makkelijk dan te moeilijk gevonden worden. Voor de leerling is het namelijk bezwaarlijker als de opleiding te moeilijk is dan als het te makkelijk is. Leerlingen die de opleiding te moeilijk vinden zullen daardoor eerder tussentijds naar een lager opleidingsniveau afstromen of zelfs helemaal uitvallen. Toch is het niet de bedoeling dat opleidingen door veel afgestudeerden/gediplomeerden te makkelijk worden gevonden, aangezien dat aangeeft dat het potentieel van de leerlingen niet optimaal wordt benut.

Uitgesplitst naar opleidingsniveaus is te zien dat Havisten het meest tevreden zijn over de moeilijkheid van de opleiding (85% tevreden). Dit is tevens de groep die de opleiding het

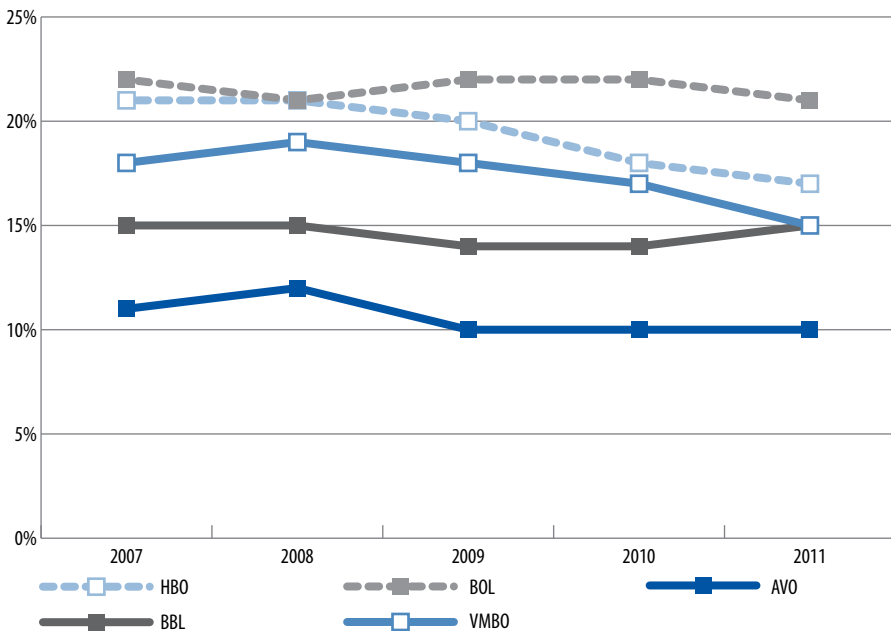
9. Bron: SIS (ROA) 2007-2011.

minst vaak te makkelijk vond (9%). Gediplomeerden uit MBO-BOL niveau 4 zijn het minst tevreden over de moeilijkheid van de gevolgde opleiding (69% tevreden). Ruim een kwart van deze groep (27%) vond de gevolgde opleiding te makkelijk.¹⁰ Ook de gediplomeerden van MBO-BBL niveau 4 vonden de opleiding vaak te makkelijk (20%).

Binnen de MBO niveau 4 opleidingen vond een vijfde tot een derde van de gediplomeerden van de sectoren Techniek, Economie, Landbouw en Gezondheidszorg de gevolgde opleiding (veel) te makkelijk. Binnen het MBO-BOL niveau 4 worden met name de opleidingen binnen de sectoren Techniek (30%) en Gedrag en maatschappij (30%) te makkelijk gevonden. Toch is het verschil met de overige MBO-BOL niveau 4 sectoren niet groot (Economie 27%, Landbouw 26%, Gezondheidszorg 21%). Van de gediplomeerden uit MBO-BBL niveau 4 vonden met name degenen die een opleiding binnen de sector Economie (25%), Gezondheidszorg (24%), Landbouw (23%) of Techniek (21%) hebben gevolgd de opleiding te makkelijk.

Figuur 1.6

Makkelijkheid van de opleiding, 2007-2011 (% (veel) te makkelijk)

Bron: SIS (ROA) 2007-2011

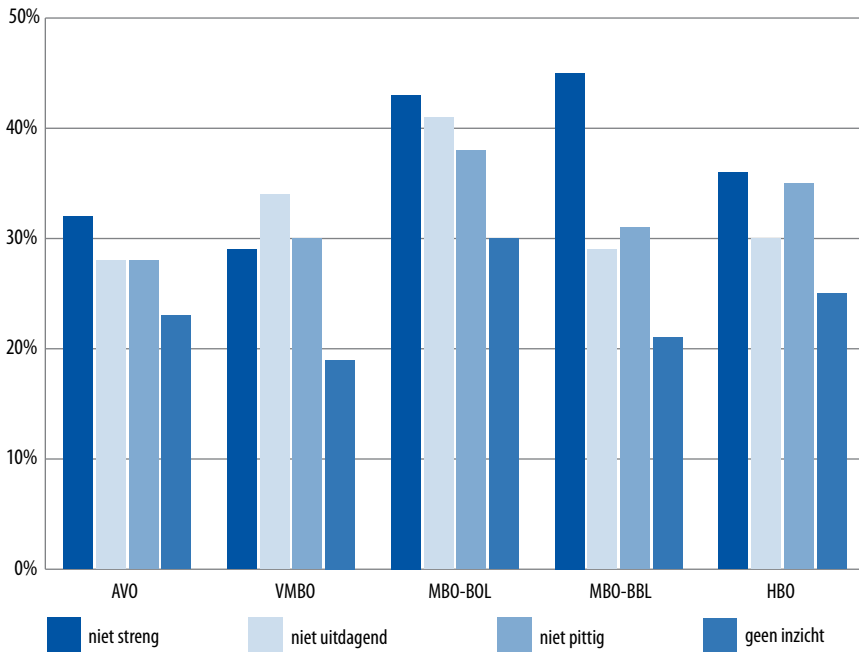
10. MBO-BOL niveau 4 opleidingen hebben relatief vaak te maken met leerlingen die eigenlijk een hoger opleidingsniveau aan hadden gekund maar daar om een bepaalde reden toch niet voor hebben gekozen. Dat neemt niet weg dat het niet de bedoeling is dat het percentage dat de opleiding te makkelijk vond dusdanig hoog is. Als het inderdaad alleen de overgekwalificeerde MBO-BOL niveau 4 afgestudeerden zijn die de opleiding te makkelijk vonden, dan is er een betere selectie nodig bij de instroom in het MBO-BOL niveau 4, zodat de overgekwalificeerde studenten niet in het MBO-BOL niveau 4 maar bijvoorbeeld in het HAVO instromen.

In figuur 1.6 is te zien dat de afgelopen vijf jaar de MBO-BOL opleidingen het vaakst te makkelijk worden gevonden, en dat daar geen verbetering (d.w.z. daling in het percentage) zichtbaar is. Bij de HBO- en VMBO opleidingen is wel een voorzichtige daling waarneembaar in het percentage dat de opleiding (veel) te makkelijk vond.

Streng beoordeling, uitdagend niveau, pittige examens/opdrachten, toetsen op inzicht

Naast de moeilijkheidsgraad van de opleiding zijn er een viertal verdere aspecten van selectiviteit onderzocht. De afgestudeerden/gediplomeerden is gevraagd in hoeverre ze het (on)eens zijn met de volgende stellingen: 1) de docenten waren streng in de beoordeling van studenten, 2) de opleiding was uitdagend qua niveau, 3) de examens/opdrachten waren over het algemeen zeer pittig en 4) in de opleiding werd voldoende getoetst op inzicht. Figuur 1.7 geeft per stelling het percentage afgestudeerden/gediplomeerden weer dat het (helemaal) niet eens was met de stelling.

Figuur 1.7
Selectiviteit van de opleiding, (% (helemaal) niet eens met de stellingen)

Zie voor de onderliggende cijfers per opleidingssector tabellen 7 t/m 10 in de Statistische Bijlage

In de figuur is ten eerste te zien dat de afgestudeerden/gediplomeerden van alle vijf de opleidingsniveaus vrij vaak aangeven dat de gevolgde opleiding onvoldoende selectief was. 29% (VMBO) tot 45% (MBO-BBL) is het er niet mee eens dat de docenten streng waren in de beoordeling, 28% (AVO) tot 41% (MBO-BOL) is het er niet mee

eens dat de opleiding uitdagend was qua niveau, 28% (AVO) tot 38% (MBO-BOL) is het er niet mee eens dat de examens/opdrachten zeer pittig waren en 19% (VMBO) tot 30% (MBO-BOL) is het er niet mee eens dat er voldoende werd getoetst op inzicht. De matige beoordeling van selectiviteit van opleidingen is iets dat zich de laatste vijf jaar al voordoet (zie figuur 1.8). Van alle gediplomeerden vindt ongeveer een derde de docenten niet streng, het niveau niet uitdagend, de examens niet pittig en/of dat er onvoldoende wordt getoetst op inzicht. Toch zien we dat met name de HBO en VMBO opleidingen, maar ook in geringere mate de AVO opleidingen, de laatste jaren langzaam iets minder slecht beoordeeld worden wat betreft de selectiviteit. Het is raadzaam om te monitoren of deze ontwikkeling de komende jaren doorzet en zo ja wat de oorzaak is, zodat pogingen ondernomen kunnen worden om het effect te versterken en ook de MBO opleidingen selectiever te maken.

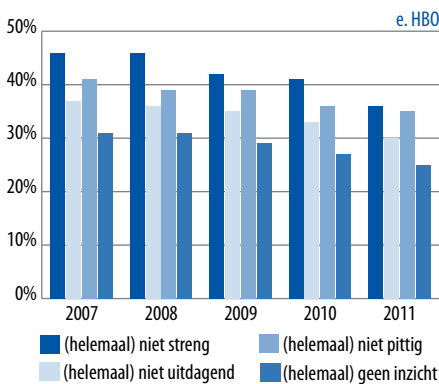
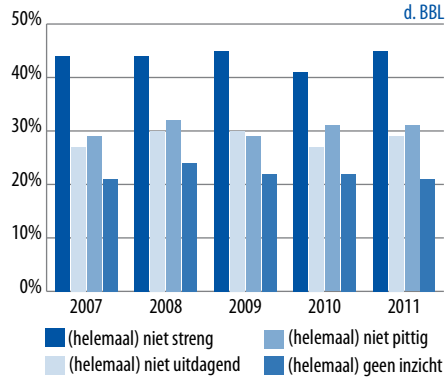
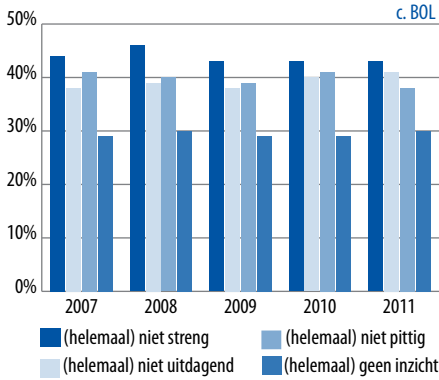
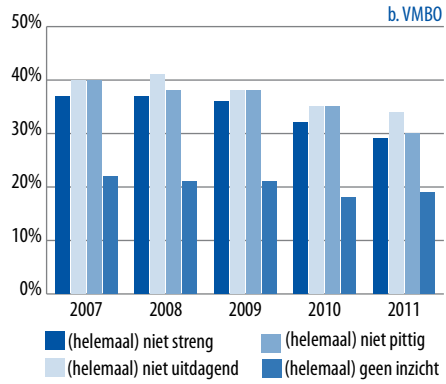
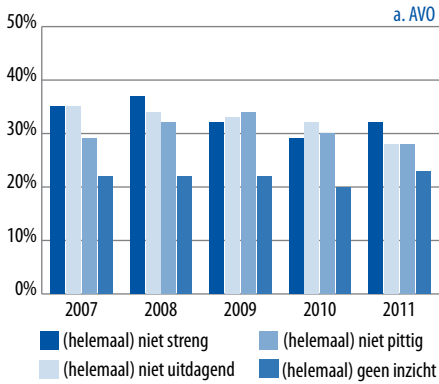
De percentages voor de mate van uitdagendheid en pittigheid liggen op alle opleidingsniveaus heel dicht bij elkaar. Dit is niet verwonderlijk, want als de examens niet pittig waren zullen de jongeren de opleiding waarschijnlijk ook niet uitdagend hebben gevonden. Ook is te zien dat de mate van strengheid van docenten in het beoordelen van studenten min of meer los staat van de uitdagendheid en pittigheid van de opleiding. Zo worden de docenten van het MBO-BBL door bijna de helft van de gediplomeerden niet streng gevonden, terwijl een veel kleinere groep de opleiding niet uitdagend of niet pittig vond. Bij het VMBO zien we het tegenovergestelde. Dit geeft aan dat als docenten niet streng worden gevonden, dat niet per definitie betekent dat de opleiding ook niet uitdagend of niet pittig wordt gevonden (en vice versa).

MBO-BOL opleidingen worden door de gediplomeerden het vaakst onvoldoende selectief gevonden. Gediplomeerden afkomstig van deze opleidingen zijn het het vaakst (helemaal) oneens met de stellingen dat de gevolgde opleiding uitdagend was qua niveau (41%), de examens/opdrachten over het algemeen zeer pittig waren (38%) en er voldoende werd getoetst op inzicht (30%). Bij de MBO-BBL opleidingen wordt weliswaar iets vaker aangegeven dat men het niet eens is met de stelling dat de docenten streng zijn in de beoordeling van studenten (45%), maar het percentage bij MBO-BOL opleidingen is slechts een fractie lager (43%).

Hoewel het percentage vergeleken met de andere opleidingsniveaus relatief laag is, is het opvallend dat bijna een kwart van de HAVO/VWO'ers (23%) het er (helemaal) niet mee eens is dat er in de opleiding voldoende wordt getoetst op inzicht. Dit zijn namelijk de opleidingen waar toetsen op inzicht een prominentere rol zou moeten spelen om de studenten voor te bereiden op vervolgonderwijs op HBO/WO niveau.

Uitgesplitst naar sector zien we dat binnen het VMBO, van de VMBO-sector Economie op alle vier de aspecten het vaakst wordt gevonden dat de opleiding onvoldoende selectief was, en dat de VMBO-sector Landbouw op alle vier de aspecten op de tweede plaats staat wat betreft de gebrekkige selectiviteit.

Figuur 1.8a - Figuur 1.8e
Selectiviteit van de opleiding 2007-2011

(Bron: SIS (ROA) 2007-2011)

Binnen het MBO niveau 2 en niveau 3 worden zowel binnen het BOL als het BBL de opleidingen binnen de sector Economie vaak niet streng, niet uitdagend en/of niet pittig gevonden; deze opleidingen staan bij deze aspecten met zo'n 35% overal op de eerste of tweede plaats wat betreft de hoogste percentages die het (helemaal) niet eens zijn met de stellingen. Binnen het MBO-BOL niveau 2 worden ook de opleidingen binnen de sector Gezondheidszorg vaak onvoldoende selectief gevonden: zo'n 30 tot 40% van MBO-BOL niveau 2 Gezondheidszorg heeft deze mening.

Binnen het MBO-BOL niveau 4 wordt van opleidingen binnen de sector Gedrag en maatschappij het vaakst gevonden dat ze niet streng, niet uitdagend en/of niet pittig zijn. Op alle vier de aspecten is meer dan 50% van mening dat de opleiding onvoldoende selectief was. Binnen het MBO-BBL niveau 4 worden de technische opleidingen het vaakst onvoldoende selectief gevonden; 40% of meer is het (helemaal) niet eens met de stellingen.

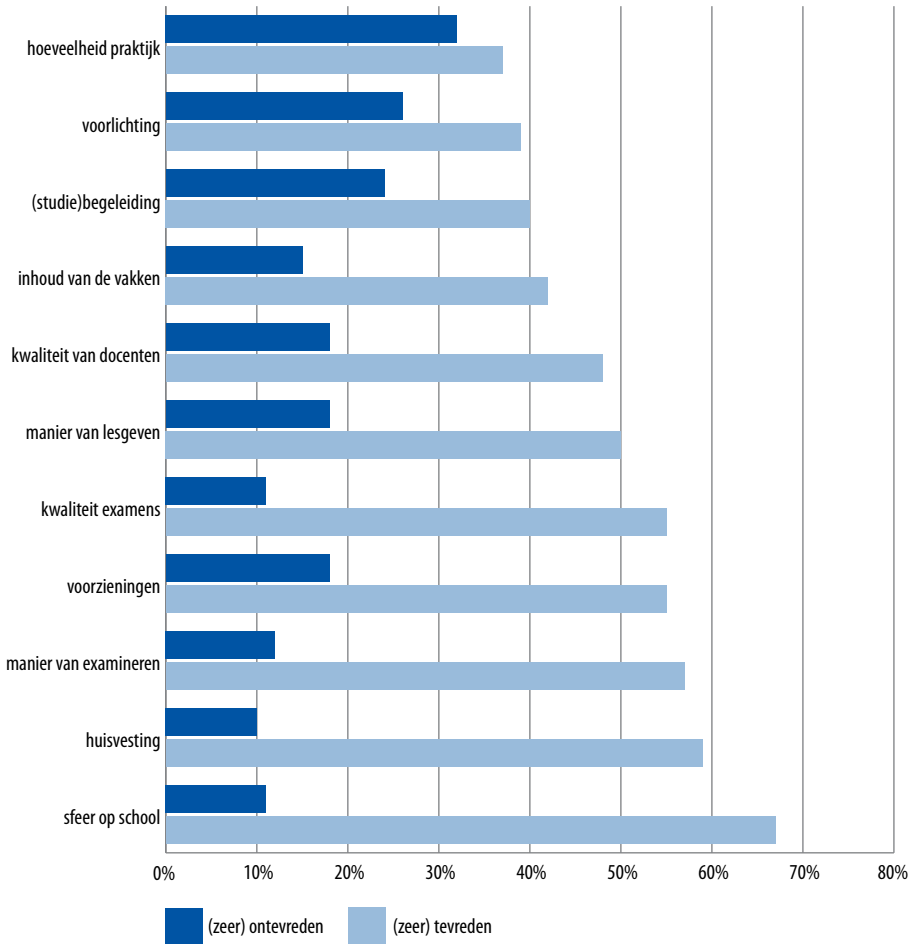
Van de HBO opleidingen worden wat betreft de strengheid van docenten en de pittigheid van examens de opleidingen binnen de sector Gedrag en maatschappij het vaakst onvoldoende selectief gevonden: 39% is het er mee oneens dat de docenten streng waren in hun beoordeling, en 42% is het er mee oneens dat de examens zeer pittig waren. Wat betreft de uitdagendheid worden de HBO-opleidingen binnen de sector Onderwijs het slechtst beoordeeld: 34% is het er niet mee eens dat de opleiding uitdagend was. HBO opleidingen binnen de sector Gezondheidszorg worden het slechtst beoordeeld wat betreft het voldoende toetsen op inzicht: 28% is het er niet mee eens dat er voldoende op inzicht wordt getoetst.

1.5 Opleiding: Tevredenheid met opleiding

Bij het oordeel van studenten over de gevolgde opleiding is niet alleen de inhoud van de opleiding belangrijk (breedte, diepgang, voorbereiding op arbeidsloopbaan, moeilijkheid/selectiviteit). Ook de context van de opleiding (sfeer, huisvesting, manier van lesgeven etc.) is van groot belang. Zonder deze context zou er namelijk een te eenzijdig beeld van de oordelen over de studie gegeven worden. Een respondent kan bijvoorbeeld van mening zijn dat de examens veel te makkelijk waren, maar dat hoeft niet te betekenen dat diegene ontevreden is over de manier van examineren.

Aan de gediplomeerden van het AVO, VMBO en MBO is gevraagd in hoeverre ze tevreden zijn met elf verschillende aspecten van hun opleiding. In figuur 1.9 is te zien dat zij met de meeste aspecten van de opleiding (zeer) tevreden zijn. Ze zijn met name tevreden met de sfeer op school (67%), de huisvesting (59%), de manier van examineren (57%), de voorzieningen zoals bibliotheek, mediatheek, werkplaatsen en ict (55%) en de kwaliteit van de examens (55%). Het minst tevreden / meest ontevreden is men met de hoeveelheid praktijk (32% ontevreden), de voorlichting over studie- en beroepsmogelijkheden (26% ontevreden) en de (studie)begeleiding (24% ontevreden).

Figuur 1.9
Tevredenheid met opleiding (%)

Uitgesplitst naar opleidingsniveau zien we dat met name Havisten en VWO'ers tevreden zijn met sfeer, huisvesting, manier van examineren, voorzieningen en kwaliteit van examens van de gevolgte opleiding: met deze aspecten is zo'n 60% tot 70% van de HAVO en VWO gediplomeerden (zeer) tevreden. De gediplomeerden van MBO-BOL niveau 1 zijn het minst vaak tevreden met deze aspecten van hun opleiding: behalve wat betreft de sfeer is minder dan de helft van de MBO-BOL niveau 1 gediplomeerden tevreden met deze vijf aspecten.

Wat betreft de hoeveelheid praktijk en de voorlichting over studie- en beroepsmogelijkheden zijn met name afgestudeerde Havisten en VWO'ers (zeer) ontevreden. Van de HAVO gediplomeerden is zelfs meer dan de helft (56%) ontevreden over de hoeveel-

heid praktijk. Het is echter de vraag of deze groep wel een realistisch beeld heeft van wat 'praktijk' inhoudt. Wat betreft de voorlichting over studie- en beroepsmogelijkheden is 39% van de Havisten en 40% van de VWO'ers ontevreden. Het percentage HAVO/VWO'ers dat hierover ontevreden is, is 10 tot 15% hoger dan op de andere opleidingsniveaus. Dit is de afgelopen vijf jaar al het geval, hoewel tot 2011 niet de VWO'ers maar de Havisten het meest ontevreden waren over de voorlichting. Het percentage Havisten dat hierover ontevreden is, is de afgelopen vijf jaar echter slechts minimaal gestegen (2007: 36%, 2011: 39%), terwijl dit percentage bij VWO'ers juist vrij hard is gestegen (2007: 30%, 2011: 40%). Onder de VMBO'ers is de afgelopen vijf jaar een daling waarneembaar in het percentage dat ontevreden is over de voorlichting. Deze cijfers zouden wellicht een verklaring kunnen zijn voor het feit dat Havisten en VWO'ers relatief vaak van opleiding wisselen in het hoger onderwijs (zie paragraaf 1.9 in dit hoofdstuk).

De grootste groepen die ontevreden zijn met de (studie)begeleiding zijn de gediplomeerden van MBO-BOL niveau 1 (30%) en MBO-BOL niveau 2 (32%). Van de gediplomeerden van het MBO-BOL niveau 2 zijn met name degenen die een opleiding in de sector Techniek hebben gevolgd ontevreden over de (studie)begeleiding (32%).

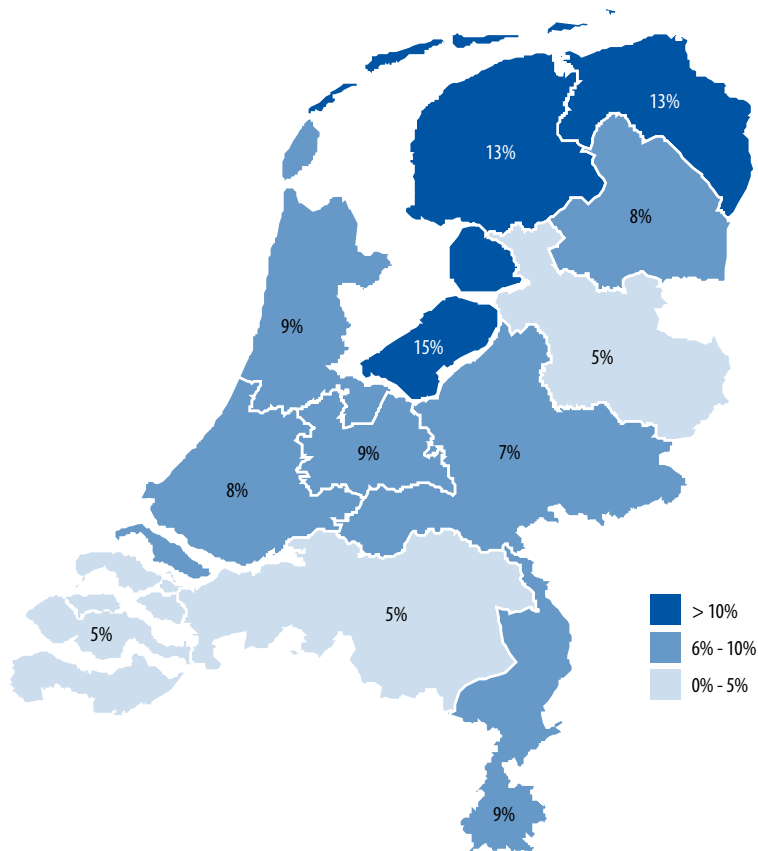
Tabel 1.5
Gediplomeerden die aangeven wel eens te zijn gepest (%)

	Gepest	Niet gepest
HAVO	10	90
VWO	9	92
VMBO	14	86
MBO-BOL 1	8	93
MBO-BOL 2	8	92
MBO-BOL 3	4	96
MBO-BOL 4	2	98
MBO-BBL 1	3	97
MBO-BBL 2	2	98
MBO-BBL 3	1	99
MBO-BBL 4	2	99
Totaal	8	92

Het lijkt aannemelijk dat iemands tevredenheid met de sfeer op school zal samenhangen met of diegene op school is gepest. Ook is het niet onwaarschijnlijk dat gediplomeerden die op school zijn gepest minder tevreden zijn over de (studie)begeleiding en de kwaliteit van docenten. Deze zaken hebben er namelijk mee te maken dat het pestgedrag zou kunnen worden opgemerkt en aangepakt. Tabel 1.5 laat zien dat van de gediplomeerden van het AV0, VMBO en MBO 8% aangeeft wel eens op school te zijn gepest (aan de

HBO'ers is niet gevraagd of ze zijn gepest). Met name VMBO'ers geven vaak aan te zijn gepest op school (14%). Gediplomeerden van het MBO-BBL geven zelden aan te zijn gepest (minder dan 4%).¹¹ Er dient daarom bij de hierop volgende analyses rekening mee te worden gehouden dat het wat de gepeste gediplomeerden zowel in totaal als uitgesplitst naar opleidingsniveau om een vrij kleine groep gaat. De resultaten dienen daarom met voorzichtigheid te worden geïnterpreteerd.

Figuur 1.10
Percentage dat is gepest, per provincie

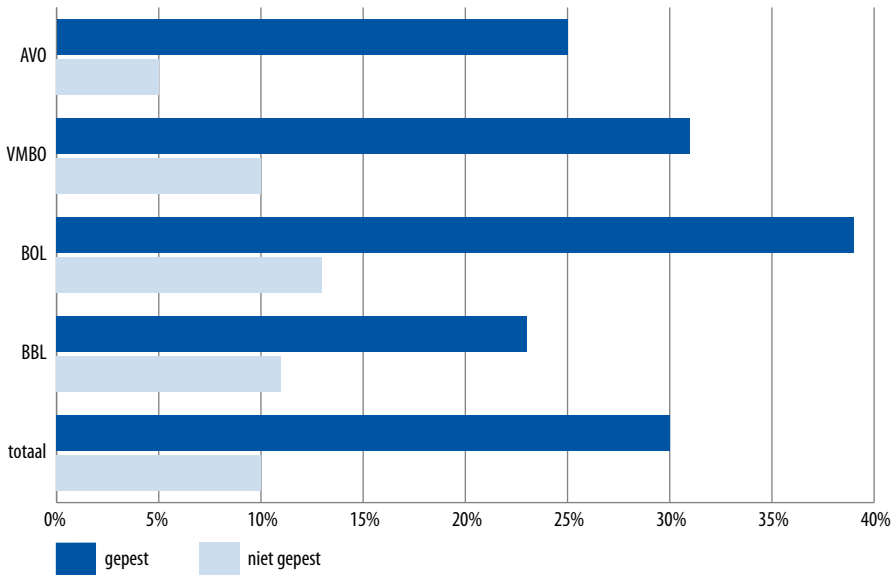
In de landkaart (figuur 1.10) is te zien dat de gediplomeerden van scholen in de noordelijke provincies het vaakst aangeven dat ze op school zijn gepest (Friesland 13%, Groningen 13%, Flevoland 15%). In Overijssel, Zeeland en Noord-Brabant wordt het minst vaak door

11. Dit zou er ook mee te maken kunnen hebben dat de afgestudeerden is gevraagd of ze wel eens op school zijn gepest. Aangezien MBO-BBL scholieren slechts 1 à 2 dagen in de week les hebben op school, is de kans kleiner dat zij op school zijn gepest dan op de andere opleidingsniveaus.

de jongeren aangegeven (5%) dat ze zijn gepest. Deze verschillen tussen provincies zijn voor het belangrijkste deel afkomstig van de verschillen in percentage VMBO'ers dat op school is gepest. Terwijl in Friesland, Groningen en Flevoland zo'n 20 tot 35% van de VMBO'ers wordt gepest, is dit percentage in Overijssel, Zeeland en Noord-Brabant slechts zo'n 4 tot 10%. Van de gediplomeerden van het MBO-BOL en MBO-BBL is in alle provincies vrijwel niemand gepest.

Figuur 1.11

Ontevredenheid met de sfeer op school: gepest versus niet gepest (% (zeer) ontevreden)

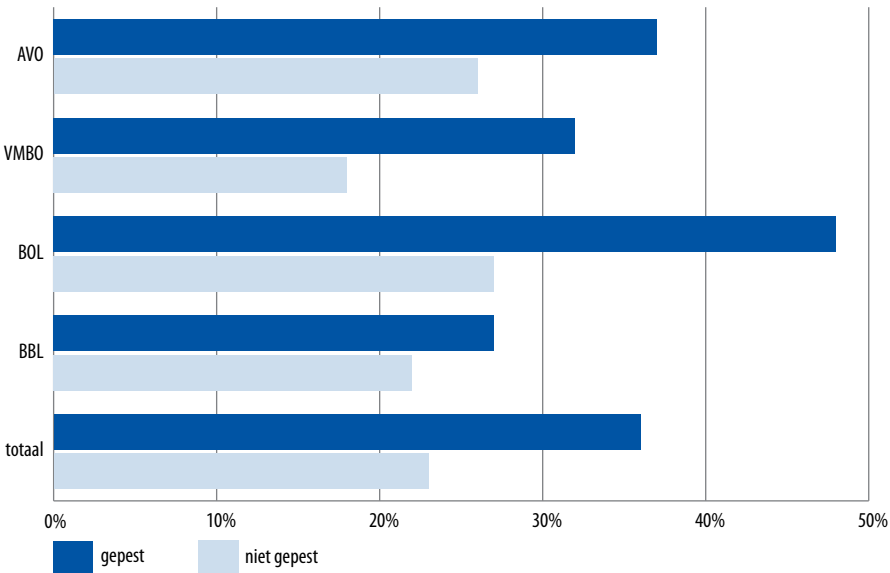
Gediplomeerden die aangeven te zijn gepest, geven vergeleken met de degenen die niet zijn gepest inderdaad vaker aan dat ze (zeer) ontevreden zijn met de sfeer op school (zie figuur 1.11). Van de gepeste gediplomeerden is 30% ontevreden over de sfeer; van degenen die niet zijn gepest is 10% ontevreden over de sfeer. Op het AVO is het verschil tussen de ontevredenheid van gepeste en niet gepeste gediplomeerden relatief gezien het grootst. Hier is slechts één op de twintig gediplomeerden die niet zijn gepest ontevreden over de sfeer op school (5%), terwijl van de gediplomeerden die wel zijn gepest één op de vier (25%) ontevreden is over de sfeer op school. Bij het MBO-BBL is het verschil tussen de ontevredenheid van de gepeste en niet gepeste gediplomeerden het kleinst. Dit geeft aan dat de sfeer er voor gepeste HAVO/VWO'ers relatief meer 'op achteruit gaat' ten opzichte van de niet gepeste gediplomeerden, dan bij de gepeste gediplomeerden van het MBO-BBL. Ook hier zou het duale karakter van MBO-BBL opleidingen, waardoor deze studenten slechts 1 à 2 dagen in de week op school zijn (en daardoor slechts 1 à 2 dagen in de week op school gepest kunnen worden) een rol kunnen spelen.

Overigens is van de gepeste MBO-BOL gediplomeerden maar liefst 39% ontevreden over de sfeer op school. Op deze opleidingen zijn echter ook degenen die niet zijn gepest relatief vaak ontevreden over de sfeer, wat betekent dat MBO-BOL gediplomeerden over het algemeen minder tevreden zijn over de sfeer op school.

Wat betreft de ontevredenheid met de (studie)begeleiding zijn er eveneens verschillen tussen gepeste en niet gepeste gediplomeerden (zie figuur 1.12). Is van de niet gepeste gediplomeerden 23% ontevreden over de (studie)begeleiding, onder degenen die wel gepest zijn is dit percentage duidelijk hoger (36%). Het verschil in ontevredenheid tussen de gepeste en niet gepeste gediplomeerden is relatief gezien het grootst onder de gediplomeerden van het VMBO en MBO-BOL. Van de gepeste gediplomeerden van het MBO-BOL is zelfs bijna de helft (48%) ontevreden over de (studie)begeleiding. Binnen het MBO-BBL is er slechts een klein verschil tussen de gepeste (27%) en niet gepeste gediplomeerden (22%).

Figuur 1.12

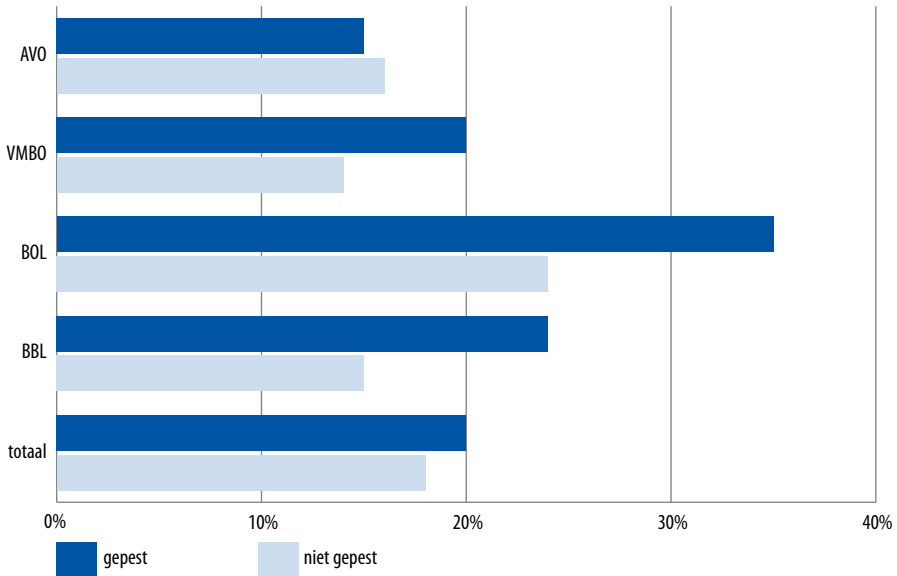
Ontevredenheid met de (studie)begeleiding: gepest versus niet gepest (% (zeer) ontevreden)

Over de kwaliteit van docenten zijn gepeste (20%) en niet gepeste gediplomeerden (18%) ongeveer even vaak ontevreden (zie figuur 1.13). De gepeste AVO'ers zijn zelfs *minder* vaak ontevreden (16%) dan degenen die niet zijn gepest (15%). De relatieve verschillen in de ontevredenheid van gepeste en niet gepeste gediplomeerden zijn zowel op het VMBO, als het MBO-BOL en MBO-BBL ongeveer even groot.

Figuur 1.13

Ontevredenheid met de kwaliteit van docenten: gepest versus niet gepest (% (zeer) ontevreden)

Overigens zijn de gepeste gediplomeerden niet over alle aspecten van de gevolgde opleiding (veel) vaker ontevreden. Wat betreft de kwaliteit van examens is het verschil in ontevredenheid tussen de gepeste (11%) en niet gepeste gediplomeerden (12%) nihil, en wat betreft de manier van examineren zijn de gepeste gediplomeerden zelfs exact even vaak ontevreden (12%) als degenen die niet zijn gepest (12%).

1.6 Opleidingskeuze achteraf

Een andere indicatie van tevredenheid met de opleiding is of de gediplomeerden achteraf opnieuw voor dezelfde opleiding zouden kiezen. Wanneer zij achteraf voor dezelfde opleiding op dezelfde school zouden kiezen, is dat een indicatie van de tevredenheid met de school.

Achteraf gezien zouden veruit de meeste gediplomeerde schoolverlaters (86%) dezelfde opleiding opnieuw kiezen. Vrijwel alle Havisten (96%) VWO'ers (98%) en VMBO'ers (88%) zouden dezelfde opleidingskeuze opnieuw maken. De gediplomeerden van het MBO-BOL en afgestudeerden van het HBO zouden achteraf gezien het minst vaak opnieuw voor dezelfde opleiding kiezen. Dit is de afgelopen vijf jaar al het geval.¹² Ruim een kwart van de gediplomeerde schoolverlaters van MBO-BOL niveau 2 (26%) zou achteraf gezien een andere opleidingskeuze gemaakt hebben. Ook bij de gediplomeerden

12. Bron: SIS (ROA) 2007-2011.

van MBO-BBL niveau 1 (22%), MBO-BOL niveau 3 (24%) en MBO-BOL niveau 4 (21%) en het HBO (21%) is dit percentage vrij hoog.

Tabel 1.6
Opleidingskeuze achteraf (%)

	Opleidingskeuze achteraf	
	Zelfde opleiding	Andere opleiding
HAVO	96	4
VWO	98	2
VMBO	88	12
MBO-BOL 1	75	25
MBO-BOL 2	74	26
MBO-BOL 3	76	24
MBO-BOL 4	79	21
MBO-BBL 1	78	22
MBO-BBL 2	82	18
MBO-BBL 3	88	12
MBO-BBL 4	85	15
HBO	79	21
Totaal	86	14

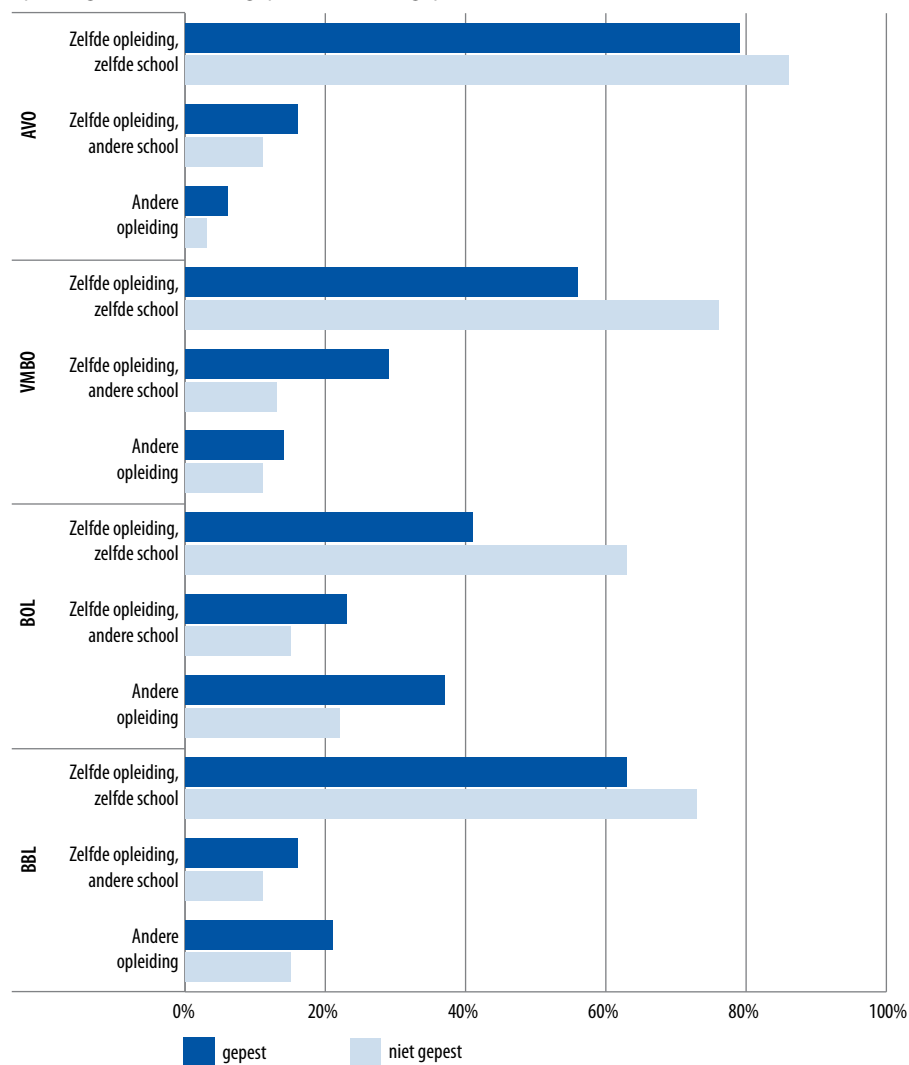
Zie voor de onderliggende cijfers per opleidingssector tabel 28 in de Statistische Bijlage

In figuur 1.14 is te zien dat de gepeste gediplomeerden op alle opleidingsniveaus relatief minder vaak aangeven dat ze achteraf gezien opnieuw voor dezelfde opleiding op dezelfde school zouden kiezen, en dat zij relatief vaker aangeven dat ze achteraf gezien een andere keuze hadden gemaakt. Dit geeft aan dat pesten niet zo zeer wordt geassocieerd met de opleiding, als wel met de school. Met name de gepeste gediplomeerden van het VMBO geven relatief vaak aan dat ze achteraf gezien dezelfde opleiding op een andere school hadden willen volgen (gepest 29%, niet gepest 13%).

In procenten geven de gepeste MBO'ers vrij vaak aan dat ze achteraf gezien voor een andere opleiding zouden kiezen, ook ten opzichte van de niet gepeste MBO'ers. Zo geeft 22% van de niet gepeste gediplomeerden van MBO-BOL aan dat ze achteraf voor een andere opleiding hadden gekozen, ten opzichte van 37% van MBO-BOL gediplomeerden die wel zijn gepest (MBO-BBL 21% gepest, 15% niet gepest), terwijl dit bijvoorbeeld op het VMBO veel lager ligt (14% gepest, 11% niet gepest). Een mogelijke verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat MBO'ers niet per definitie van school hoeven te wisselen om in een andere omgeving terecht te komen, aangezien binnen een MBO-school de cursussen voor de ene opleiding niet per definitie in hetzelfde gebouw hoeven plaats te vinden als voor een andere opleiding.

Figuur 1.14

Opleidingskeuze achteraf: gepest versus niet gepest (%)

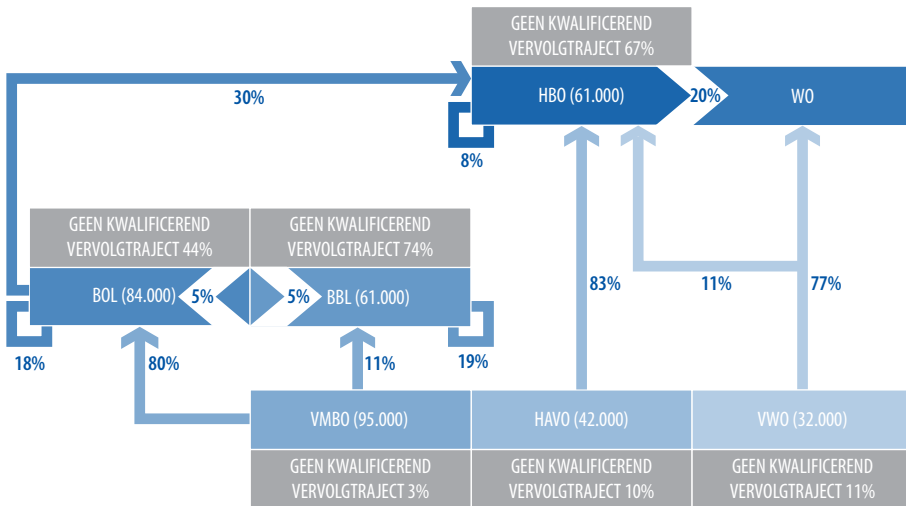
1.7 Vervolgonderwijs: Kwalificerende vervolgtrajecten

Jongeren die een diploma in het onderwijs hebben behaald staan voor een belangrijke keuze: bieden zij zich aan op de arbeidsmarkt of vervolgen zij hun onderwijscarrière? In de paragrafen 1.7 tot en met 1.9 staan de gediplomeerden centraal die voor de tweede optie hebben gekozen. Hierbij gaat het zowel om degenen die de studie vervolgen in een volledige dagopleiding als degenen die werken en leren combineren via een duale

opleiding. De doorstroom naar vervolgonderwijs verschilt per onderwijsniveau. Daarom wordt eerst de doorstroom binnen het onderwijs in kaart gebracht. In figuur 1.15 staat een overzicht van de kwalificerende vervolgtrajecten in het onderwijs van de gediplomeerde schoolverlaters per onderwijssoort. Vanwege de duidelijkheid zijn in de figuur de BOL en BBL niveaus samengevoegd en zijn alleen vervolgtrajecten met een aandeel van minstens 5% van de respondenten opgenomen.

Vanuit het AVO stroomt het overgrote deel van de gediplomeerde schoolverlaters door naar een vervolgonpleiding. Van de totale groep HAVO respondenten is 83% doorgestroomd naar een HBO opleiding. Van de VWO'ers is 11% naar het HBO gegaan, terwijl het merendeel (77%) voor een studie in het WO heeft gekozen.¹³ Van de gediplomeerde VMBO respondenten gaat minder dan 5% niet verder met een vervolgonpleiding. Deze groep verlaat, ten minste in eerste instantie, het onderwijs dus zonder een startkwalificatie verkregen te hebben. Dit wil overigens niet zeggen dat deze schoolverlaters voorgoed verloren zijn voor het onderwijs: ze zijn in ieder geval niet direct na het behalen van hun VMBO diploma doorgestroomd naar een vervolgstudie.¹⁴

Figuur 1.15
Kwalificerende vervolgtrajecten na het verlaten van de opleiding

Bron: CBS Statline, SIS (ROA)

Van de MBO-BOL gediplomeerden geeft iets meer dan de helft (56%) aan begonnen te zijn aan een nieuwe opleiding. Bij de MBO-BBL gediplomeerden is dit aanzienlijk minder (26%). Van de totale groep BOL gediplomeerden kiest daarbij 30% voor een studie in het HBO, terwijl 18% binnen het BOL blijft en 5% overstapt naar het BBL.

13. De trend van een steeds kleiner percentage VWO'ers dat voor het HBO kiest in plaats van het WO wordt daarmee voortgezet.

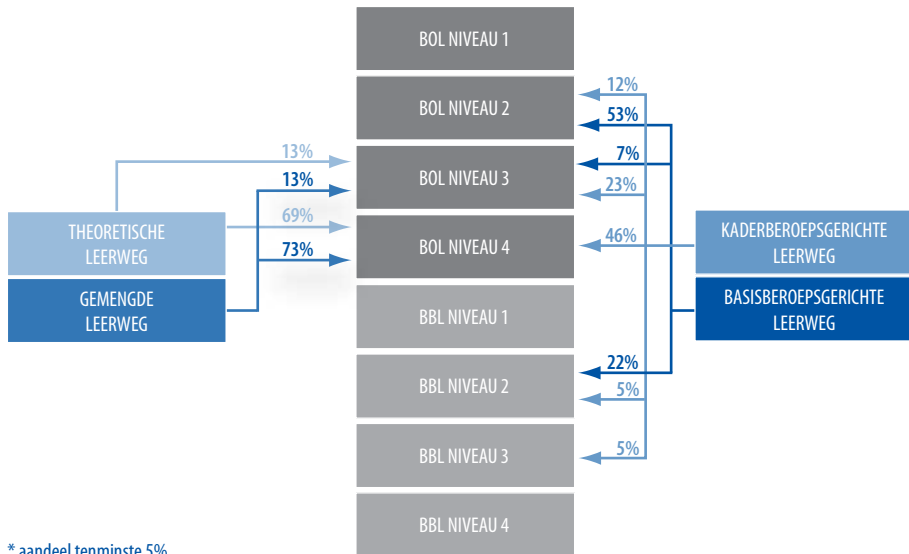
14. Zie ook: Ministerie van OCW, *Doorstroomatlas VMBO*, 2012.

Van de MBO-BBLgediplomeerden die verder leren blijft het merendeel een duaal traject volgen op MBO niveau. Van de HBO'ers gaat 33% verder met een opleiding, waarvan de meesten met een universitaire opleiding. De doorstroom van een HBO bachelor opleiding naar een WO Master opleiding vereist daarbij in meer dan de helft van de gevallen het volgen van een pre-master studie.

Mede met het oog op het al dan niet verkrijgen van een startkwalificatie is de doorstroom van het VMBO naar het MBO een belangrijk meetinstrument in het Nederlandse onderwijsstelsel. Daarbij speelt niet alleen de vraag of men voor een kwalificerend vervoltraject kiest een belangrijke rol, maar ook, indien dit vervoltraject in het MBO plaatsvindt, voor welk niveau men heeft gekozen. De doorstroom naar een bepaald MBO niveau is daarbij sterk afhankelijk van de gevolgde VMBO leerweg (zie figuur 1.16).

Figuur 1.16

Kwalificerende MBO-vervoltrajecten na het verlaten van de VMBO-opleiding

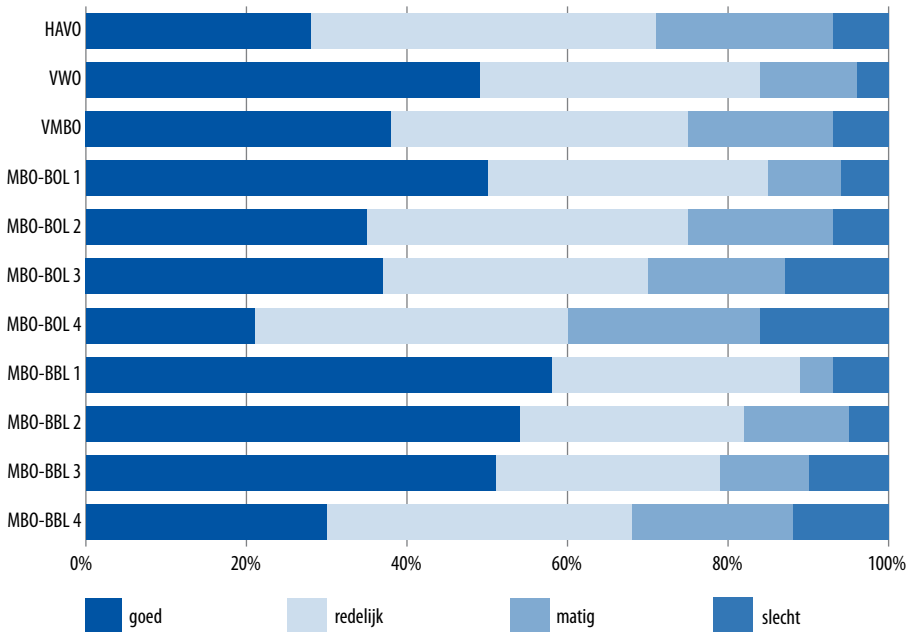

De gediplomeerden van de VMBO basisberoepsgerichte leerweg - linkerzijde in figuur 1.16 - gaan weliswaar het minst vaak verder met een nieuwe opleiding, 7% van hen gaat geen vervolgstudie doen, maar nog steeds kiest dus 93% voor een vervolgstudie. In de andere leerwegen van het VMBO is het percentage dat verder gaat leren zelfs nog hoger (97%). Van de wel verder lerende VMBO'ers met een basisberoepsgerichte opleiding gaat 52% een BOL niveau 2 opleiding volgen en kiest 22% voor een niveau 2 opleiding in de BBL. De gediplomeerden van de kaderberoepsgerichte leerwegen en de gemengde leerwegen vinden in overgrote meerderheid hun weg naar BOL niveau 3 en 4 opleidingen. Dit geldt ook voor de jongeren die een VMBO-tl diploma op zak hebben en voor het MBO kiezen.

1.8 Vervolgonderwijs: Voorbereiding en aansluiting

Een succesvol vervolg in de onderwijsloopbaan vereist een goede voorbereiding op de mogelijke vervolgonopleidingen. In deze paragraaf staan we voor de gediplomeerden van het AVO en het VMBO nader stil bij deze voorbereiding. Voordat we echter op deze voorbereiding ingaan, laat figuur 1.17 zien hoe tevreden de gediplomeerden in het algemeen zijn met de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de vervolgonopleiding.

Figuur 1.17
Aansluiting met vervolgonopleiding (%)

Zie voor de onderliggende cijfers per opleidingssector tabel 12 in de Statistische Bijlage

Op alle onderwijsniveaus zien we dat een duidelijke meerderheid van de gediplomeerden die hun onderwijsloopbaan hebben voortgezet de aansluiting tussen gevolgde opleiding en vervolgonopleiding redelijk of goed vindt. Een relatief grote groep van respondenten die de aansluiting matig dan wel slecht vindt zien we bij de gediplomeerden van het MBO-BOL niveau 4 (40%), het MBO-BBL niveau 4 (32%) en het HAVO (29%). Aangezien deze drie groepen gediplomeerden in de regel doorstromen naar het HBO lijken deze cijfers een iets matigere overstap naar het HBO dan andere opleidingen aan te geven.

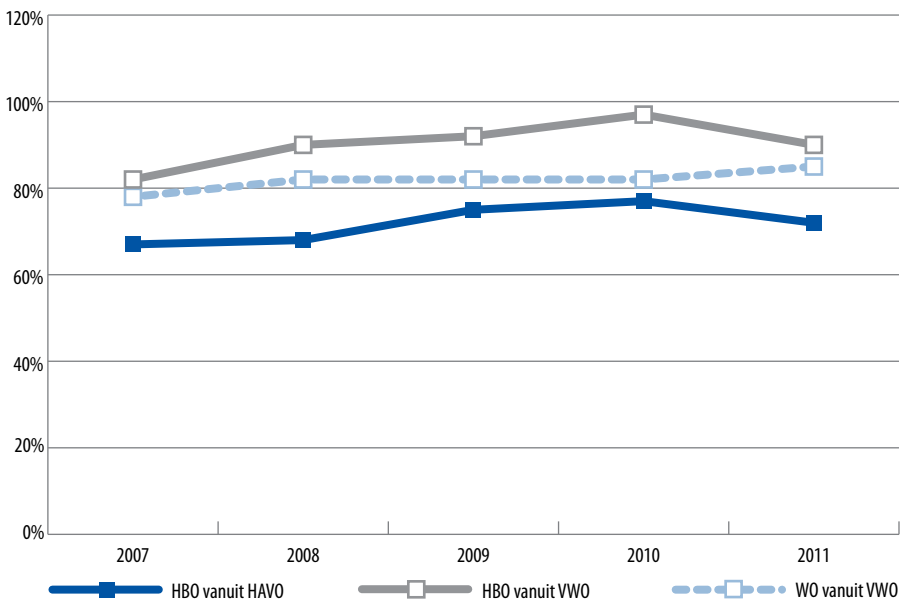
Een belangrijke functie van het AVO en VMBO is het voorbereiden van leerlingen op hun vervolgotraject in het onderwijs. In het volgende deel staan we dan ook nader stil bij de voorbereiding van de gediplomeerde schoolverlaters van het AVO en het VMBO op de gekozen vervolgonopleiding.

HAVO en VWO

Het gros van de gediplomeerden uit het HAVO en het VWO vindt dat ze voldoende of zelfs goed voorbereid zijn voor het vervolgonderwijs. Zo geeft 72% van de gediplomeerde Havisten die doorstromen naar het HBO aan dat de voorbereiding ten minste voldoende was, is het bij de VWO'ers die doorstromen naar het HBO 90% en bij de VWO'ers die doorstromen naar het WO 85%. Meer in detail zien we echter dat het hierbij in de regel om een 'voldoende' voorbereiding gaat en dat het percentage dat de voorbereiding inderdaad goed vindt varieert tussen de 13% (Havisten die naar het HBO instromen) en bijna 40% (VWO'ers die naar het HBO instromen). Kijken we hoe dit oordeel zich in de afgelopen 5 jaar heeft ontwikkeld (zie figuur 1.18), dan zien we dat voor alle drie onderscheiden groepen zich in het algemeen een licht stijgende trend voordoet. Bij de instroom in het HBO zet zich deze trend echter in 2011 niet door en zien we een lichte daling. Of dit inderdaad een omkeer in de trend of slechts een tijdelijke verslechtering is zal de toekomst moeten uitwijzen.

Figuur 1.18

Vorbereiding op vervolgonderwijs van HAVO en VWO gediplomeerden, 2007-2011 (%)

Bron: SIS (ROA), 2007 – 2011

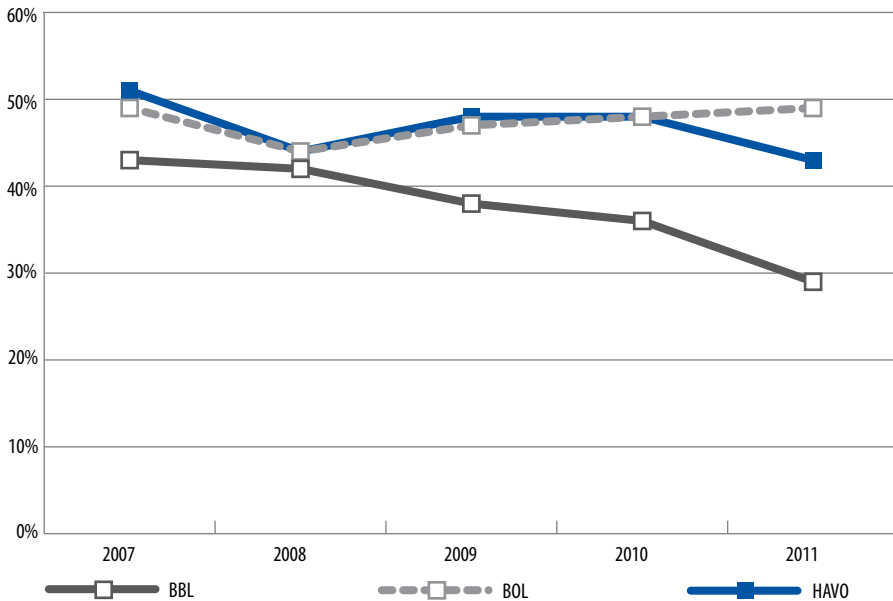
Een nadere analyse van de data laat zien dat het oordeel wat de voorbereiding betreft niet erg verschilt tussen de verschillende profielen in het HAVO of het VWO. Onder de gediplomeerden van het HAVO zijn de jongeren die het profiel 'Natuur en Gezondheid' hebben gevolgd volgens hun eigen zeggen relatief goed voorbereid (76%) en dit geldt in nog sterkere mate voor jongeren die een combinatieprofiel hebben gevolgd (80%). Aan

de andere kant scoren de HAVO profielen ‘Cultuur en Maatschappij’ (71%) en ‘Natuur en Techniek’ (71%) iets minder goed. In het VWO zien we dat de jongeren die het profiel ‘Economie en maatschappij’ gevolgd hebben en die instromen in het WO zich het minst goed voorbereid voelen (76%).

VMBO

Figuur 1.19

Voorbereiding op vervolgonderwijs van VMBO gediplomeerden naar type vervolgonderwijs, 2007-2011 (%)

Bron: SIS (ROA), 2007 – 2011

Na afronding van het VMBO heeft een leerling verschillende mogelijkheden bij de keuze voor een vervolgopleiding. De meest voor de hand liggende vorm van vervolgopleiding is een MBO-BOL of een MBO-BBL opleiding. Voor de gediplomeerden van de theoretische leerweg en de gemengde leerweg van het VMBO is verder een HAVO opleiding een reële optie. Van de gediplomeerde VMBO'ers die doorgestroomd zijn naar het MBO is net iets minder dan de helft (zeer) tevreden over de voorbereiding en geeft nog eens zo'n 40% een neutraal oordeel. Figuur 1.19 laat zien dat het percentage dat (zeer) tevreden is met de voorbereiding op het MBO-BOL in de afgelopen 5 jaar net iets onder de 50% schommelde. Kijken we naar de jongeren die ingestroomd zijn in het MBO-BBL, dan zien we tot 2010 bijna een kopie van het beeld dat we voor de jongeren die in het MBO-BOL instroomden vonden. In 2011 zien we een lichte daling maar natuurlijk is het nog verre van zeker of dit niet zoals in 2009 slechts een kleine negatieve uitschieter

is. Bij de jongeren die in het HAVO instromen zien we echter een relatief duidelijk en vooral negatieve trend. Was in 2007 en 2008 nog meer dan 40% (zeer) tevreden met de voorbereiding, in 2009 was het voor het eerst minder dan 40%, in 2010 36% en in 2011 oordeelt nog slechts zo'n 29% positief.¹⁵ Deze ontwikkeling dient zeker in toekomst strikt in de gaten gehouden te worden aangezien een verdere daling het succes van VMBO'ers die in het HAVO instromen verder in gevaar kan brengen.

1.9 Vervolgonderwijs: Succes

Al eerder is ter sprake gekomen dat één van de functies van onderwijs het voorbereiden van leerlingen op een eventueel vervoltraject in het onderwijs is. Om een inzicht in het succes hiervan te krijgen, kijken we naar het percentage dat op moment van enquëtering (ongeveer anderhalf jaar na het behalen van het diploma) de vervolgopleiding alweer heeft verlaten. Omdat het verlaten van de vervolgopleiding niet gelijk staat aan het verlaten van het onderwijs maken we daarbij een onderscheid tussen het wisselen van de vervolgopleiding en het echte verlaten van het onderwijs. In figuur 1.20 staat het aandeel gediplomeerden dat de vervolgopleiding voortijdig heeft verlaten zonder direct aan een andere opleiding begonnen te zijn (de netto uitval) alsmede het aandeel dat van studie gewisseld is.

In totaal geeft 12% van de gediplomeerden aan alweer gestopt te zijn met de aanvankelijk gekozen vervolgopleiding. De Havisten stoppen daarbij met 17% van alle onderwijsniveaus het vaakst voortijdig met de vervolgopleiding, gevolgd door de VWO'ers (15%).¹⁶ Bij de gediplomeerden van vrijwel alle andere onderwijsniveaus liggen deze percentages aanzienlijk lager. Bij het VMBO is dit 10%,¹⁷ bij het MBO-BOL varieert het tussen 6% voor niveau 1 en 14% voor niveau 4, bij het MBO-BBL varieert het tussen 3% voor niveau 1 en 12% voor niveau 4. Bij het HBO is het 7%.

Wellicht nog belangrijker dan het percentage 'afhakers' vlak na aanvang van de vervolgstudie is het percentage van hen dat ook niet aan een andere studie is begonnen. Met andere woorden welk deel van deze uitvallers zijn studiewisselaars en welk deel heeft op het enquëtemoment daadwerkelijk het onderwijs verlaten? Van de 12% met de vervolgopleiding gestopte schoolverlaters is gemiddeld 8%-punt studiewisselaar, dat wil zeggen iemand die nog niet uit het vervolgonderwijs verdwijnt maar in eerste instantie een verkeerde studiekeuze lijkt te hebben gemaakt. Er is relatief het vaakst sprake van echte uitval bij de doorstromers vanuit het HBO, waar van de 7% die met de vervolgopleiding is gestopt 0% van studie is gewisseld. Deze groep bezit natuurlijk al een zeer arbeids-

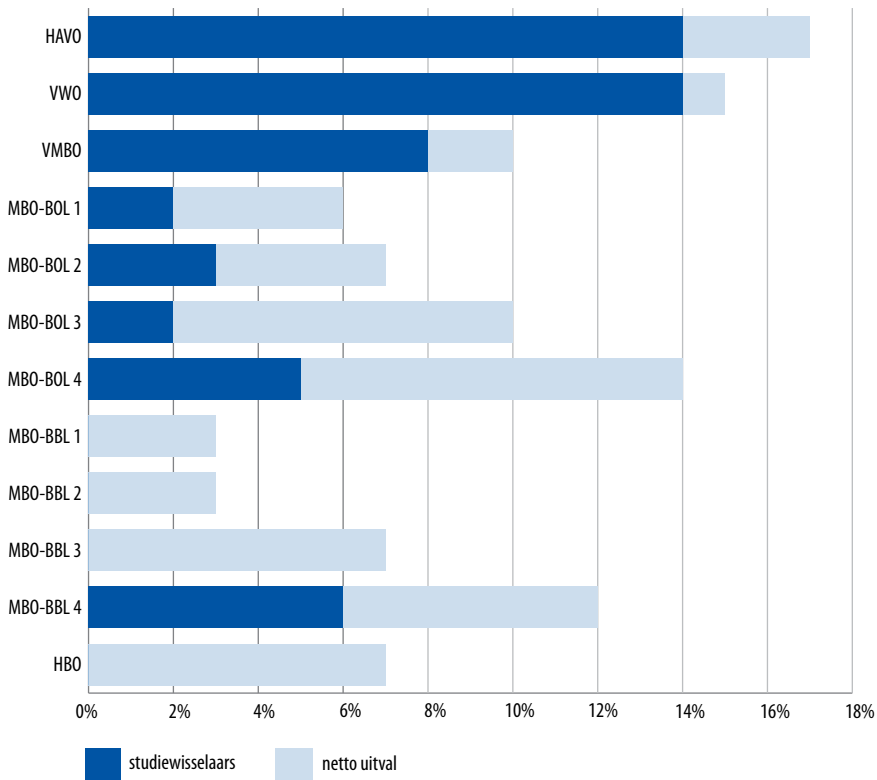
15. De data laten het niet toe de oorzaak hiervan nader te bepalen. Met andere woorden, er kan momenteel niet vastgesteld worden of de negatieve trend het resultaat is van een gestegen niveau van het HAVO tegenover het niveau van het VMBO dan wel het resultaat van een stijgend aantal VMBO-ers die voor het HAVO kiezen.

16. Het percentage lijkt daarmee na een daling tussen meting 2009 (22%, respectievelijk 20% van de Havisten en VWO'ers stopte voortijdig met de vervolgopleiding) en 2010 (16%, respectievelijk 14%) zich op een lager niveau momenteel te stabiliseren. Een vergelijking met eerdere jaren laat zien dat het percentage dat de vervolgopleiding vroegtijdig verlaat licht negatief gecorreleerd is met de economische groei op dit moment.

17. Van de jongeren afkomstig van de gemengde leerweg stopt zelfs slechts 4% vroegtijdig met de vervolgopleiding.

marktrelevant diploma en bij nader inzien willen zij hun begonnen vervolgstudie blijkbaar niet verder volgen. De relatief grote uitval onder de jongeren afkomstig van het HAVO en het VWO bestaat dan ook gelukkig voor het merendeel uit studiewisselaars: de netto uitval blijft begrensd op 1% (VWO) tot 3% (HAVO). Hiertegenover staat dat de (weliswaar relatief kleine) groep gediplomeerden van het MBO-BBL dat de vervolgopleiding vroegtijdig verlaat het onderwijs dan ook definitief verlaat. Van de gediplomeerden van het MBO-BBL niveau 1, 2 en 3 is 0% van degenen die voortijdig met de vervolgopleiding is gestopt overgestapt naar een andere studie.

Figuur 1.20
Netto uitval en studiewisselaars (%)

Zie voor de onderliggende cijfers per opleidingssector tabel 13 in de Statistische Bijlage

Een interessante vervolgvraag is natuurlijk wat de redenen zijn voor het vroegtijdig stoppen met de vervolgopleiding. Tabel 1.7 laat voor de jongeren die van studie zijn gewisseld (studiewisselaars) en de groep jongeren die het onderwijs (ten minste tijdelijk) verlaten hebben zien wat hun beweegredenen hiervoor zijn geweest. Niet verrassend speelt de wens om met een andere opleiding te starten bij de studiewisselaars de belangrijkste reden. Bij beide groepen zijn het daarnaast motivatieproblemen die genoemd worden (50% van de

studiewisselaars en 42% van de netto uitvallers noemt deze reden). Oninteressante lessen, een slechte organisatie van de opleiding en het feit dat men een te moeilijke of te specialistische vervolgopleiding heeft gekozen zijn andere belangrijke redenen om vroegtijdig met de vervolgopleiding te stoppen. Persoonlijke problemen spelen bij een op de zeven netto uitvallers een rol terwijl dit bij slechts 7% van de studiewisselaars genoemd wordt.

Tabel 1.7

Redenen voor voortijdig verlaten van vervolgopleiding (% genoemd, meerdere antwoorden mogelijk)

	Studiewisselaars	Netto uitvallers
Keuze voor andere opleiding	52	14
Onvoldoende gemotiveerd	50	42
Lessen niet interessant genoeg	28	27
Organisatie was slecht	16	19
Opleiding te moeilijk, te specialistisch	20	25
Gestopt vanwege persoonlijke problemen	7	14
Passend werk aangeboden gekregen	0	5
Reisafstand bezwaarlijk	6	3
Combinatie met thuissituatie te zwaar	2	5
Sfeer op school	15	7

1.10 Arbeidsmarkt: Kans op werk¹⁸

Omdat de overgang van het onderwijs naar de arbeidsmarkt niet los kan worden gezien van algemene macro-economische ontwikkelingen wordt aan het begin van deze paragraaf kort stil gestaan bij de macro-economische context van de jaren 2008 – 2011. We beperken ons tot deze periode aangezien dit de jaren zijn waar de gediplomeerde schoolverlaters die in dit hoofdstuk centraal staan:

- hun diploma hebben behaald (schooljaar 2009 – 2010)
- zich voor het eerst op de arbeidsmarkt aangeboden hebben en
- geënuquëerd zijn (najaar 2011).

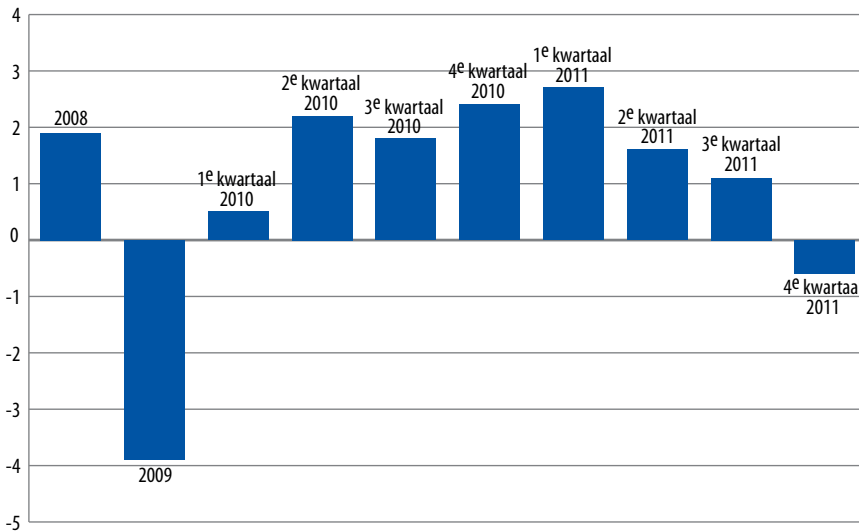
Figuur 1.21 laat zien dat de economische groei van 2008 werd afgelost door een sterke economische neergang (negatieve groei van 3.4% in 2009 ten opzichte van dezelfde periode het jaar ervoor). Het jaar 2010 laat aan het begin een zwak herstel zien dat zich vanaf het 2^e kwartaal van 2010 sterker heeft doorgezet. In 2011 werd deze economische groei echter weer getemperd en in het 4^e kwartaal van 2011 begon de Nederlandse economie zelfs weer te krimpen.

18. De analyses omtrent de arbeidsmarktintrede beperken zich tot de groep gediplomeerden van het MBO en de afgestudeerden van het HBO en zover mogelijk het WO. De arbeidsmarkt van de gediplomeerden van het VMBO die rechtstreeks na het behalen van het diploma de arbeidsmarkt betreden wordt kort in Box 1.2 besproken.

De jongeren die in dit hoofdstuk centraal staan hebben hun diploma in het schooljaar 2009-2010 behaald. Het gros van hen behaalde het diploma in het voorjaar/zomer van 2010. Terwijl in deze periode de Nederlandse economie met zo'n 2% aan het groeien was, valt het moment van enquête (najaar 2011) samen met een economische krimp. De economische situatie waarin we deze jongeren volgden is dan ook het tegenovergestelde van de economische situatie van de jongeren die een jaar eerder (najaar 2010) de enquête hebben ingevuld. Zij boden zich in de zomer van 2009, op het moment dat de economische crisis op zijn (eerste) hoogtepunt was, aan op de arbeidsmarkt maar werden in het najaar van 2010 in tijden van een lichte economische groei geënquêteerd.

Figuur 1.21

Economische groei Nederland, 2008-2011 (% ten opzichte van dezelfde periode van het voorafgaande jaar)

Bron: CBS, Statline, 23-4-2012

Om te beginnen staan we stil bij de werkloosheid direct na afronden van de opleiding (voorjaar/zomer 2010). We kijken dus niet naar de werkloosheid op het moment van enquêteren maar op het moment van intrede op de arbeidsmarkt. Van het cohort 2009-2010 (MBO en HBO) was in het geheel 17% ten minste 1 maand werkloos direct na het behalen van het diploma.¹⁹ Dit is een kleine stijging tegenover het cohort 2008-2009. 8% was tussen de 1 en 3 maanden werkloos, 7% tussen de 4 en 12 maanden en 2% zelfs langer dan 12 maanden. Tabel 1.8 laat voor een aantal onderscheiden opleidingsniveaus de verdeling in intredewerkloosheidsduur zien. Een eerste opvallend resultaat is dat het HBO het hoogste percentage (27.8%) kent van afgestudeerden dat minimaal 1 maand werkloos was direct aansluitend op het behalen van het diploma. Van deze groep is iets

19. Voor de afgestudeerden van het WO zijn geen vergelijkbare cijfers beschikbaar.

meer dan de helft (14,1%) tussen de 1 en 3 maanden werkloos, zo'n 11% was tussen de 4-12 maanden werkloos en bijna 3% was langer dan een jaar werkloos voordat ze hun eerste baan vonden.²⁰

Tabel 1.8

Intredewerkloosheid in klassen (%)

	BOL 1	BBL 1	BOL 2	BBL 2	BOL 3	BBL 3	BOL 4	BBL 4	HBO
0 mnd.	73,5	91,9	80,6	89,5	84,2	94,4	86,2	96,8	72,2
1 – 3 mnd.	9,9	5,0	7,0	5,7	6,5	3,6	6,6	1,2	14,1
4 – 12 mnd.	11,8	3,1	10,4	4,9	7,8	2,0	6,1	1,0	10,9
> 12 mnd.	4,7	0,0	2,0	0	1,4	0	1,1	1,0	2,8

Voor het WO zijn geen vergelijkbare cijfers beschikbaar; Zie voor de onderliggende per cijfers per opleidingssector tabel 15 in de Statistische Bijlage

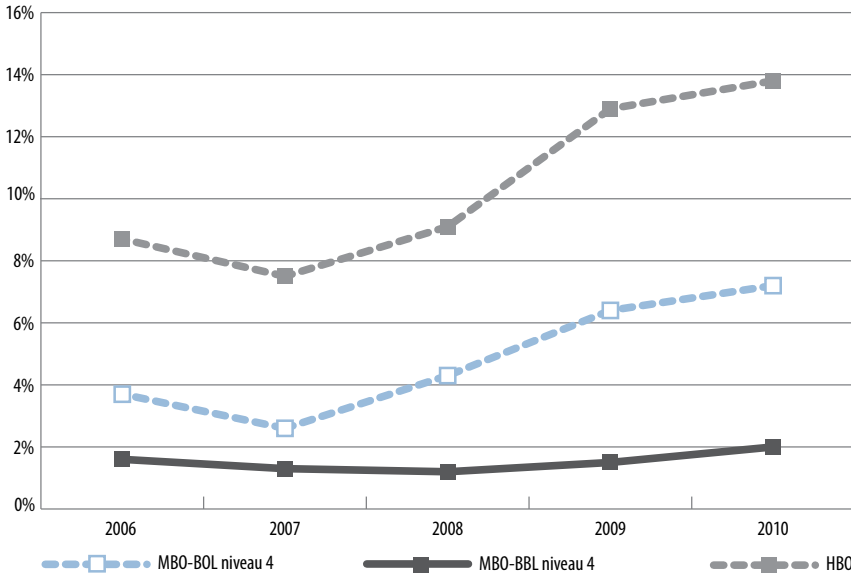
In het MBO lijkt wat de intredewerkloosheid betreft een tweetal regels te gelden.

Ten eerste, des te hoger het niveau van de opleiding die men afgerond heeft, des te hoger de kans om zonder intredewerkloosheid een baan te vinden. Zo vond 73,5% van de MBO-BOL niveau 1 gediplomeerden een baan zonder intredewerkloosheid, was het onder de gediplomeerden van MBO-BOL niveau 2 80,6%, vond onder de gediplomeerden van het MBO-BOL niveau 3 84,2% en onder de MBO-BOL niveau 4 gediplomeerden zelfs 86,2% een baan zonder eerst werkloos te zijn geweest. Een vergelijkbaar beeld vinden we onder de gediplomeerden van het MBO-BBL.

Ten tweede, gediplomeerden van het MBO-BBL vinden op elk van de vier onderscheiden opleidingsniveaus sneller een baan dan hun studiegenoten van het MBO-BOL. Dit hangt zonder twijfel samen met het feit dat de gediplomeerden van het MBO-BBL regelmatig bij de werkgever waar zij de opleiding hebben gevolgd blijven werken. Voor een deel van de gediplomeerden van het MBO-BBL zal zelfs gelden dat ze reeds voor aanvang van de MBO-BBL opleiding werkzaam waren bij het bedrijf waar ze de opleiding zijn gaan volgen. Dit eerste punt wordt bevestigd door de antwoorden van de gediplomeerden op de vraag of zij tijdens de gevolgde opleiding bij dit bedrijf werkzaam waren (zij het in het kader van een stage dan wel in het kader van een leerwerkplek). Onder de gediplomeerden van het MBO-BBL geeft tussen de 74% (niveau 4) en 79% (niveau 3) te kennen dat zij tijdens de opleiding bij de huidige werkgever al werkzaam waren. Onder de gediplomeerden van het MBO-BOL is dit aanzienlijk minder, namelijk tussen de 51% (niveau 4) en 66% (niveau 1).

20. De gemiddeld hogere intredewerkloosheid onder de afgestudeerden van het HBO komt echter deels doordat zij een langere en uitgebreidere zoektocht kennen naar een 'perfecte' match tussen opleiding en werk. Met andere woorden, de gepresenteerde intredewerkloosheid is niet per definitie synoniem voor een onvrijwillige werkloosheid.

Figuur 1.22
Intredewerkloosheid > 3 maanden, naar gevolgde opleidingstype, 2006-2011 (%)

Bron: SIS (ROA), 2006-2011; Toelichting: het jaartal geeft het jaar van afstuderen weer

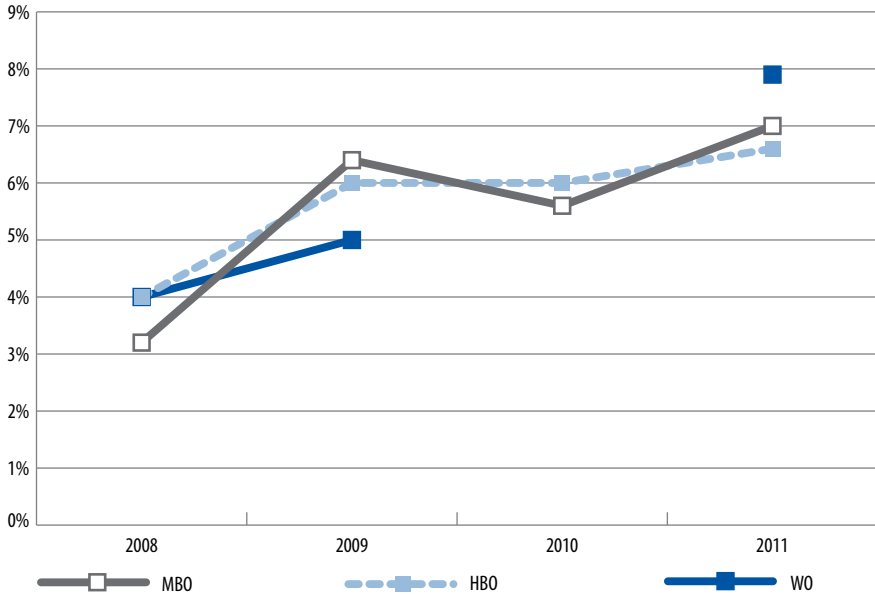
Tot slot staan we wat de intredewerkloosheidsduur betreft nog stil bij de impact die de economische crisis hierop heeft gehad. Figuur 1.22 laat voor de gediplomeerden van het MBO-BOL, de gediplomeerden van het MBO-BBL en de afgestudeerden van het HBO het percentage zien dat minimaal 3 maanden werkloos was. Zeker voor de gediplomeerden van het MBO-BOL en de afgestudeerden van het HBO is duidelijk zichtbaar dat zij langer dienden te zoeken naarmate het minder goed ging met de economie. Was van de gediplomeerden van het MBO-BOL die in 2007 na het behalen van het diploma op zoek ging naar betaald werk minder dan 3% langer dan 3 maanden werkloos, in 2008 was dit al boven de 4% en 2010 7%. Een vergelijkbaar beeld is zichtbaar bij de afgestudeerden van het HBO. In 2007 zocht nog net geen 8% langer dan 3 maanden, in 2010 was dit zo'n 14%. In beide gevallen verdubbelt daarmee het percentage jongeren dat langer dan 3 maanden zocht binnen 3 jaar. Opvallend is dat de impact minimaal lijkt te zijn voor jongeren die een diploma in het MBO-BBL behaalden. Nadere analyses laten zien dat het aandeel jongeren dat zelfs meer dan 6 maanden diende te zoeken binnen de groep die minimaal 4 maanden op zoek was relatief constant bleef. In 2011 betrof dit tussen de 1,3% (MBO-BBL) en 4,21% (MBO-BOL).

Op moment van enquête (najaar 2011) was 7,0% (meting 2010: 5,6%) van de gediplomeerden van het MBO, 6,6% (meting 2010: 6,0%) van de afgestudeerden van het HBO en 7,9% van de afgestudeerden van het WO werkloos. In vergelijking met meting 2010 steeg daarmee zowel de werkloosheid onder de HBO afgestudeerden als de werkloosheid onder de MBO gediplomeerden licht. Voor de afgestudeerden van het WO zijn

geen cijfers voor 2010 beschikbaar. Figuur 1.23 laat zien dat de werkloosheid onder de groep recent gediplomeerden sinds meting 2008 aanzienlijk is gestegen. Onder de afgestudeerden van het HBO van 4% naar 6,6% en onder de gediplomeerden van het MBO een verdubbeling van 3,2% naar 7,0%. Voor het WO geldt eveneens een verdubbeling van 4% naar 7,9%.²¹

Figuur 1.23

Werkloosheid op moment van enquête, 2008-2011 (%)

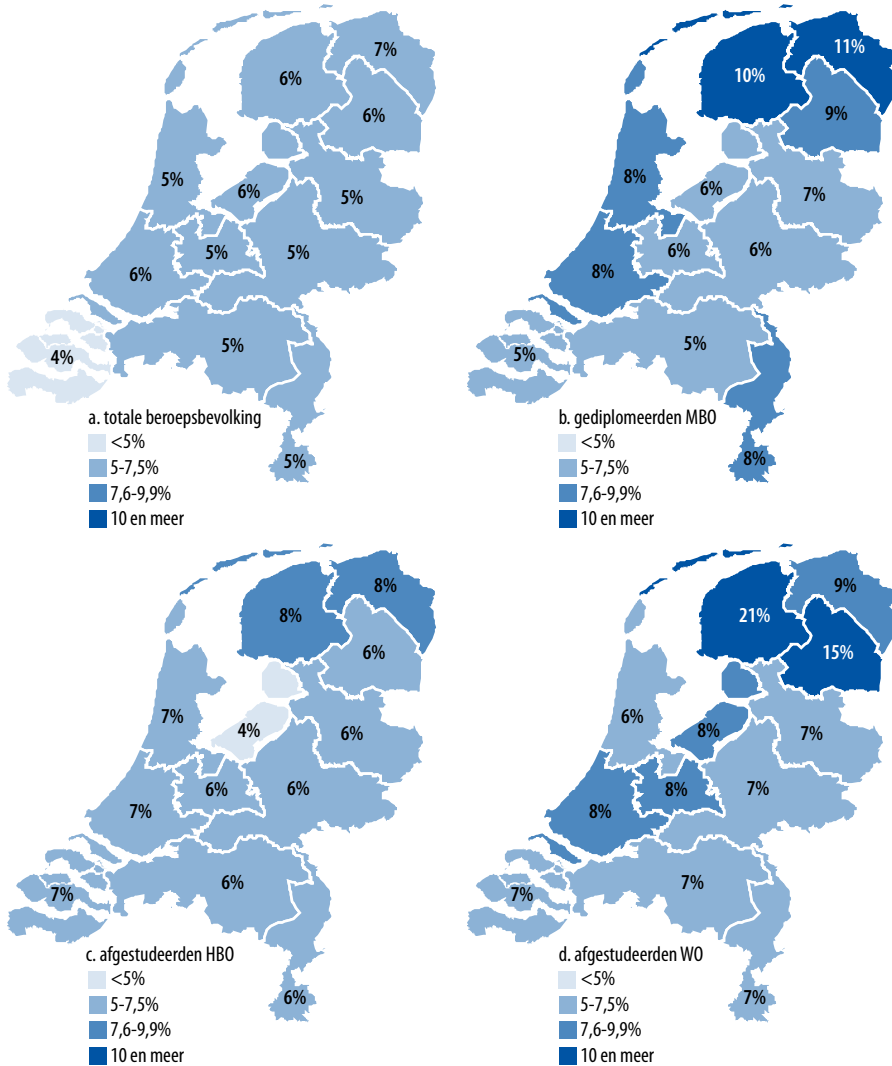

Bron: SIS (ROA), 2008-2011; VSNU, 2011

Voordat we nader ingaan op verschillen in de werkloosheid op basis van de gevolgde opleidingssector, kijken we eerst of er regionale verschillen in de werkloosheidscijfers zijn. Hiervoor presenteren we een viertal werkloosheidscijfers per provincie. In eerste instantie (figuur 1.24a) de werkloosheid onder de totale beroepsbevolking ('algemene werkloosheid'). Daarnaast presenteren we de werkloosheid van recent gediplomeerden ('MBO werkloosheid') en afgestudeerden ('HBO werkloosheid' en 'WO werkloosheid'). We kijken daarbij naar de woonplaats op het enquêtemoment en niet naar de provincie waar men de opleiding heeft gevolgd.

21. Het feit dat de werkloosheid onder de afgestudeerden van het HBO lager ligt dan onder de afgestudeerden van het WO bevestigt het in 2009 geschetste beeld (zie Allen et al., 2009) dat de afgestudeerden van het HBO in tijden van economische crisis niet verdrongen worden.

Figuur 1.24a – Figuur 1.24d
 Werkloosheid per provincie (%)

Bron: CBS, SIS (2011), VSNU (2011).

Een drietal provincies (Zeeland, Noord-Brabant en Utrecht) kende in 2011 een ‘algemene werkloosheid’ van onder de 5%. Daartegenover staat dat Flevoland en Zuid-Holland een werkloosheid van net boven de 6% kenden en dat de werkloosheid in de provincie Groningen zelfs boven de 7% uitkwam. Voor alle onderwijsniveaus geldt de regel dat de werkloosheid onder de recent gediplomeerden/afgestudeerden hoger is dan de algemene werkloosheid. Met een werkloosheid van net boven de 10% kent de provincie Groningen de hoogste ‘MBO werkloosheid’. Eveneens hoge werkloosheid onder de recent gediplo-

meerden van het MBO kennen de provincies Friesland (10%) en Drenthe (9%). Deze drie provincies kennen in de regel ook een relatief hoog werkloosheidscijfer onder de afgestudeerden van het hoger onderwijs. Zo is 8% van de HBO'ers die in de provincie Groningen of Friesland wonen werkloos. Onder de afgestudeerden van het WO die in de provincie Groningen woont is 9% werkloos en zijn de werkloosheidspercentages van afgestudeerden van het WO die in de provincies Friesland (21%) en Drenthe (15%) wonen zelfs nog aanzienlijk hoger. Terwijl het noorden van Nederland relatief gezien slecht scoort, doet het zuiden het aanzienlijk beter. Zo is de werkloosheid in de provincie Noord-Brabant op alle drie onderwijsniveaus lager dan gemiddeld, kent Zeeland onder de gediplomeerden van het MBO een werkloosheid van slechts 5% en doen de afgestudeerden van het hoger onderwijs in de provincie Limburg het relatief goed.

Behalve regionale invloeden is de werkloosheid ook sterk afhankelijk van a) het gevolgde opleidingsniveau en b) de gevolgde opleidingssector (zie tabel 1.9). Met 35% is de werkloosheid onder de gediplomeerden van het MBO-BOL niveau 1 met afstand het hoogst en tegenover de meting in 2010 met 10%-punt gestegen. Onder hun collega's van het MBO-BBL niveau 1 is de werkloosheid weliswaar aanzienlijk lager (8%) maar ook zij kennen binnen hun leerweg duidelijk de hoogste werkloosheid. De cijfers voor de MBO niveau 1 gediplomeerden bevestigen dan ook nog eens het belang van een 'startkwalificatie', dat wil zeggen een diploma op minimaal niveau 2, voor een succesvolle intrede op de arbeidsmarkt.

Tabel 1.9
Werkloosheid op enquêtemoment (%)

	BOL 1	BOL 2	BOL 3	BOL 4	BBL 1	BBL 2	BBL 3	BBL 4	HBO	WO
Landbouw	-	19	10	8	-	2	3	-	8	8
Techniek	-	13	4	7	-	4	3	0	4	5
Economie	-	17	16	9	-	7	1	6	8	5
Gezondheidszorg	-	18	2	3	-	4	0	2	2	2
Gedrag & Maatschappij			11	8	-		3	3	7	9
Taal en cultuur									9	17
Onderwijs									6	4
Natuur										6
Recht										10
Totaal 2011	35	17	10	7	8	5	2	3	7	8
Totaal 2010	25	14	5	6	7	5	2	2	6	X

Bron: SIS (ROA), 2008-2011; VSNU, 2011; Toelichting: - aantal respondenten te klein
Zie voor de cijfers van MBO en HBO 2011 ook Tabel 14 in de Statistische Bijlage

Eveneens duidelijk verslechterd is de kans op werk voor de gediplomeerden van de MBO-BOL niveaus 2 en 3. Onder de gediplomeerden van het MBO-BOL niveau 2 steeg de werkloosheid gemiddeld met 3%-punt naar 17% en onder de gediplomeerden van het MBO-BOL niveau 3 zien we zelfs een verdubbeling van de werkloosheid. Op beide niveaus geldt verder dat de arbeidsmarktsituatie alleen voor de gediplomeerden van

de sector Techniek is verbeterd. Was in 2010 17% (niveau 2), respectievelijk 7% (niveau 3) van de gediplomeerden van de sector Techniek op moment van enquête werkloos, in 2011 is dit 13%, respectievelijk 4%. Daartegenover staat dat op niveau 2 de situatie het meest verslechterd is voor de gediplomeerden van de sector Landbouw (2010: 12%; 2011: 19%). Op niveau 3 geldt dit voor de sectoren Landbouw (2010: 4%; 2011: 10%), Economie (2010: 10%; 2011: 16%) en Gedrag en Maatschappij (2010: 5%; 2011: 11%). Kijken we naar de situatie van de gediplomeerden van het MBO-BBL op niveau 2 en 3 dan zien we dat hun situatie in het algemeen constant is gebleven. Dit geldt, op een enkele uitzondering na, zowel voor het algemene beeld als het beeld op sectorniveau.

Box 1.2

Arbeidsmarkt voor de gediplomeerden van het VMBO

C.a. 2 tot 3% van de meer dan 80.000 gediplomeerden van het VMBO biedt zich na het behalen van het VMBO-diploma aan op de arbeidsmarkt zonder tegelijkertijd een opleiding te zijn gaan volgen. Omdat deze jongeren (in de regel in de leeftijd onder de 23 jaar) geen startkwalificatie (minimaal MBO diploma op niveau 2) bezitten worden zij als voortijdige schoolverlaters beschouwd. Vanwege deze magere basis om te starten op de arbeidsmarkt kennen zij een nogal problematische transitie van onderwijs naar arbeidsmarkt:

- 29% is tussen diploma-uitreiking en eerste baan ten minste 1 maand werkloos geweest;
- 25% van hen is op moment van enquête (ongeveer anderhalf jaar na afstuderen) werkloos.

De kwaliteit van het gevonden werk laat eveneens te wensen over:

46% heeft geen vaste aanstelling;

9% is werkzaam als uitzend-/oproepkracht;

52% werkt maximaal 32 uur per week;

56% is werkzaam in een functie die maximaal basisonderwijs vereist;

87% verdient minder dan € 1.000 bruto per maand.

Ondanks hun moeilijke situatie op de arbeidsmarkt zijn ze echter redelijk tot zeer tevreden met hun functie:

75% is (zeer) tevreden met de huidige functie;

53% denkt dat de huidige functie (heel veel) carrièremogelijkheden biedt.

Ondanks hun tevredenheid zal deze groep, indien ze niet later nog een niveau verhogende kwalificatie behalen op de langere termijn een moeizame loopbaan op de arbeidsmarkt tegemoet gaan.

De gemiddelde werkloosheid onder de afgestudeerden van het hoger onderwijs is vergelijkbaar met de werkloosheid onder de gediplomeerden van het MBO niveau 4. Onder de afgestudeerden van het HBO heeft de werkloosheidssituatie zich tegenover de meting in 2010 daarbij marginaal verbeterd voor de afgestudeerden van de sectoren Techniek en Gezondheidszorg. Hier tegenover staat dat de afgestudeerden van de HBO sector Taal en Cultuur een relatief sterke stijging in de werkloosheid kennen. Dit is opvallend, aangezien hun positie tussen de jaren 2009 en 2010 verbeterd was. De werkloosheid onder deze groep afgestudeerden is nu weer op het niveau van 2009. De afgestudeerde Masters van het WO kennen in de meeste sectoren een vergelijkbare situatie als hun collega's van het HBO. Opvallende verschillen zijn te vinden in de sector Economie (HBO: 8%; WO: 5%)

en Taal en Cultuur (HBO: 9%; WO; 17%). Daarnaast valt op dat de afgestudeerden van de sector Recht met 10% een bovengemiddelde werkloosheid kennen.

1.11 Arbeidsmarkt: Branches, dienstverband en carrièremogelijkheden

In deze paragraaf gaan we in op de branches waar de jongeren werken, hun aanstelling (flexibel, deeltijd), de aard van hun dienstverband en hun carrièremogelijkheden. Tabel 1.10 geeft een indicatie van de verwante doorstroom van het onderwijs naar de arbeidsmarkt als het gaat om de richting. De tabel laat per onderwijssector zien in welke branches de werkende MBO en HBO gediplomeerden op de arbeidsmarkt terecht komen. Vanwege de duidelijkheid zijn in de tabel alleen branches met een aandeel van minstens 5% van de respondenten opgenomen. Daarnaast worden per onderwijssector cijfers onder de 5% niet gepresenteerd.

Met bijna een op de drie werkende schoolverlaters is de branche ‘Gezondheids- en welzijnszorg’ met afstand de grootste afnemer. Niet verrassend werkt zo’n 8 op de 10 gediplomeerden/afgestudeerden uit de onderwijssectoren Gezondheidszorg en Gedrag & Maatschappij in deze sector. In de branche ‘Groot- en detailhandel; reparatie van auto’s’ vindt 13% van de ondervraagden werk. Deze branche speelt zowel voor jongeren die een economische opleiding (21% van hen vindt werk in deze branche), als voor jongeren die een opleiding in de sectoren Techniek (17%) of Landbouw (14%) hebben afgerond een belangrijke factor. De gediplomeerden/afgestudeerden van de sector Landbouw vinden daarnaast werk in de branches ‘Landbouw, bosbouw en visserij’ (18%), ‘Industrie’ (14%) en ‘Verhuur van roerende goederen en overige zakelijke dienstverlening’ (20%). Voor de jongeren met een opleiding in de sector Techniek zijn vooral de branches ‘Bouwnijverheid’ (27%) en ‘Industrie’ (21%) van belang terwijl de economisch opgeleiden naast de eerder genoemde sector in een breed scala van branches terechtkomen. De afgestudeerden van de sector Taal en cultuur ten slotte zien we hoofdzakelijk in een drietal branches, namelijk ‘Cultuur, sport en recreatie’ (34%), ‘Advisering, onderzoek en overige specialistische zakelijke dienstverlening’ (25%) en ‘Onderwijs’. In deze laatste sector vindt ook 90% van de opgeleiden van de onderwijssector onderwijs werk.

Behalve het al dan niet hebben van een betaalde baan zijn werkzekerheid en de omvang van de werkzaamheden twee belangrijke indicatoren voor het succes van de transitie tussen onderwijs en arbeidsmarkt. De twee kenmerken (flexibele en deeltijd aanstelling) die in tabel 1.11 gepresenteerd worden geven hiervan een indicatie. Onder een flexibele aanstelling verstaan we een aanstelling als uitzendkracht, oproepkracht e.d. of een tijdelijke aanstelling. Van een deeltijdaanstelling is sprake wanneer iemand een aanstelling van 32 uur of minder per week heeft.

Tabel 1.10
Branche werkzaam per onderwijssector (%)

Branche werkzaam	Onderwijssector										Totaal	
	landbouw	onderwijs	techniek	economie	gezondheidszorg	gedrag & maatschappij	kunst, taal & cultuur					
Landbouw, bosbouw, visserij	18											18
Industrie	14		21	6								8
Bouwnijverheid			27									8
Groot- en detailhandel; reparatie van auto's	14		17	21	7							13
Vervoer en opslag			8									
Logies-, maaltijd- en drankverstreking				12								
Informatie en communicatie			5	6							6	
Financiële instellingen				5								
Advisering, onderzoek en overige specialistische zakelijke dienstverlening	9		8	9							25	6
Verhuur van roerende goederen en overige zakelijke dienstverlening	20			10								5
Openbaar bestuur, overheidsdiensten en verplichte sociale verzekeringen	6			10						5		5
Onderwijs		90								6		7
Gezondheids- en welzijnszorg		5		6	81					81		29
Cultuur, sport en recreatie											34	
Overige dienstverlening					6							

Toelichting: branches waar minder dan 5% werkzaam is, zijn niet in de tabel opgenomen. De cijfers hebben betrekking op jongeren die een MBO of HBO opleiding hebben afgerond

Tabel 1.11

Flexibele aanstelling en deeltijd aanstelling (%)

	BOL 1	BOL 2	BOL 3	BOL 4	BBL 1	BBL 2	BBL 3	BBL 4	HBO	Totaal
Flexibele aanstelling	72	62	54	49	21	31	24	17	54	44
Deeltijd aanstelling	57	64	59	44	38	34	40	44	36	46

Zie voor de onderliggende cijfers per opleidingssector tabellen 17 en 18 in de Statistische Bijlage

Van de werkende gediplomeerden van het MBO heeft 44% een deeltijdaanstelling. Onder de gediplomeerden van het MBO-BOL is het gemiddeld net iets boven de 50% en onder de gediplomeerden van het MBO-BBL net iets onder de 40%. Onder de afgestudeerden van het HBO is het aanzienlijk lager. Hier werkt slechts 36% in deeltijd. Kijken we nader naar de verschillende onderwijssectoren, dan komt een duidelijk beeld naar voren. De gediplomeerden van de sectoren Gezondheidszorg en Gedrag & Maatschappij werken in de regel vaker in deeltijd en de gediplomeerden van de sector Techniek kennen het minst vaak een deeltijdaanstelling. Zo werkt van de werkende gediplomeerden van de MBO-BOL niveau 2 en 3 sector Gezondheidszorg zo'n 80% in deeltijd. Aan de andere kant werkt slechts één op de tien afgestudeerden van de HBO-sector Techniek in deeltijd en is het percentage van de MBO gediplomeerden uit de sector Techniek dat in deeltijd werkt in de regel ook minder dan 20%. Deze resultaten weerspiegelen deels natuurlijk ook het percentage vrouwen in een bepaalde opleidingssector. Van alle werkende vrouwelijke uitstroom uit het MBO en HBO werkt namelijk slechts zo'n 37% minimaal 33 uur per week terwijl het onder hun mannelijke studiegenoten bijna 80% is (zie tabel 1.12). 31% van de vrouwelijke gediplomeerden werkt zelfs minder dan 25 uur terwijl dit bij hun mannelijke studiegenoten slechts 7% is. Nog eens bijna 32% van de vrouwelijke gediplomeerden werkt tussen de 25 en 32 uur (mannen: 14%). Overigens is het interessant om vast te stellen dat zowel voor vrouwen als voor mannen in gelijke mate geldt dat werken in deeltijd gepaard gaat met minder goede carrièremogelijkheden. Vindt 53% van de mannen en 51% van de vrouwen die in voltijd werken dat ze goede dan wel heel goede carrièremogelijkheden in de huidige functie kennen, in de groep deeltijders is dit 43%, respectievelijk, 40%.

Tabel 1.12

Arbeidsuren per week naar geslacht (%)

	Arbeidsuren				
	<17	17-24	25-32	33-40	>40
Mannen	2.1	4.9	14.3	75.1	3.6
Vrouwen	7.8	23.3	31.6	36.0	1.3

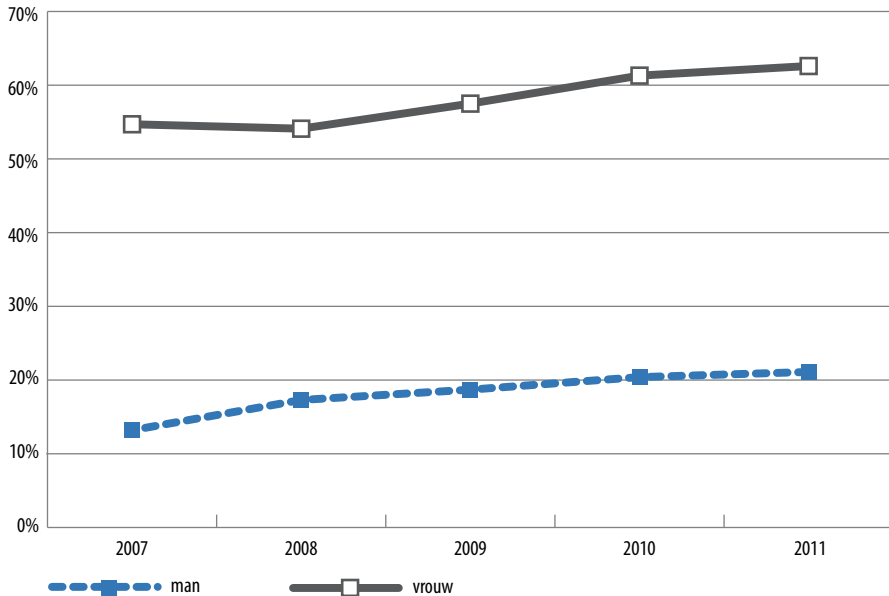
Zie voor de wekelijkse arbeidsuren per opleidingssector Tabel 18 in de Statistische Bijlage

In welke mate deeltijd werken een vrijwillige keuze is of niet, is op basis van de beschikbare data niet direct vast te stellen. Een blik op eventuele veranderingen tussen economisch goede en economisch minder goede tijden kan hier eventueel helpen. Figuur 1.25 laat daarom het percentage deeltijd werkenden voor de jaren 2007 – 2011 zien. Zowel voor mannen als vrouwen geldt dat er een stijgende trend zichtbaar is. Terwijl deze bij de mannen al voor de economische crisis zichtbaar is, lijkt het erop dat het percentage

vrouwen dat deeltijd werkzaam is in de recente economische crisis stijgt. Onder de vrouwelijke schoolverlaters stijgt in de gekozen periode het percentage dat deeltijd werkt van 55% naar 63% en onder de mannen van 13% naar 21%.

Tabel 1.11 laat ook het percentage werkenden met een flexibele aanstelling zien. Van de werkende MBO'ers en HBO'ers heeft 44% een flexibele aanstelling. Hierbij komen nogal verschillen tussen de onderwijsniveaus naar voren. Zo heeft bijna drie op de vier van de werkende MBO-BOL niveau 1 uitstroom een flexibele aanstelling, maar ook onder de werkende uitstroom van de MBO-BOL niveaus 2 en 3 is dit meer dan 50%. Voor deze drie MBO-BOL niveaus geldt verder dat het aandeel met een flexibele aanstelling tussen 2010 en 2011 aanzienlijk is gestegen (meting 2010: niveau 1: 63%; niveau 2: 53% en niveau 3: 49%). Onder de werkende uitstroom van de MBO-BBL opleidingen ligt het percentage met een flexibele aanstelling aanzienlijk lager. Zo heeft slechts 17% van de werkende gediplomeerden van het MBO-BBL niveau 4 een flexibele aanstelling en is het op alle niveaus minder dan een op de drie. Onder de afgestudeerden van het HBO is het 54% dat een flexibele aanstelling bezit wat neerkomt op een lichte stijging (+3%-punt) ten opzichte van de meting in 2010.

Figuur 1.25
Deeltijd werk naar geslacht, 2007-2011 (%)

Bron: SIS (ROA) 2007-2011

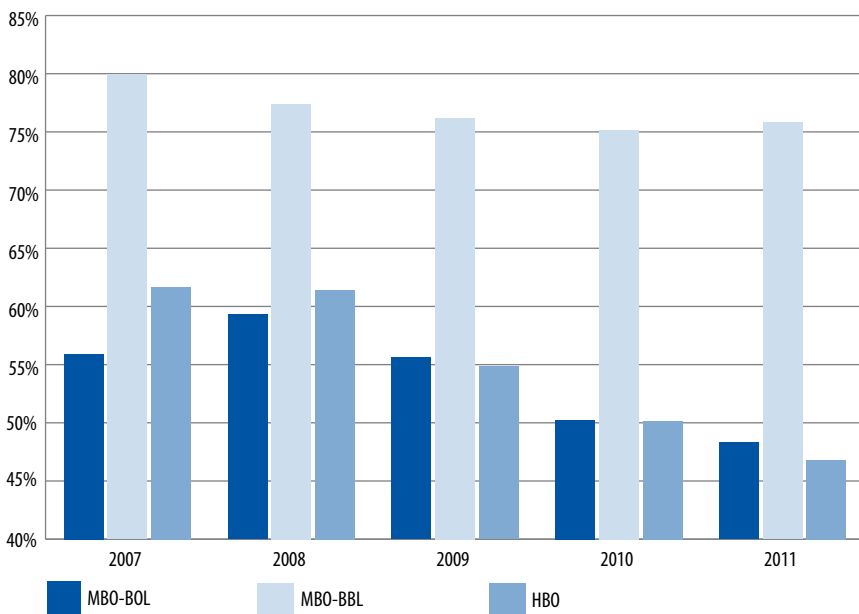
Natuurlijk mag hier niet direct de conclusie uit getrokken worden dat een relatief hoog percentage van gediplomeerde schoolverlaters met een flexibele aanstelling een teken van lage werkzekerheid is. Immers, onder de noemer van flexibele aanstelling vallen ook tijde-

lijke aanstellingen van bijvoorbeeld 2 of 3 jaren of traineeship-programma's waar relatief vaak afgestudeerden van het hoger onderwijs voor geselecteerd worden. Daarnaast kan een flexibele aanstelling ook een 'stepping stone' zijn naar een vaste baan. Echter, het nadeel van een tijdelijke aanstelling is dat er in de regel al snel naar een andere baan gezocht dient te worden. Verder laat recent onderzoek (Cörvers et al., 2010) zien dat voor recent gediplomeerde schoolverlaters en afgestudeerden een duidelijke relatie tussen het hebben van een flexibele aanstelling (uitzend-/oproepkracht dan wel contract voor bepaalde termijn) en minder gunstige arbeidsomstandigheden bestaat.

Dat de flexibilisering van de arbeidsmarkt verder doorzet is ook goed zichtbaar in figuur 1.26. Vooral onder de recent gediplomeerden van het MBO-BOL en de afgestudeerden van het HBO daalde het percentage dat een vaste aanstelling meldt. Had in 2007 56% van de MBO-BOL gediplomeerden, respectievelijk 62% van de HBO afgestudeerden een vaste aanstelling, in 2011 is dit nog maar 48%, respectievelijk, 47%. De economische crisis speelt hierbij een versterkende factor. Werkgevers zijn niet alleen voorzichtiger geworden met het aannemen van personeel, maar geven ook minder snel een vast contract.

Figuur 1.26

Werkende MBO'ers en HBO'ers met vaste aanstelling per meetjaar, 2007-2011 (%)

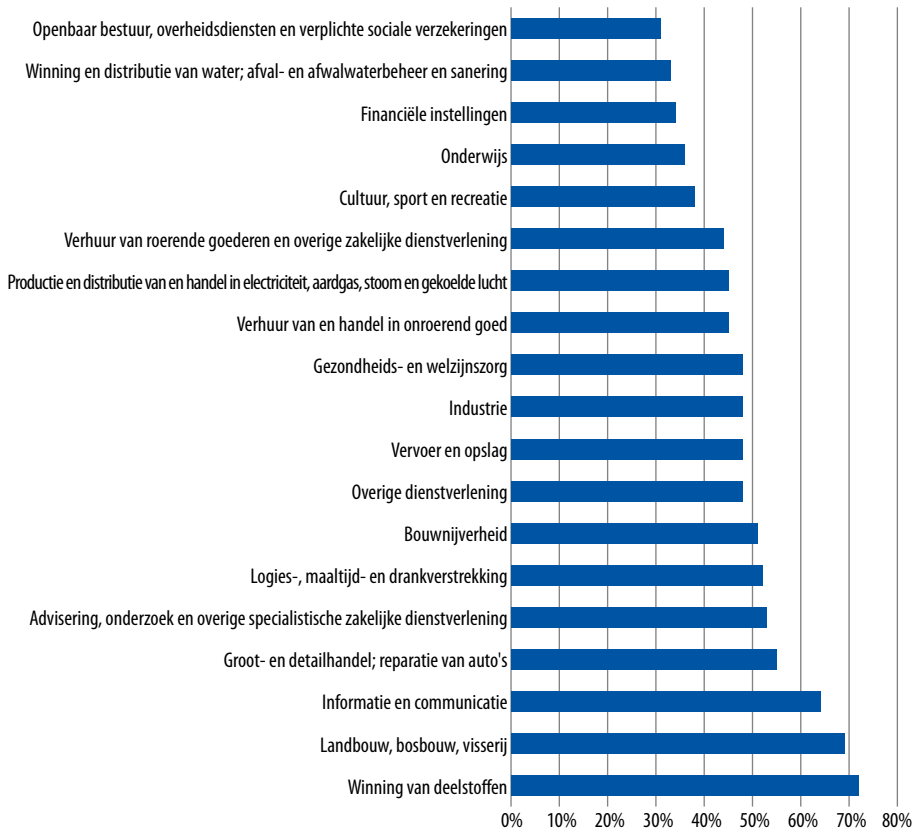

Bron: SIS (ROA), 2007-2011

De kans op een vaste aanstelling is natuurlijk niet alleen afhankelijk van het gevolgde opleidingsniveau dan wel de gevolgde leerweg, maar wordt in sterke mate ook beïnvloed door de branche waarin men werk vindt. Figuur 1.27 biedt voor de meting in 2011 hier

verder inzicht in voor de afgestudeerden van het HBO. Slechts in twee (relatief kleine branche) ‘Winning van deelstoffen’ en ‘landbouw, bosbouw en visserij’ heeft meer dan 2 op de 3 afgestudeerden uit het HBO een vaste aanstelling. Een vergelijking met de meting in 2007 laat zien dat het percentage vaste aanstelling in deze twee branches in tegenstelling tot het algemene beeld in tijden van een economische crisis stabiel is gebleven. De branches ‘openbaar bestuur, overheidsdiensten en verplichte sociale verzekeringen’, ‘winning en distributie van water, afval- en afvalwaterbeheer en sanering’, ‘financiële instellingen’, ‘onderwijs’ en ‘cultuur, sport en recreatie’ vinden we aan het andere einde van het spectrum. In al deze branches heeft minder dan 40% van de recent afgestudeerden een vaste aanstelling. Voor deze branches geldt verder dat het percentage recent afgestudeerde HBO'ers met een vaste aanstelling sterk gedaald is in de periode 2007 tot en met 2011. Zo had in 2007 bijvoorbeeld nog 57% van de afgestudeerden die zijn gaan werken in de branche ‘financiële instellingen’ een vaste aanstelling en gold dit ook voor 55% in de branche ‘onderwijs’

Figuur 1.27
Vaste aanstelling (%), HBO afgestudeerden

Een vaste aanstelling biedt natuurlijk een verhoogde werkzekerheid. Echter, werkzekerheid is voor recent gediplomeerden en afgestudeerden niet de enige belangrijke factor. Loopbaanmogelijkheden zijn zeker net zo belangrijk en hoeven niet altijd één op één samen te hangen met werkzekerheid.

Tabel 1.13

Carrièreperspectieven, 2010-2011 (% van mening (heel) veel carrièreperspectieven in huidige functie)

	BOL 1	BOL 2	BOL 3	BOL 4	BBL 1	BBL 2	BBL 3	BBL 4	HBO
2011	48	47	48	52	26	47	45	50	49
2010	31	58	51	52	34	44	49	53	49

Bron: SIS (ROA) 2010-2011. Zie voor de onderliggende per cijfers per opleidingssector voor 2011 tabel 25 in de Statistische Bijlage

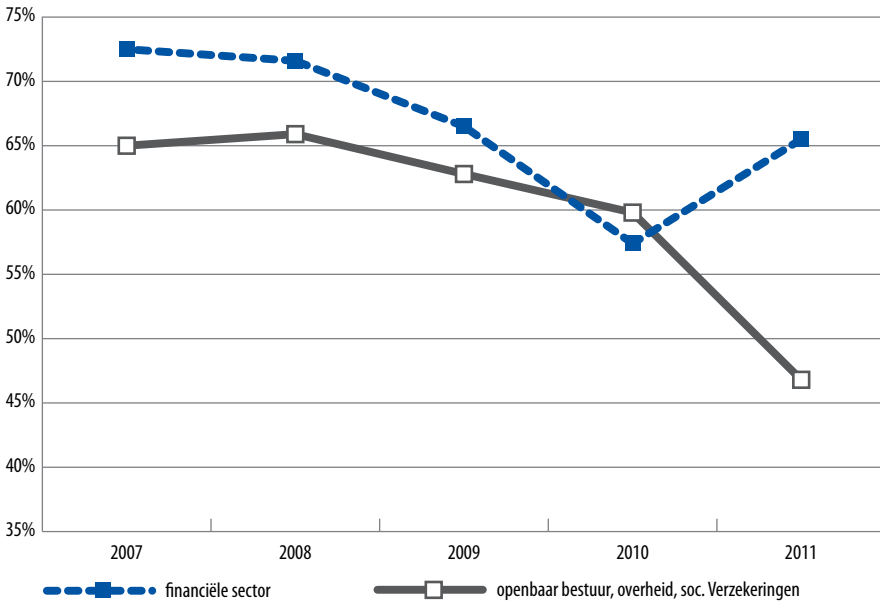
Tabel 1.13 laat het percentage werkenden zien dat van mening is dat de huidige functie (heel) veel carrièremogelijkheden biedt. Ter vergelijking en om vast te stellen of de minder goede arbeidsmarktsituatie in 2011 van invloed is, presenteren we ook de cijfers uit meting 2010. Met uitzondering van de gediplomeerden van het MBO-BOL niveau 1 en de gediplomeerden van MBO-BBL niveau 2 melden de werkende gediplomeerden op alle niveaus in 2011 lagere of gelijkblijvende carrièremogelijkheden. De minste carrièremogelijkheden worden door de werkenden van MBO-BBL niveau 1 gemeld. Van hen denkt slechts een op de vier dat de huidige functie goede carrièremogelijkheden kent. Voor de andere opleidingsniveaus geldt dat het percentage dat goede carrièremogelijkheden kent in de huidige functie rond de 50% ligt.

Kijken we naar de branche waarin men werkzaam is, kunnen we in eerste instantie vaststellen dat er met uitzondering van de sectoren ‘onderwijs’, ‘winning van delfstoffen’ en ‘gezondheidszorg en welzijn’ volgens de recent gediplomeerden de carrièremogelijkheden lager liggen dan voor de economische malaise (meting 2007). Het effect van een economische crisis kan verschillen per branche. Ter illustratie hiervan analyseren we voor een tweetal branches (‘Financiële instellingen’ en ‘Openbaar bestuur, overheidsdiensten en sociale verzekeringen’) de ontwikkelingen omtrent de loopbaanmogelijkheden in iets meer detail. Financiële instellingen vormden natuurlijk van begin af aan het middelpunt van de huidige economische crisis. Overheidsbanen worden in de regel eerder als crisisbestendig gezien maar kennen in de afgelopen 2 jaren door (aangekondigde) bezuinigingen een versterkte onzekerheid. Figuur 1.28 laat voor de werkende MBO- en HBO’ers in deze twee branches het percentage zien dat van mening is dat de huidige functie (heel) veel carrièremogelijkheden biedt.

De resultaten geven een interessant beeld voor deze twee branches weer. Zoals verwacht neemt het percentage recent gediplomeerden in de financiële sector met goede carrièremogelijkheden in tijden van crisis relatief snel af. Vond in 2007 73% van de recent gediplomeerden die hun arbeidsmarktcarrière in de financiële sector begonnen dat ze goede carrièremogelijkheden hadden, in 2009 daalde dit naar 67% en in 2010 zelfs naar 57%. Opvallend is dat in 2011, ondanks de economisch minder goede situatie dan in 2010, het percentage wederom stijgt. Dit zal een indicatie kunnen zijn dat de economische crisis

die in de financiële sector zijn oorsprong kent in deze sector in 2011 alweer minder zwaar weegt. Een ander beeld is zichtbaar voor de branche ‘openbaar bestuur, overheidsdiensten en sociale verzekeringen’. Aan het begin van de crisis in 2008 en 2009 blijft het percentage dat goede carrièremogelijkheden kent schommelen rond de 65% wat vergelijkbaar is met voor de crisis. In 2010 zien we een eerste lichte daling (60%) die zich versterkt doorzet in 2011 (47%). Het percentage jongeren dat in deze branche hun arbeidsmarktintrede doet en het gevoel heeft goede carrièreperspectieven te hebben daalde daarmee tussen 2009 en 2011 met bijna 20%-punt.

Figuur 1.28
Carrièremogelijkheden van MBO'ers en HBO'ers, 2007-2011 (%)

Bron: SIS (ROA), 2007-2011

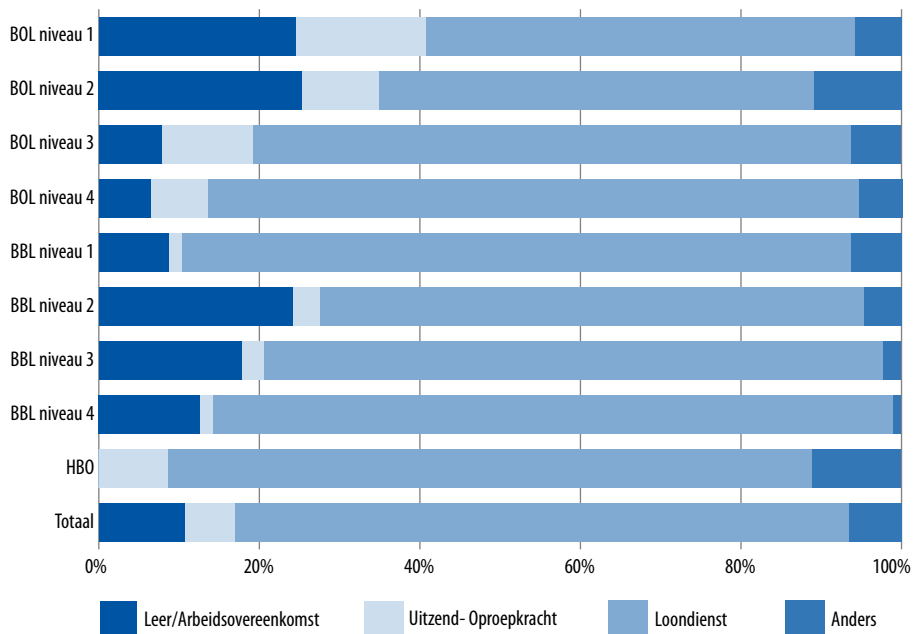
Tot slot van deze paragraaf staan we nog kort stil bij de precieze aard van het dienstverband dat de jongeren op moment van enquêtering hebben. Op basis van de data kunnen er een vijftal types van dienstverbanden onderscheiden worden: a) leer/arbeidsovereenkomst, b) uitzend- of oproepkracht, c) loondienst, d) werkzaam in bedrijf van ouders/partner en e) eigen bedrijf/freelancer. Omdat het percentage van de totale groep werkende gediplomeerden dat in het bedrijf van de ouders/partner werkzaam is minder dan 1% bedraagt en dat ook slechts 4% van de werkende gediplomeerden een eigen bedrijf heeft dan wel als freelancer werkzaam is, hebben we deze twee types van dienstverbanden in figuur 1.29 niet nader uitgesplitst. Hiermee willen we echter niet voorbij gaan aan het belang dat deze twee dienstverbanden hebben voor een aantal subgroepen van de gediplomeerde schoolverlaters. Zo werkt zo'n 5% van de gediplomeerden uit de sector Landbouw in het eigen bedrijf dan

wel in het bedrijf van de ouders en is maar liefst zo'n 60% van de afgestudeerden van de HBO sector Taal en Cultuur werkzaam als freelancer dan wel in zijn eigen bedrijf.

Het meest voorkomende dienstverband is echter zonder twijfel 'loondienst': 76% van de werkende gediplomeerden is in loondienst bij een werkgever. Een aanzienlijk kleiner deel (11%) is op het moment van de enquête in bezit van een leer/arbeidsovereenkomst en 'slechts' 6% is als uitzend-/oproepkracht werkzaam. Het laatste komt relatief gezien het vaakst onder de werkende uitstroom van het MBO-BOL niveau 1²² voor. Van hen is 16% werkzaam als uitzend-/oproepkracht wat een stijging met zo'n 6%-punt tegenover meting 2010 is. Niet verrassend zijn het verder vooral de gediplomeerden van de lagere niveaus die relatief vaak een leer/arbeidsovereenkomst kennen (bijvoorbeeld in het kader van een opleiding die zij in het MBO-BBL volgen). Op de hogere MBO niveaus speelt dit verder bij de gediplomeerden van het MBO-BBL een relatief belangrijke rol. Hierbij gaat het om jongeren die een vervolg aan hun MBO-BBL opleiding geven (gediplomeerden van het MBO-BBL niveau 3) dan wel een duale opleiding in het HBO volgen (gediplomeerden van het MBO-BBL niveau 4).

Figuur 1.29

Aard van dienstverband (%)

Zie voor de onderliggende cijfers per opleidingssector tabel 19 in de Statistische Bijlage

22. Hierbij dient opgemerkt te worden dat niveau 1 opleidingen geen startkwalificatie zijn.

1.12 Arbeidsmarkt: Aansluiting tussen werk en opleiding

De mate waarin de gediplomeerden die zich aanbieden op de arbeidsmarkt passend werk vinden geeft een indicatie van de kwaliteit van het genoten onderwijs. De term passend werk kan daarbij op een tweetal dimensies betrekking hebben: horizontaal en verticaal. De horizontale dimensie betreft de vraag of de functie goed aansluit op de gevolgde onderwijssector wat richting betreft. De verticale dimensie heeft betrekking op de aansluiting tussen niveau van werk en niveau van gevolgde opleiding. De eerste dimensie betreft met andere woorden de vraag of de afgestudeerden van een technische opleiding ook inderdaad werk in een technisch beroep vinden en de tweede dimensie heeft betrekking op de vraag of de afgestudeerden van het HBO werk vinden waarvoor een HBO-diploma vereist is. Beide dimensies geven een indicatie van de benutting van het menselijk kapitaal. Zowel wat de horizontale match als wat de verticale match betreft heeft onderbenutting een aantal belangrijke consequenties. Zo stellen bijvoorbeeld Van de Werfhorst (2002) maar ook Heijke, Meng en Ris (2003) dat werknemers/schoolverlaters die in een beroep terecht komen dat qua richting niet aansluit bij de gevolgde opleiding significant minder verdienen. Hetzelfde geldt ook voor schoolverlaters die qua niveau onder het niveau van de gevolgde opleiding werk vinden (zie bijvoorbeeld Meng, 2006). In het geval van een horizontale mismatch dient de schoolverlater aanzienlijk meer training te volgen met alle kosten van dien. Werkgevers zullen dan ook ten minste gedeeltelijk deze kosten in de vorm van een salarisverlaging aan de werknemer doorberekenen. De gediplomeerde schoolverlaters die voor langere tijd in een functie terecht komen die qua niveau onder het gevolgde opleidingsniveau ligt zullen verder met het probleem van “use it or lose it” geconfronteerd worden. Gezien hun aangeleerde vaardigheden niet, of ten minste op een duidelijk lager niveau noodzakelijk zijn om de functie uit te oefenen, zullen deze in de loop van de tijd gaan slijten (zie bijvoorbeeld De Grip, Bosma, Willems en van Boxtel, 2008 en ROA, 2011). Daarnaast kan een langdurig verblijf in een lagere functie een negatief signaal afgeven naar potentiële toekomstige werkgevers toe met het gevaar dat deze groep schoolverlaters qua carrièreontwikkeling achterblijft.

Aangezien een goede match tussen opleiding en functie van groot belang is voor een goede start op de arbeidsmarkt gaan we in deze paragraaf in op een drietal indicatoren waar de genoemde match mee in kaart kan worden gebracht. Alle drie indicatoren zijn subjectieve indicatoren, hetgeen wil zeggen dat de benutting van de opgedane kennis op basis van de eigen inschatting van de respondenten gemeten wordt (voor een uitgebreidere discussie van deze methoden en de voor- en nadelen hiervan, zie RWI, 2009).

Tabel 1.14 laat per onderwijsniveau het percentage gediplomeerden zien dat a) volgens eigen inschatting in het eigen domein werkt, b) volgens eigen inschatting een functie heeft die qua niveau minimaal overeenkomt met het niveau van de gevolgde opleiding²³ en c) de eigen kennis en vaardigheden voldoende kan benutten. 77% van de MBO gediplomeerden, 78% van de HBO afgestudeerden en 74% van de afgestudeerden met een

23. Voor de afgestudeerden van het WO geldt daarbij dat zij minimaal een functie dienen gevonden die hebben die een masteropleiding vereist.

WO masteropleiding vindt dat hun functie qua richting goed aansluit bij de gevolgde opleidingsrichting. In het MBO scoren de lagere niveaus van het MBO-BOL (59% respectievelijk 61%) en niveau 1 van het MBO-BBL (58%) op dit onderdeel relatief zwak. In combinatie met het resultaat dat 78% van de MBO gediplomeerden en de HBO afgestudeerden en nog steeds 66% van de WO afgestudeerden van mening is dat ze ook werk op niveau hebben gevonden, kan vastgesteld worden dat het onderwijs in de regel goed aansluit op de arbeidsmarkt. Qua niveau van het werk is het verder opvallend dat de opleidingen in het MBO-BBL het iets minder goed doen dan de opleidingen in het MBO-BOL. Hier kan meespelen dat de gediplomeerden van het MBO-BBL die in het bedrijf waar ze de opleiding gevolgd hebben blijven werken misschien sneller het gevoel hebben dat zij in een functie onder hun niveau werkzaam zijn. Immers, ze zullen vaak geen groot verschil in werkzaamheden vaststellen tussen de werkzaamheden die ze net voor de diplomering en net na de diplomering uitvoeren. Vergelijken we de cijfers van meting 2011 met de cijfers van meting 2010 dan zien we dat de verslechtering van de arbeidsmarkt slechts tot een marginale daling in het percentage dat op niveau werk heeft gevonden lijkt te hebben geleid.

Tabel 1.14

Match tussen opleiding en functie (%)

	BOL 1	BOL 2	BOL 3	BOL 4	BBL 1	BBL 2	BBL 3	BBL 4	HBO	WO
Werk in eigen domein	59	61	75	80	58	74	84	87	78	74
Werk op niveau	74	71	76	82	40	65	66	87	78	66
Benutting van kennis	46	55	66	62	49	61	70	65	61	67

Zie (behalve voor WO) voor de onderliggende cijfers per opleidingssector Tabellen 20, 21 en 26 in de Statistische Bijlage; Bron: ROA (SIS) 2011; VSNU 2011 (eigen berekening)

Een nadere analyse leert dat er wat de match tussen opleiding en werk betreft echter ook grote verschillen naar voren komen. Zoals te verwachten is, zijn het vooral de gediplomeerden van de sterk beroepsgerichte sector Gezondheidszorg en de sector Gedrag & Maatschappij die het zowel op MBO als op HBO niveau uitstekend doen wat betreft het vinden van een passende functie. Dit geldt zeker voor de horizontale match (in de regel vindt meer dan 80% van hen een baan in het eigen domein). Onder de afgestudeerden van het WO zijn het eveneens de afgestudeerden van de sector Gezondheidszorg die hierop goed scoren (89% van hen vindt een baan in het eigen domein). Zowel op WO als op HBO niveau zien we ook een uiterst sterke horizontale match tussen functie en opleiding bij de afgestudeerden van de sector Onderwijs (WO: 92%; HBO 92%).

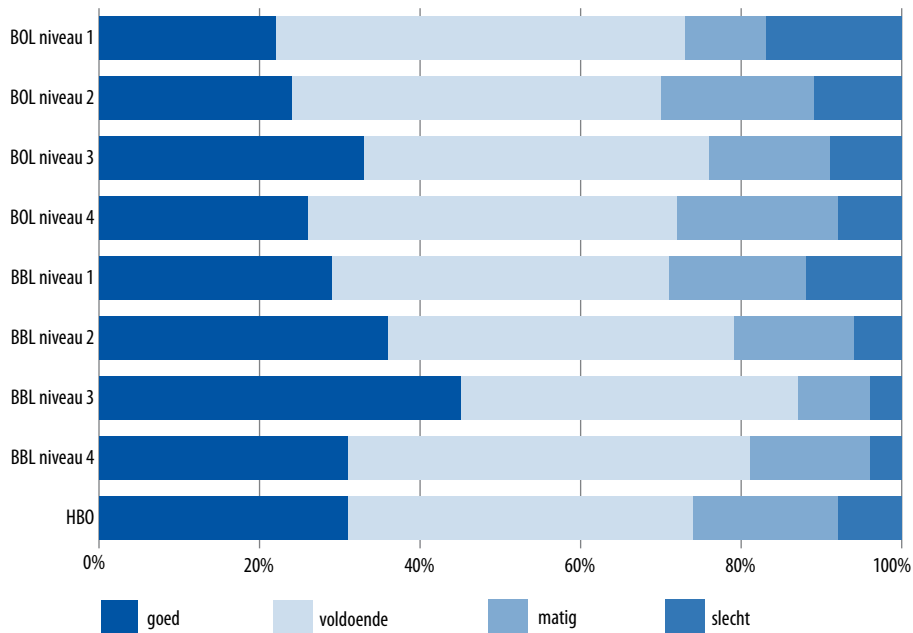
Wat de verticale match betreft zijn het op MBO en HBO niveau wederom in eerste instantie de opleidingen van de sector Gezondheidszorg die hoog scoren. Op MBO niveau vinden daarnaast de gediplomeerden van de sector Gedrag & Maatschappij relatief vaak een baan op minimaal eigen niveau. In het HBO doen de opleidingen uit de sectoren Onderwijs en Techniek het zelfs nog beter dan de gezondheidszorgopleidingen. Tot slot zijn het in het WO eveneens de opleidingen uit de sector Gezondheidszorg die

een uitstekende verticale aansluiting kennen en doen de opleidingen in de sectoren Taal en Cultuur (46%) en Gedrag & Maatschappij (58%) het relatief minder goed.

Niet verrassend gaat werkzaam zijn buiten het eigen vakgebied in de regel vaker gepaard met werkzaam zijn onder het eigen niveau. Verreweg de meeste schoolverlaters die binnen hun vakdomein werkzaam zijn werken ook op hun opleidingsniveau. Indien de schoolverlater echter een functie buiten zijn eigen vakdomein aanvaardt, neemt de kans aanzienlijk toe dat deze functie ook beneden het gevolgde opleidingsniveau is. Zo vindt van de MBO-schoolverlaters die buiten het eigen vakgebied terecht komen 41% een functie op minimaal eigen niveau (in het eigen vakgebied is dit 81%) en is dit bij de afgestudeerden van het HBO 56% (versus 83% in het eigen vakgebied).

De werkende gediplomeerden zijn daarmee (heel) tevreden wat de horizontale en de verticale match betreft. Toch zien we in tabel 1.14 dat ze wat betreft de benutting van hun kennis en vaardigheden iets kritischer zijn. Met uitzondering van de werkende uitstroom van MBO-BOL niveau 3, MBO-BBL niveau 4 en het HBO vindt op alle andere niveaus minder dan 70% dat hun kennis en vaardigheden voldoende worden benut.

Figuur 1.30
Aansluiting tussen opleiding en werk (%)

Zie voor de onderliggende cijfers per opleidingssector tabel 22 in de Statistische Bijlage

Ter afsluiting van deze paragraaf bespreken we nog het algemene oordeel dat de werkende gediplomeerden geven over de aansluiting tussen hun gevolgde opleiding en de arbeids-

markt (zie figuur 1.30). De goede aansluiting tussen opleiding en werk qua niveau en richting komt ook hier in algemene termen weer tot uitdrukking. Immers, op alle onderscheiden onderwijsniveaus vindt minimaal 70% dat de aansluiting voldoende of zelfs goed is. Kijken we naar de onderliggende opleidingsniveaus, dan zien we dat eventuele verschillen zich vooral voordoen bij de antwoordcategorieën ‘voldoende’ en ‘goed’. Het percentage ‘goed’ stijgt dan ook zowel in het MBO-BOL als het MBO-BBL naarmate het niveau van 1 naar 3 stijgt. Opvallend is dat de MBO opleidingen op niveau 4 het relatief minder goed doen en hun algemeen goede oordeel vooral uit een relatief hoog percentage ‘voldoende’ bestaat. De HBO-opleidingen doen het met 31% ‘goed’ en 43% ‘voldoende’ vergelijkbaar met de MBO niveau 4 opleidingen.

1.13 Arbeidsmarkt: Salaris

Een belangrijke indicator van het rendement in economische termen van een opleiding op de arbeidsmarkt is zonder twijfel de beloning van de werkende gediplomeerden. In tabel 1.15 wordt zowel het gemiddeld bruto maandloon als het gemiddelde bruto uurloon gepresenteerd. Omdat het gemiddelde bruto maandloon sterk van het aantal werkuren afhankelijk is, bespreken we tegelijkertijd ook het gemiddeld aantal uren dat de gediplomeerden per week werkzaam zijn.

Het gemiddelde uurloon van de gediplomeerden van het MBO-BOL varieert tussen de € 6,70 (MBO-BOL niveau 1) en €10,35 (MBO-BOL niveau 4) en stijgt daarmee naarmate het onderwijsniveau toeneemt. Een vergelijkbaar beeld zien we ook bij de gediplomeerden van het MBO-BBL. Daarnaast kunnen we vaststellen dat op alle niveaus de gediplomeerden van het MBO-BBL een aanzienlijk hoger maandsalaris dan wel uurloon kennen dan de MBO-BOL gediplomeerden. Zo verdienen de gediplomeerden van het MBO-BBL niveau 1 gemiddeld € 10,15 per uur en is het bij de gediplomeerden van het MBO-BBL niveau 4 € 13,70. Het gemiddelde uurloon van de MBO-BBL niveau 4 gediplomeerden ligt daarbij zelfs hoger dan het gemiddelde uurloon onder de afgestudeerden van het HBO. Het resultaat dat de gediplomeerden van het MBO-BBL aanzienlijk hogere uurlonen en mandinkomen kennen is recent (ROA, 2010) nader onderzocht. Hierbij werd gevonden dat het gemiddelde verschil voor een groot deel te verklaren valt door verschillen in a) persoonlijke achtergrondkenmerken²⁴, b) verschillen in de gevolgde opleiding (met uitzondering van de leerweg) en c) verschillen in baankarakteristieken. Kijken we ook nog naar eventuele veranderingen over tijd dan kan vastgesteld worden dat de startsalarissen voor MBO'ers in de regel constant bleven of zelfs licht daalden in vergelijking met de meting in 2010.

24. Het meest belangrijke verschil tussen de groep uitstromers van het MBO-BBL en de groep uitstromers van het MBO-BOL is misschien het verschil in leeftijd. Op moment van enquête zijn de gediplomeerden van het MBO-BBL gemiddeld 32 jaar oud terwijl de gediplomeerden van het MBO-BOL op hetzelfde moment gemiddeld 22 jaar oud zijn.

Overeenkomend met eerdere metingen zien we dat het gemiddelde uurloon van de werkende gediplomeerden van het MBO-BBL niveau 4 zelfs licht hoger is dan dat van de afgestudeerden van het HBO. Omdat de MBO-BBL gediplomeerden echter zo'n 3 uur per week minder werken komt het uiteindelijke bruto maandsalaris van de afgestudeerden van het HBO nog steeds hoger uit. Als kanttekening dient hierbij opgemerkt te worden dat het gemiddelde salaris van de afgestudeerden van het HBO naar beneden gedrukt wordt door een laag gemiddeld salaris bij de afgestudeerden van de sector Taal en Cultuur. Zij verdienen gemiddeld € 9,16 per uur. Echter, nadere analyses laten zien dat ook bij twee sectoren (Techniek en Gedrag & Maatschappij) de gemiddelde uurlonen van de gediplomeerden van het MBO-BBL niveau 4 iets hoger liggen dan bij de afgestudeerden van het HBO.

Tot slot laat tabel 1.15 zien dat het gemiddeld uurloon van de afgestudeerden van het WO bijna €3 hoger is dan het gemiddelde uurloon van hun HBO studiegenoten. Nader onderzoek laat zien dat het verschil tussen het startsalaris van de HBO afgestudeerden en het startsalaris van de WO afgestudeerden varieert tussen bijna €1 (sector Landbouw) en meer dan €4 (sector Onderwijs, sector Economie en sector Taal en cultuur).

Tabel 1.15

Bruto uurloon, bruto maandloon en aantal werkzame uren per week

	Uurloon €	Maandloon €	Aantal uren
BOL 1	6,70	925	31,6
BOL 2	7,90	980	29,4
BOL 3	9,55	1.230	30,4
BOL 4	10,35	1.435	32,4
BBL 1	10,15	1.460	33,4
BBL 2	10,50	1.575	34,7
BBL 3	12,10	1.725	33,5
BBL 4	13,70	1.965	33,0
HBO	13,40	1.990	35,7
WO	16,15	2.525	36,2

Uurloon afgerond op 5 eurocent, Maandloon afgerond op €5; Zie (behalve voor WO) voor de onderliggende cijfers per opleidingssector tabellen 18 en 23 in de Statistische Bijlage

1.14 Tevredenheid met werk

Gemiddeld is tussen de 57% (MBO-BOL niveau 1) en 76% (WO) van de werkende gediplomeerden/afgestudeerden tevreden met de huidige functie. Binnen het MBO zien we daarbij voor het eerst in dit hoofdstuk geen echte verschillen tussen de twee leerwegen

(MBO-BOL en MBO-BBL) en, met uitzondering van het laagste niveau, ook geen verschillen tussen de onderscheiden opleidingsniveaus. Dit is nogal opvallend aangezien we eerder vastgesteld hebben dat naarmate het onderwijsniveau stijgt onder andere de werkzekerheid en het salaris toenemen. Blijkbaar zijn deze factoren niet per definitie van groot belang voor de algemene tevredenheid en speelt onder andere het verwachtingspatroon een belangrijke rol. De tevredenheid van de HBO'ers komt sterk overeen met de tevredenheid van de MBO'ers. Op HBO en MBO niveau geldt verder dat de werkende gediplomeerden/afgestudeerden van economische opleidingen in de regel relatief ontevredener zijn met de functie die ze gevonden hebben. Bij deze groep varieert de tevredenheid tussen de 54% (MBO-BBL niveau 4) en 64% (MBO-BOL niveau 4). Nog iets minder tevreden zijn alleen de afgestudeerden van de HBO sector Gedrag & Maatschappij (52% is tevreden met de huidige functie) en de gediplomeerden van de MBO-BOL sector Landbouw (49%). Hier tegenover staat dat de gediplomeerden/afgestudeerden van de sector Gezondheidszorg zowel in het MBO (tussen de 70% en de 79%) als in het HBO (76%) het meest tevreden zijn met hun huidige functie. Onder de afgestudeerden van het WO scoort de sector Gedrag & Maatschappij op dit onderwerp het laagst. Echter, ook onder de afgestudeerden van deze sector is nog steeds een ruime meerderheid (66%) tevreden of zeer tevreden met de huidige functie. Tot slot zien we dat het ook onder de afgestudeerden van het WO de jongeren met een diploma van de sector Gezondheidszorg (85%) zijn die het meest tevreden zijn.

Tabel 1.16

Tevredenheid met huidige functie (%)

	BOL 1	BOL 2	BOL 3	BOL 4	BBL 1	BBL 2	BBL 3	BBL 4	HBO	WO
Tevredenheid	57	65	68	67	58	67	65	64	64	76

Bron: SIS, 2011, VSNU, 2011

1.15 Mogelijke beleidsimplicaties

Op basis van dit hoofdstuk kan worden geconcludeerd dat er een aantal zaken zijn die potentiële kansen of risico's voor de kwaliteit van het onderwijs en de overgang van onderwijs naar arbeidsmarkt inhouden. De belangrijkste beleidsconclusies worden hieronder samengevat. De zaken waar zich de afgelopen jaren geen problemen lijken voor te doen worden hier niet behandeld, waardoor niet alle paragrafen van het hoofdstuk aan bod komen.

Opleiding

Kwalificatie

- Het percentage HBO'ers dat de gevolgde opleiding (veel) te breed vond is met ruim 20% de afgelopen vijf jaar ruim twee keer zo hoog als op de andere opleidingsniveaus, waar de percentages rond de 10% schommelen. Het is raadzaam om

de oorzaak hiervan nader te onderzoeken, zeker omdat de afgelopen 16 jaar veruit de meeste HBO afgestudeerden (zo'n 80%) achteraf gezien wel dezelfde opleiding opnieuw zouden kiezen. Het is de vraag of dit voortkomt uit een gebrek aan beter, of dat de afgestudeerden werkelijk accepteren dat HBO opleidingen breder zijn dan ze eigenlijk zouden willen.

- De afgelopen 10 jaar worden de opleidingen steeds kritischer beoordeeld wat betreft de voorbereiding om te starten op de arbeidsmarkt. Vond in 2002 nog een ruime meerderheid (62%) dat de gevolgde opleiding wat dit betreft een goede basis had geboden (13% een slechte basis), in 2011 heeft nog maar 39% (respectievelijk 24%) deze mening. Alleen bij de MBO-BBL niveau 3 en 4 gediplomeerden is er de afgelopen jaren een (lichte) meerderheid van mening dat de opleiding een goede basis heeft geboden om te starten op de arbeidsmarkt. Aangezien deze trend al ruim voor aanvang van de economische crisis is ingezet, lijkt de crisis niet de (enige) verklarende factor te zijn. Deze verslechterende overgang van onderwijs naar arbeidsmarkt dient een halt toe te worden geroepen.

Selectiviteit

- De afgelopen vijf jaar worden opleidingen kritisch beoordeeld wat betreft de selectiviteit. Sinds 2007 vindt zo'n 20% de opleiding (veel) te makkelijk en ongeveer een derde vindt de docenten niet streng, het niveau niet uitdagend, de examens niet pittig en/of dat er onvoldoende wordt getoetst op inzicht. MBO-BOL opleidingen worden de afgelopen vijf jaar het vaakst onvoldoende selectief gevonden. Met name de opleidingen op MBO-BOL niveau 4 worden wat dat betreft kritisch beoordeeld. Om het potentieel van de studenten optimaler te benutten, zou het onderwijs pittiger kunnen en/of zou er een betere selectie bij de instroom plaats moeten vinden. Overigens zou er bij het zoeken naar oplossingen gekeken kunnen worden naar HBO en VMBO opleidingen, die de afgelopen jaren iets minder slecht beoordeeld worden wat betreft de selectiviteit.

Vervolgonderwijs

Kwalificerende vervolgtrajecten

- Op zowel het AVO als het VMBO is een duidelijke meerderheid van mening dat de gevolgde opleiding redelijk of goed aansluit op de vervolgopleiding. Toch dient de aansluiting tussen VMBO en HAVO in de toekomst strikt in de gaten te worden gehouden, omdat daar een duidelijke negatieve trend zichtbaar is in het percentage dat tevreden is over de aansluiting van de gevolgde VMBO opleiding op een vervolgopleiding in het HAVO.

Succes

- Havisten en VWO'ers die doorstromen naar een vervolgopleiding wisselen aanzienlijk vaker van studie dan schoolverlaters van andere opleidingsniveaus. Aangezien deze groep ook relatief vaak aangeeft ontevreden te zijn over de voorlichting over studie- en beroepsmogelijkheden, lijkt het erop dat de studiemat-

ches van Havisten en VWO'ers in het hoger onderwijs wellicht verbeterd zouden kunnen worden door betere voorlichting te geven.

Arbeidsmarkt

Kans op werk

- Sinds de economische crisis is de werkloosheid van pas afgestudeerden gestegen, worden er vaker flexibele aanstellingen dan vaste aanstellingen verstrekt en de carrièreperspectieven voor de afgestudeerden verslechteren. Het is belangrijk om te monitoren of hier in geval van positieve verandering van het economische klimaat geen structurele problemen ontstaan (hysteresis).
- Afgestudeerden van MBO-BOL en HBO moeten als gevolg van de economische crisis zichtbaar langer zoeken. Voor de jongeren die een diploma in het MBO-BBL behaalden is de impact van de economische crisis op de intredewerkloosheid minimaal. Het HBO kent het hoogste percentage (28%) van afgestudeerden dat minimaal één maand werkloos was direct aansluitend op het behalen van het diploma. Dit komt echter deels doordat zij een langere en uitgebreidere zoektocht kennen naar een perfecte match tussen opleiding en werk. Het lijkt er daardoor op dat deze intredewerkloosheid niet voor iedereen onvrijwillige werkloosheid is, maar het is goed om dit in de gaten te houden.

Branches, dienstverband en carrièremogelijkheden

- Ondanks dat voor vrouwen en mannen in gelijke mate geldt dat deeltijd werken gepaard gaat met minder goede carrièremogelijkheden, werkt zo'n 63% van de werkende vrouwelijke uitstroom van het MBO en HBO minder dan 33 uur per week, terwijl dit onder hun mannelijke studiegenoten zo'n 20% is. Het lijkt erop dat het percentage vrouwen dat deeltijd werkzaam is in de recente economische crisis stijgt. Het zou goed zijn om deze ontwikkeling te monitoren, zodat kan worden vastgesteld in welke mate deeltijd werken een vrijwillige keuze is of niet.

Tevredenheid met werk

- Naarmate het onderwijsniveau stijgt, stijgt de werkzekerheid en het salaris, maar blijkbaar zijn deze factoren niet per definitie van groot belang voor de algemene tevredenheid en speelt onder andere het verwachtingspatroon een grote rol. Het lijkt erop dat het voor aanvang en tijdens de studie creëren van realistische arbeidsperspectieven, wellicht zou kunnen bijdragen aan de toekomstige tevredenheid met het werk. Extra aandacht zou besteed kunnen worden aan economische opleidingen, aangezien de afgestudeerden van deze opleidingen in de regel relatief ontevredener zijn met de functie die ze gevonden hebben.

2

21st century skills: de betekenis voor het onderwijs

2.1 Inleiding

De wereld om ons heen verandert snel, in vele opzichten. Wellicht de belangrijkste verandering is in de ICT. De snel veranderende technologie heeft vergaande gevolgen voor ons handelen en voor de omgangsvormen op het werk, in het onderwijs, in het maatschappelijk leven en thuis. Deze veranderingen vormen bovendien voor een groot deel de drijvende kracht achter veel van de andere grote veranderingen die momenteel gaande zijn, zoals globalisering, flexibilisering en de polarisatie van de functiestructuur. Het effect van deze veranderingen wordt versterkt door recente demografische ontwikkelingen. Door deze veranderingen wijzen veel experts op een nieuwe set van vaardigheden - de zogenaamde 21st century skills - welke van essentieel belang geacht wordt voor het functioneren in de huidige samenleving.

In dit rapport worden 21st century skills belicht vanuit twee verschillende gezichtspunten. Het eerste gezichtspunt - het onderwerp van dit hoofdstuk - is wat 21st century skills betekenen voor het Nederlandse onderwijs. Wat zijn de vaardigheden die op de arbeidsmarkt voor schoolverlaters het meest belangrijk zijn, en in hoeverre slaagt het onderwijs er in om scholieren en studenten deze vaardigheden bij te brengen? Het tweede gezichtspunt is het onderwerp van het volgende hoofdstuk: wat is de economische betekenis van deze 21st century skills?

Uitgangspunt voor dit hoofdstuk is de observatie dat, hoewel het aannemelijk lijkt dat de genoemde vaardigheden inderdaad belangrijk zijn in de wereld van vandaag - het gaat onder andere om vaardigheden op het gebied van samenwerking, communicatie, ICT, creativiteit, kritisch denken en het oplossen van problemen - er op dit moment betrekkelijk weinig empirische onderbouwing is voor de stelling dat er daadwerkelijk een nieuwe set vaardigheden is die pas belangrijk is geworden in de 21^e eeuw.

Om te beginnen, met mogelijke uitzondering van ICT vaardigheden, is er bepaald niets nieuws aan deze vaardigheden. In feite, lijkt er een sterk verwantschap te zijn tussen de 21st century skills en eerdere concepten zoals sleutelcompetenties en kernvaardigheden, die al reeds in de jaren 70 van de vorige eeuw waren geïntroduceerd. Is het mogelijk dat ondanks de grote veranderingen in de economie en samenleving die hebben plaatsge-

vonden, en die in versnelde tempo nog altijd plaatsvinden, de competenties die men nodig heeft om hiermee om te gaan in essentie niet veel verschillen van de competenties die men al decennia nodig heeft gehad?

Ten tweede zijn er weinig indicaties dat meer traditionele vaardigheden, zoals basisvaardigheden op het gebied van lezen, schrijven en rekenen, en specifieke vaardigheden die nodig zijn voor het uitoefenen van specifieke taken en beroepen, verdrongen worden door de meer generieke 21st century skills. In tegendeel: de enorme belangstelling van beleidsmakers over de hele wereld voor studies zoals PISA, en de vergelijkbare studies onder volwassenen (IALS, ALL, PIAAC) wordt gedragen door het besef dat economische welvaart en groei van landen in sterke mate bepaald wordt door het al of niet bestaan van adequate lees-, schrijf- en rekenvaardigheden van de beroepsbevolking. Bovendien laten studies zoals REFLEX zien dat, hoewel generieke vaardigheden erg belangrijk zijn in vrijwel alle beroepen, branches en landen, vakspecifieke vaardigheden minstens zo belangrijk zijn, en de sterkste determinant zijn van arbeidsmarktsucces.

Box 1: Validiteit van de competentiemeting

Enige reflectie over de empirische validiteit van de competenties die als basis dienen voor zowel dit hoofdstuk als hoofdstuk 3 is wellicht op zijn plaats. Het gaat hier nadrukkelijk om zelf-gerapporteerde competenties van schoolverlaters, met alle voor- en nadelen van dien. De voordelen van zelf-rapporten worden vaak over het hoofd gezien, maar ze zijn aanzienlijk (zie bijv. Richter and Johnson, 2001). Behalve het voor de hand liggende voordeel dat ze snel en relatief goedkoop toe te passen zijn op grote steekproeven met gebruik van uiteenlopende dataverzamelmingsmethoden (Patrick & Sievert, 1994), ligt het belangrijkste voordeel in het feit dat individuen over een enorm rijkdom aan informatie over zichzelf beschikken, die moeilijk te bereiken is met andere onderzoeksmethoden zoals toetsen en experimenten (Connally e.a., 2002). Vooral in het geval van generieke competenties, waarvoor in de meeste gevallen niet of nauwelijks 'objectieve' toetsen bestaan, is dit een niet te verwaarlozen voordeel.

De potentiële nadelen stemmen uit de vrees dat respondenten bewust of onbewust foutieve antwoorden geven. Methodologisch onderzoek wijst uit dat men de omvang van dergelijke fouten enorm kan reduceren door vragen voor te leggen die helder, begrijpelijk en herkenbaar zijn (Ward e.a., 2002; Dykema & Schaeffer, 2000), en die de verleiding tot sociaal wenselijke antwoorden minimaliseren (Orne, 1962; Victorin e.a. 1998).

De competentielijsten die als basis dienden voor de analyses in hoofdstuk 2 en 3 zijn ontwikkeld met veel aandacht voor het minimaliseren van bovengenoemde problemen. Dat dit tamelijk goed is gelukt, blijkt uit het feit dat de instrumenten sterke, robuuste en plausibele resultaten hebben opgeleverd in een groot aantal analyses. Tevens is een vergelijkbaar instrument uitgebreid gebruikt en gevalideerd in het REFLEX onderzoek (zie Allen en van der Velden, 2011). Uit deze analyses is onder andere gebleken dat zelfinschatting van het vereiste niveau of belang van competenties voor het werk veel minder gevoelig is voor vertekening dan een zelfinschatting van het eigen niveau. Green, F. (2004) heeft een soortgelijke conclusie getrokken op basis van analyses van vergelijkbare data verkregen in het kader van de British Skills Survey. Verder is van belang om op de merken dat, omdat het eigen en vereiste niveau op dezelfde schaal worden gemeten, de in dit en het volgende hoofdstuk geanalyseerde tekorten feitelijk als "objectief" te beschouwen zijn, zelfs als de onderliggende schalen subjectief zijn.

In dit hoofdstuk gaan we op zoek naar de zogenaamde 21st century skills. Omdat er niet bij voorbaat een evidente, eenduidige manier is om dit te doen, zullen wij dit vanuit verschillende optieken bekijken. De meest basale vraag is welke vaardigheden het vaakst op hoog niveau door werkgevers worden vereist. In het verlengde hiervan wordt gekeken naar de mate waarin schoolverlaters een tekort ervaren van bepaalde competenties. We kijken tevens naar de mate waarin bepaalde competenties in de loop van de tijd belangrijker worden, of andere competenties lijken te verdringen.

Een andere manier om naar 21st century skills te kijken is om het rendement van deze vaardigheden op de arbeidsmarkt te bekijken. In hoofdstuk 3 wordt derhalve naar het effect van het vereiste niveau en tekorten van verschillende competenties op beloning van schoolverlaters gekeken. Ook hier proberen we na te gaan of het rendement van verschillende competenties in de tijd verandert.

2.2 Het belang van competenties in de huidige baan

Aan de hand van de data uit de HBO-Monitor en WO-Monitor kijken we in deze paragraaf naar het belang van verschillende competenties voor de huidige baan van schoolverlaters van het HBO en WO, waarbij werkende afgestudeerden het niveau vermelden van de betreffende competenties dat vereist is in hun baan. Ook worden enigszins vergelijkbare cijfers gepresenteerd over het MBO, zij het dat deze op een andere lijst competenties en een andere vraagstelling zijn gebaseerd.

In uitvoeringsjaar 2003 is een vragenblok opgenomen in de vragenlijst van de HBO-Monitor en WO-Monitor, waarin werd gevraagd naar zowel het eigen niveau van 23 competenties, evenals het niveau van deze competenties dat vereist is in de huidige baan. In beide gevallen konden de respondent antwoorden op een vijfpuntsschaal, variërend van 1 (matig) naar 5 (uitmuntend).²⁵ In 2004 en 2005 waren er kleine aanpassingen in de vragenlijst, maar vanaf 2005 werd een identiek vragenblok meegenomen in de vragenlijst in de jaren erna. Bij de WO-Monitor zijn in 2009 weer veranderingen hierin aangebracht, maar bij de HBO-Monitor wordt hetzelfde blok nog altijd ieder jaar gebruikt.

Omdat een uitgebreide analyse van 23 verschillende competentie-items ten koste zou gaan van de overzichtelijkheid, en ook omdat er enige inhoudelijke redundantie is in de lijst, is op theoretische gronden de lijst teruggebracht tot acht competentiedomeinen. Vijf hiervan bestaan uit het gemiddelde van een aantal losse items:

- *Vakkennis*: kennis van eigen vakgebied; vermogen om vakkennis in de praktijk toe te passen

25. Omdat dezelfde schaal werd gebruikt voor zowel eigen als vereist niveau is het mogelijk om verschillen te berekenen, om zodoende zicht te krijgen op eventuele tekorten en overschotten. In dit rapport zal uitgebreid gebruik worden gemaakt van deze mogelijkheid.

- *Analytische vaardigheden*: vermogen om informatie te vergaren; vermogen om problemen en kansen te signaleren; vermogen om verbanden te leggen tussen verschillende zaken; vermogen om hoofd- van bijzaken te onderscheiden; vermogen om logisch te redeneren; bereidheid om ideeën van uzelf en anderen ter discussie te stellen
- *Zelfstandigheid*: vermogen om conform budget, planning of richtlijnen te werken; vermogen om onder druk goed te functioneren; vermogen om knopen door te hakken; vermogen om zelfstandig de werkzaamheden uit te voeren; bereidheid om uw nek uit te steken
- *Leer- en innovatievaardigheden*: vermogen om nieuwe ideeën en oplossingen te bedenken; vermogen om nieuwe dingen te leren
- *Sociale vaardigheden*: vermogen om aan anderen duidelijk te maken wat u bedoelt; vermogen om productief met anderen samen te werken; vermogen om capaciteiten van anderen aan te spreken; bereidheid om op te komen voor uw eigen standpunt; bereidheid om begrip te tonen voor andere standpunten

Drie competenties bleken niet goed onder te brengen bij een van deze clusters, en worden als losse items meegenomen in de analyses: *kennis van andere vakgebieden*; *vermogen om informatie- & communicatietechnologie te gebruiken*; *vermogen om in buitenlandse talen te communiceren*. Wanneer we deze ingekorte lijst competenties leggen naast bestaande lijsten die in het kader van de discussie van 21st century skills zijn opgesteld worden, kunnen alle competenties behalve vakkennis op een of andere manier worden beschouwd als 21st century skills: vaardigheden waarvan wordt gezegd dat ze bijzonder belangrijk worden binnen een zeer brede range van activiteiten in de moderne economie en samenleving.

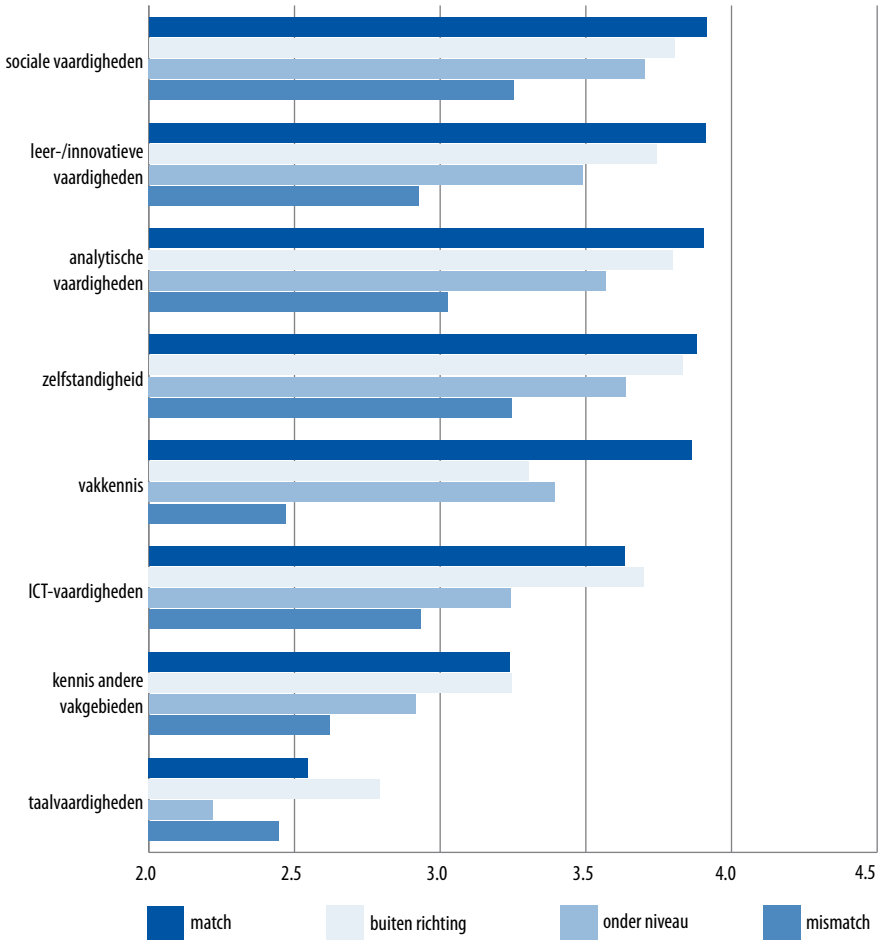
Figuur 2.1 toont het gemiddelde vereiste niveau van de acht competenties/clusters voor werkende HBO afgestudeerden circa één tot twee jaar na het verlaten van de opleiding. Om een zo robuust mogelijk beeld te verkrijgen wordt gebruik gemaakt van gepoolde data voor de hele periode 2005 t/m 2011. Omdat het voor de hand ligt dat het vereiste niveau sterk samenhangt met de match naar niveau en richting tussen de gevolgde opleiding en de baan van de afgestudeerde, worden de gemiddelden apart gepresenteerd voor verschillende combinaties hiervan. “Match” verwijst naar een situatie waarbij zowel minimaal het eigen niveau én de eigen of een verwante richting door de werkgever werd vereist. “Buiten richting” verwijst naar een situatie waar het eigen niveau of hoger werd vereist, maar niet de eigen of een verwante richting. “Onder niveau” verwijst naar de omgekeerde situatie, waar een lager niveau dan het eigen niveau werd vereist, maar waar de eigen of een verwante richting wel werd vereist. “Mismatch” verwijst naar een situatie waar noch het eigen niveau, noch de eigen of verwante richting werd vereist.

Uit figuur 2.1 blijkt dat de vijf competentieclusters gemiddeld op ongeveer hetzelfde hoog niveau werden vereist, tenminste waar het gaat om afgestudeerden wiens huidige baan goed past bij de gevolgde opleiding, zowel naar niveau als naar richting. Er is echter meer

verschil tussen deze clusters wanneer we kijken naar de afgestudeerden met werk dat minder goed bij hun opleiding past.

Figuur 2.1

Vereist competentieniveau in de huidige baan, naar match tussen opleiding en baan, HBO afgestudeerden (gem. op 5-puntsschaal)

De match maakt het minst uit voor sociale vaardigheden en zelfstandigheid. Voor deze competentieclusters is het vereiste niveau nauwelijks lager wanneer iemand buiten zijn of haar richting werkt in een functie waarvoor minimaal een HBO-niveau werd vereist. Ook wanneer de functie aansluit bij de opleiding in termen van richting maar niet qua niveau, wordt gemiddeld een behoorlijk hoog niveau van sociale vaardigheden en zelfstandigheid vereist, en zelfs in het geval van een mismatch in termen van zowel niveau als richting

wordt enige competentie op deze gebieden van afgestudeerden verwacht. Het lijkt alsof deze competenties een tamelijk algemeen karakter vertonen, in de zin dat ze relatief onafhankelijk zijn van het niveau en de richting van het werk.

De match is iets belangrijker in het geval van leer-/innovatieve vaardigheden en analytische vaardigheden, maar verder is het patroon vergelijkbaar met dat voor sociale vaardigheden en zelfstandigheid. Vooral in het geval van een gehele mismatch wordt gemiddeld een beduidend lager niveau vereist van deze competenties. Dit ligt echter heel anders voor vakkennis. Van deze competentie wordt al een beduidend lager niveau vereist wanneer de functie óf naar niveau óf naar richting afwijkt van de gevolgde opleiding, en in het geval van een mismatch in beide opzichten wordt een nog lager niveau van vakkennis vereist. Dit is natuurlijk niet erg verassend, evenmin als het feit dat de match naar richting iets belangrijker lijkt te zijn voor het vereiste niveau van vakkennis dan de match naar niveau.

Interessant is het feit dat het vereiste niveau beduidend lager ligt in het geval van de drie losse competenties, die niet indeelbaar bleken te zijn in één van de andere clusters. Echter, ook dit is in lijn met wat we zouden verwachten. Het feit dat het gemiddelde vereiste niveau van deze competenties relatief laag is zelfs in het geval van een match naar niveau en richting, suggereert dat deze competenties alleen belangrijk zijn in bepaalde banen. Dit lijkt relatief weinig te maken te hebben met de richting van de baan. Voor banen op minimaal eigen niveau is het vereiste niveau van ICT- en buitenlandse taalvaardigheden zelfs een stuk hoger wanneer men buiten de eigen richting werkt.

Figuur 2.2 laat de vergelijkbare cijfers zien voor afgestudeerden van het WO. Het instrument is identiek aan dat voor het HBO. Echter, omdat dit instrument in 2009 is veranderd in de WO-Monitor, hebben deze cijfers alleen betrekking op de uitvoeringsjaren 2005 t/m 2008 (gepoold).

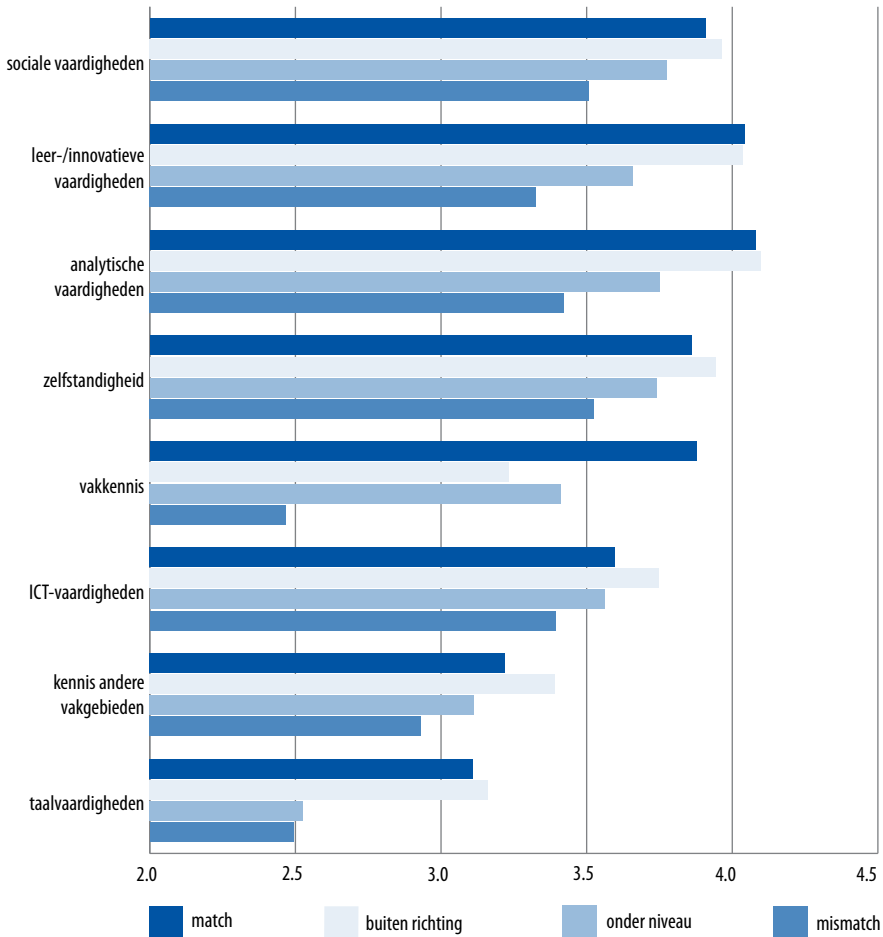
Het patroon bij het WO lijkt enigszins op dat bij het HBO, maar er is een aantal duidelijke verschillen. Wellicht het meest opvallende verschil is dat het niveau over de hele linie iets hoger ligt dan bij het HBO. Vooral leer-/innovatieve en analytische vaardigheden lijken relatief belangrijk in het werk van WO afgestudeerden.

Een ander verschil is dat, met uitzondering van vakkennis, het voor WO afgestudeerden minder uit lijkt te maken voor het vereiste niveau van competenties wanneer iemand onder het eigen niveau en/of buiten de eigen richting werkt. Vooral de mismatch naar richting heeft minder effect op het belang van competenties dan het geval was voor HBO'ers. Sterker nog: voor WO'ers die op minimaal het eigen niveau werken is het vereiste niveau van de meeste competenties zelfs iets hoger wanneer men buiten de eigen richting werkt.

Net als bij HBO is het vereiste niveau het laagst voor kennis van andere vakgebieden en buitenlandse taalvaardigheden. Deze competenties zijn echter wel belangrijker voor werkende academici dan voor HBO'ers.

Figuur 2.2

Vereist competentieniveau in de huidige baan, naar match tussen opleiding en baan, WO afgestudeerden (gem. op 5-puntsschaal)

Zoals boven is opgemerkt, beschikken we niet over strikt vergelijkbare gegevens voor MBO'ers als voor HBO'ers en WO'ers. Er wordt echter wel aandacht besteed aan competenties in het jaarlijkse onderzoek onder MBO-schoolverlaters. Waar in de HBO- en WO-Monitor wordt gevraagd naar het eigen en het in het werk vereiste niveau van competenties, worden MBO'ers gevraagd naar het belang van competenties in het werk (variërend van 1 – “zeer onbelangrijk” tot 5 – “zeer belangrijk”), en of ze vinden dat er in de MBO-opleiding minder, even veel of meer aandacht aan deze competenties had moeten worden besteed. Net als bij HBO en WO, wordt op theoretische gronden een aantal competenties uit de oorspronkelijke lijst van 17 samengevoegd:

- *Vakkennis*: vakkennis; toepassen van kennis en technieken in de praktijk

- *Basisvaardigheden*: schrijfvaardigheid; spreekvaardigheid
- *Sociale vaardigheden*: overdragen van kennis; contactuele vaardigheden; werken in teamverband
- *Zelfstandigheid*: plannen, coördineren, organiseren van activiteiten; inzicht in bedrijfsvoering (organisatorisch, financieel, administratief); commerciële vaardigheden; zelfstandigheid; aanpassingsvermogen; nauwkeurigheid, zorgvuldigheid
- *Analytische vaardigheden*: oplossen van problemen; initiatief, creativiteit

Twee competenties worden in de hier gepresenteerde analyses individueel meegenomen: *inzicht in informatie- & communicatietechnologie* (incl. computergebruik); en *vreemde talen*. De zeventiende competentie, inzicht in milieu- en veiligheidsvoorschriften, werd te specifiek geacht voor de hier gepresenteerde analyses en is achterwege gelaten. Figuur 2.3 laat het gemiddelde belang van deze (clusters) competenties zien naar match tussen opleiding en werk. De cijfers hebben betrekking op de uitvoeringsjaren 2005 t/m 2010 (gepooled).

Hoewel anders gedefinieerd, zijn er veel overeenkomsten tussen het patroon van het belang van competenties voor werkende MBO'ers en dat van vereiste competenties voor HBO'ers en WO'ers. Vakkennis, analytische en sociale vaardigheden en zelfstandigheid zijn erg belangrijk. ICT- en vooral buitenlandse taalvaardigheden zijn beduidend minder belangrijk. Basisvaardigheden, die geen onderdeel zijn van de HBO en WO vragenlijsten, nemen een tussenpositie in.

In vergelijking met HBO en WO lijkt een mismatch tussen opleiding en werk minder "schadelijk" te zijn in termen van de competenties die van belang zijn voor het werk van MBO'ers. Voor zover als de match een effect heeft, kan een onderscheid worden gemaakt tussen competenties, afhankelijk van de vraag of het onder het eigen niveau of buiten de eigen richting meer bepalend is voor het belang van competenties. Voor taal-, ICT- en basisvaardigheden is het niveau van de baan vooral belangrijk. Voor vakkennis heeft de vereiste richting een sterker effect. Voor overige vaardigheden is het effect van onder het eigen niveau en het buiten de eigen richting werken ongeveer even sterk.

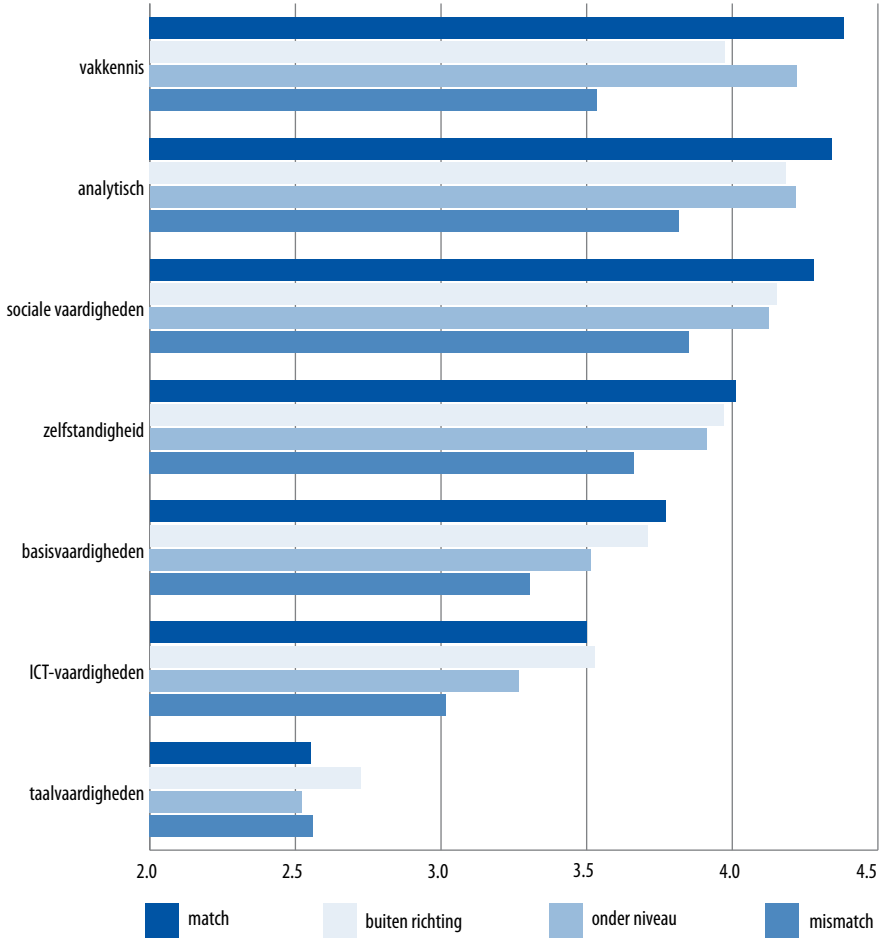
De bovenstaande resultaten zijn allemaal gebaseerd op gepoolde data van meerdere uitvoeringsjaren. We kunnen gebruik maken van de tijdsdimensie in deze data om na te gaan of er indicaties zijn dat het belang van bepaalde competenties in de loop van de jaren groter of kleiner wordt.²⁶ Omdat dit hoofdstuk gericht is op de betekenis van veranderende eisen vanuit de arbeidsmarkt *voor het onderwijs*, beperken we ons hierbij tot afgestudeerden die werkzaam zijn in het kerndomein waarvoor ze zijn opgeleid, namelijk banen waarvoor minimaal het eigen niveau en de eigen of een verwante richting door de

26. Omdat de trendreeks in alle gevallen wellicht te kort is om definitieve conclusies te kunnen trekken, hebben deze analyses een explorerend karakter. Verder onderzoek zal moeten uitwijzen of de hier geobserveerde trends zich voortzetten, of dat ze een meer tijdelijk of zelfs deels toevallig karakter hebben. Desalniettemin is deze exercitie op dit moment nuttig, omdat het informatie kan opleveren die vervolgonderzoek een scherpere focus geeft.

werkgever werd vereist.²⁷ Figuur 2.4 laat dit zien voor het HBO. Om de vergelijking van de verschillende competenties te vergemakkelijken, zijn de cijfers vooraf herijkt, waarbij het gemiddelde niveau in 2005 op 100 is gezet, en het niveau in alle jaren relatief tot deze waarde zijn gepresenteerd.

Figuur 2.3

Belang van competenties, naar match tussen opleiding en baan, MBO afgestudeerden (gem. op 5-puntsschaal)

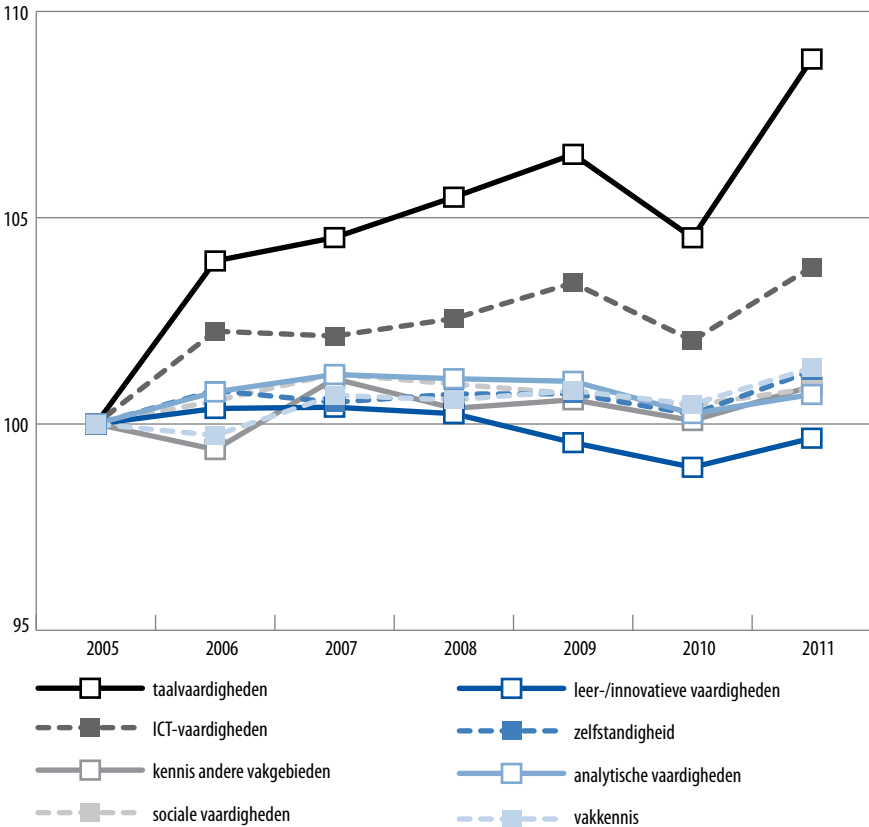
Uit figuur 2.4 blijkt dat alleen taal- en ICT-vaardigheden enigszins lijken toe te nemen. Er is een lichte terugval tussen 2009 en 2010, maar deze is te zien voor alle competenties en is vermoedelijk een gevolg van de financiële crisis. Voor de andere competenties geldt dat

27. In hoofdstuk 3, dat gericht is op de *economische* betekenis van competenties, worden trends berekend voor alle werkzame afgestudeerden/schoolverlaters op het betreffende niveau.

het vereiste niveau opvallend stabiel is in de tijd. Zoals boven is opgemerkt, is de tijdreeks voorsnog te kort om harde conclusies te trekken omtrent de twee competenties die wel belangrijk lijken te worden. Het is echter misschien significant dat het om veranderingen gaat die geheel consistent zijn met twee van de meest besproken economische en maatschappelijke ontwikkelingen van de huidige tijdperk, te weten de globalisering en het toegenomen belang van ICT.

Figuur 2.4

Trend in vereist competentieniveau in de huidige baan vanaf 2005, alleen afgestudeerden werkzaam op min. eigen niveau en in eigen of verwante richting, HBO afgestudeerden (ref. jaar 2005=100)

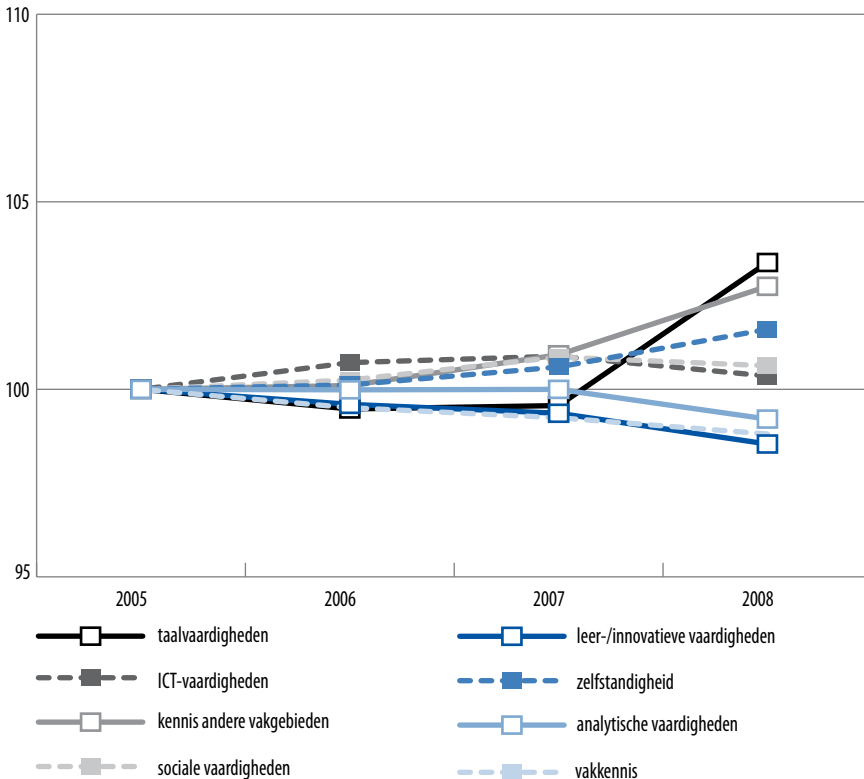
Een ander opvallende kenmerk van deze twee competenties is dat het basisniveau van deze competenties relatief laag was aan het begin van de periode, en dat er dus alle ruimte was voor een toename. Zelfs na deze stijging is het gemiddelde vereiste niveau nog relatief laag in 2011: het gemiddelde niveau van buitenlandse taalvaardigheden steeg van 2,4 in 2005 tot 2,6 in 2011, terwijl het niveau van ICT vaardigheden van 3,6 tot 3,7 steeg in dezelfde periode. Met andere woorden: ze worden misschien iets belangrijker, maar ze zijn tot nu toe allerminst van universeel belang voor HBO'ers werkzaam in hun kerndomein.

De keerzijde hiervan is het feit dat – met uitzondering van kennis van andere vakgebieden – het basisoniveau van de andere competenties al heel hoog was in 2005, en dat er dus weinig ruimte was voor een verdere stijging. De voorlopige implicatie lijkt te zijn dat de recente veranderingen in de economie en samenleving niet tot een geheel nieuwe set benodigde competenties leiden, maar voor een groot deel een beroep doen op competenties die al lang belangrijk waren. Met andere woorden: veel 21st century skills waren al lang 20th century skills.

Figuur 2.5 laat de ontwikkeling van het vereiste niveau van dezelfde competenties zien, voor WO-afgestudeerden werkzaam binnen hun eigen kerndomein. Er dient hierbij vooraf te worden opgemerkt dat de tijdreeks in dit geval nog korter is, waardoor het nog moeilijker wordt om harde conclusies te trekken.

Figuur 2.5

Trend in vereist competentieniveau in de huidige baan vanaf 2005, alleen afgestudeerden werkzaam op min. eigen niveau en in eigen of verwante richting, WO afgestudeerden (REF. JAAR 2005=100)

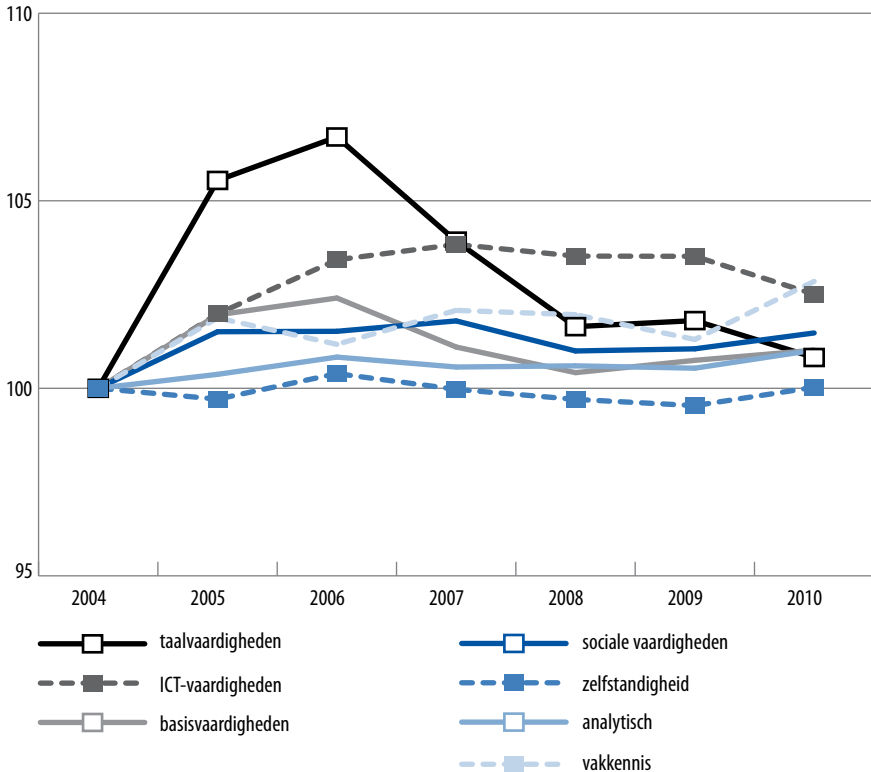
De waargenomen veranderingen zijn doorgaans klein en zijn wellicht op toeval gebaseerd. De meest prominente stijging is in kennis van andere vakgebieden, maar zelfs hier

is minder dan 3% stijging in 4 jaren. Er is wel een sterke verandering in buitenlandse taalvaardigheden tussen 2007 en 2008, maar gezien het feit dat het slechts om een verandering tussen twee jaren op een lage basisniveau gaat (het niveau verandert van 3,1 naar 3,2 tussen deze twee jaren), kan dit heel goed een toevallige verandering zijn. In tegenstelling tot het HBO is er geen noemenswaardige stijging in het belang van ICT vaardigheden te zien (bij het HBO was het gemiddelde vereiste niveau van deze vaardigheden al met ruim 2% gestegen).

Figuur 2.6 laat de ontwikkeling van het belang van verschillende competenties tussen 2004 en 2010 zien, voor MBO-afgestudeerden werkzaam binnen hun eigen kerndomein.

Figuur 2.6

Trend in belang van competenties in de huidige baan vanaf 2004, alleen schoolverlaters werkzaam op min. eigen niveau en in eigen of verwante richting, MBO schoolverlaters (ref. jaar 2004=100)

Net als bij het HBO is er aanvankelijk een sterke stijging in het belang van ICT- en buitenlandse taalvaardigheden. Na 2006 zakt het belang van taalvaardigheden bijna net zo snel, waardoor het belang van deze competentie in 2010 nauwelijks hoger ligt dan in 2004. De stijging in belang van ICT-vaardigheden is minder steil, maar zet zich door tot 2007, waarna het stabiel blijft. Weliswaar is er een lichte daling tussen 2009 en 2010, maar

we zagen een soortgelijke daling voor dezelfde competentie bij het HBO, vermoedelijk als gevolg van de crisis, waarna het vereist niveau weer steeg.

Net als bij alle hier besproken trends zou het onverantwoord zijn om heel harde conclusies hieraan te verbinden. Er lijkt echter enige indicatie te zijn dat ICT- en buitenlandse taalvaardigheden belangrijker zijn geworden voor HBO'ers, en wellicht ook voor MBO'ers. Waarom het belang van taalvaardigheden weer gedaald is onder MBO'ers na 2006 is op dit moment onduidelijk.

De tot nu toe gepresenteerde cijfers zijn erg breed: ze hebben betrekking op de situatie voor het HBO, WO en MBO als geheel. We presenteren nu een aantal tabellen waarin de nadruk op verschillen binnen deze drie brede niveaus ligt. We kijken naar verschillen naar opleidingssector en geslacht. Tabel 2.1 laat de situatie zien voor het HBO, nogmaals gebaseerd op gepoolde data van 2005 tot en met 2011.

Tabel 2.1

Vereist competentieniveau in de huidige baan naar opleidingssector en geslacht, alleen afgestudeerden werkzaam op min. eigen niveau en in eigen of verwante richting, HBO afgestudeerden (gem. op 5-puntsschaal)

	vak	ana	zel	lee	soc	and	ict	taa
HBO onderwijs								
man	3.9	3.7	3.7	3.8	3.9	3.1	3.3	2.1
vrouw	4.1	3.9	3.9	4.1	4.0	3.3	3.4	2.0
totaal	4.1	3.9	3.8	4.0	4.0	3.3	3.4	2.0
HBO techniek								
1 man	3.7	3.9	3.8	3.9	3.8	3.2	3.8	3.0
2 vrouw	3.8	3.9	3.8	3.9	3.8	3.1	3.7	3.0
Total	3.7	3.9	3.8	3.9	3.8	3.2	3.8	3.0
HBO economie								
1 man	3.7	3.9	3.8	3.8	3.8	3.3	3.8	2.9
2 vrouw	3.7	3.9	4.0	3.9	3.9	3.2	3.8	2.8
Total	3.7	3.9	3.9	3.8	3.9	3.3	3.8	2.9
HBO gezondheidszorg								
1 man	3.9	3.8	3.7	3.7	3.8	3.1	3.4	2.4
2 vrouw	4.1	4.0	3.9	3.9	4.0	3.2	3.5	2.2
Total	4.1	3.9	3.9	3.9	4.0	3.2	3.5	2.3
HBO gedrag en maatschappij								
1 man	3.8	4.0	3.9	3.8	4.0	3.3	3.3	2.0
2 vrouw	3.9	4.1	4.0	4.0	4.1	3.3	3.5	1.9
Total	3.9	4.1	4.0	4.0	4.1	3.3	3.5	2.0
HBO-totaal								
1 man	3.8	3.8	3.8	3.8	3.8	3.2	3.7	2.8
2 vrouw	4.0	3.9	3.9	4.0	4.0	3.3	3.6	2.3
Totaal	3.9	3.9	3.9	3.9	3.9	3.2	3.6	2.5

Noot: vak=vakkenis; ana=analytische vaardigheden; zelf=zelfstandigheid; lee=leer-/innovatieve vaardigheden; soc=sociale vaardigheden; and=kennis andere vakgebieden; ict=ICT-vaardigheden; taa=taalvaardigheden

De verschillen zijn meestal vrij klein, maar laten een verassend consistent beeld zien. Vakkennis scoort relatief hoog in typische vrouwensectoren (Onderwijs, Gezondheidszorg), maar beduidend lager in typische mannensectoren (Techniek, Economie). Bij talenkennis en ICT ligt dat precies andersom. Hoewel de man-vrouw verschillen klein zijn, zijn ze consistent met hetzelfde beeld. Over de hele linie schatten vrouwen het vereiste niveau van competenties iets hoger in, maar dit geldt vooral in de typische vrouwensectoren. De enige competentie die door mannen hoger wordt ingeschat is buitenlandse taalvaardigheden, vooral in de typische vrouwensector Gezondheidszorg.

Wat betekenen deze resultaten? Het is niet zo vreemd dat vakkennis belangrijk wordt gevonden in sectoren als Onderwijs en Gezondheidszorg, gezien het feit dat de opleidingen die in deze sectoren worden aangeboden vaak een strikte eis vormen voor toegang tot het betreffende beroepsveld. Andersom geldt dat het beroependomein van de sectoren Economie en Techniek over de hele linie veel commerciëler is dan dat voor de andere sectoren, waardoor het meer voor de hand ligt dat talen en ICT belangrijk zijn in het werk.

De verschillen bij het WO (zie tabel 2.2) zijn net als bij HBO over de hele linie vrij klein. Zoals wellicht zou worden verwacht bij het meer academische WO, zijn de sectorale verschillen in het vereiste niveau van vakkennis kleiner dan bij het meer beroepsgerichte HBO. Het vereiste niveau van deze competentie ligt het hoogste bij de sector recht en openbare orde, en het laagst bij de sector Taal en cultuur. De belangrijkste sectorale verschillen zijn te zien voor ICT- en buitenlandse taalvaardigheden, die op een relatief hoog niveau worden vereist in de sectoren Landbouw, Techniek, Economie en Natuur, en op een lager niveau in de sectoren Gezondheidszorg en Gedrag en maatschappij. De verschillen liggen waarschijnlijk aan het feit dat de eerstgenoemde sectoren meer commercieel dan wel wetenschappelijk georiënteerd zijn dan de laatstgenoemde sectoren.

In de meeste sectoren zijn nauwelijks verschillen naar geslacht. De belangrijkste uitzonderingen zijn weer de taal- en in iets mindere mate de ICT-vaardigheden, die doorgaans hoger worden ingeschat door mannen dan door vrouwen.

Tabellen 2.3 en 2.4 laat de gedetailleerde situatie zien voor het MBO. Hierbij is niet alleen van belang om verschillen te laten zien naar opleidingssector, maar ook uitgesplitst naar BOL (tabel 2.3) en BBL, en naar niveau (1/2 versus 3/4).

Tabel 2.2

Vereist competentieniveau in de huidige baan naar opleidingssector en geslacht, alleen afgestudeerden werkzaam op min. eigen niveau en in eigen of verwante richting, WO afgestudeerden (gem. op 5-puntingschaal)

	vak	Ana	zel	lee	soc	and	ict	taa
WO landbouw								
man	3.9	4.1	3.9	4.1	3.9	3.4	3.8	3.5
vrouw	3.8	4.1	3.9	4.2	3.9	3.4	3.8	3.5
totaal	3.9	4.1	3.9	4.2	3.9	3.4	3.8	3.5
WO techniek								
man	3.8	4.0	3.7	4.1	3.8	3.3	3.8	3.5
vrouw	3.8	4.1	3.8	4.2	3.9	3.2	3.7	3.3
totaal	3.8	4.1	3.7	4.1	3.8	3.3	3.7	3.5
WO economie								
man	3.8	4.1	3.9	4.0	4.0	3.3	3.9	3.5
vrouw	3.8	4.2	4.0	4.1	4.0	3.4	3.8	3.4
totaal	3.8	4.1	3.9	4.0	4.0	3.3	3.9	3.5
WO gezondheidszorg								
man	4.0	4.1	3.9	3.9	3.9	3.1	3.6	3.0
vrouw	4.0	4.1	3.9	4.0	3.9	3.1	3.5	2.9
totaal	4.0	4.1	3.9	4.0	3.9	3.1	3.5	2.9
WO gedrag en maatschappij								
man	3.6	4.0	3.8	3.9	3.9	3.3	3.6	2.8
vrouw	3.8	4.1	3.9	4.0	4.0	3.2	3.3	2.4
totaal	3.8	4.1	3.9	4.0	4.0	3.2	3.4	2.5
WO taal en cultuur								
man	3.7	3.9	3.7	3.9	3.9	3.2	3.5	3.0
vrouw	3.8	4.0	3.9	4.0	3.9	3.3	3.6	3.3
totaal	3.7	4.0	3.8	3.9	3.9	3.3	3.5	3.2
WO recht en openbare orde								
man	4.0	4.2	3.9	4.0	3.9	3.2	3.5	3.2
vrouw	4.1	4.2	4.0	4.0	3.9	3.1	3.5	2.9
totaal	4.1	4.2	3.9	4.0	3.9	3.1	3.5	3.0
WO natuurwetenschappen								
man	3.8	4.1	3.6	4.2	3.8	3.2	3.8	3.7
vrouw	3.9	4.1	3.9	4.2	3.9	3.3	3.7	3.6
totaal	3.8	4.1	3.7	4.2	3.8	3.2	3.8	3.7
WO-totaal								
man	3.8	4.1	3.8	4.0	3.9	3.3	3.7	3.3
vrouw	3.9	4.1	3.9	4.1	3.9	3.2	3.5	2.9
totaal	3.9	4.1	3.9	4.0	3.9	3.2	3.6	3.1

Noot: vak=vakkennis; ana=analytische vaardigheden; zelf=zelfstandigheid; lee=leer-/innovatieve vaardigheden; soc=sociale vaardigheden; and=kennis andere vakgebieden; ict=ICT-vaardigheden; taa=taalvaardigheden

Tabel 2.3

Belang van competenties in de huidige baan naar opleidingssector en geslacht, alleen afgestudeerden werkzaam op min. eigen niveau en in eigen of verwante richting, BOL schoolverlaters (gem. op 5-puntschaal)

	vak	ana	zel	soc	bas	lct	taa
BOL niv. 1/2 landbouw							
man	4.2	4.1	3.8	3.9	3.2	3.0	2.2
vrouw	3.9	4.1	3.8	4.0	3.6	3.1	2.7
totaal	4.0	4.1	3.8	4.0	3.4	3.1	2.4
BOL niv. 1/2 techniek							
man	4.1	4.1	3.8	3.9	3.4	3.2	2.7
vrouw	3.5	4.0	3.7	3.9	3.6	3.0	2.6
totaal	4.1	4.1	3.8	3.9	3.4	3.2	2.7
BOL niv. 1/2 economie							
man	4.0	4.1	3.9	4.1	3.5	3.3	3.0
vrouw	3.8	4.0	3.9	4.0	3.8	3.4	3.1
totaal	3.9	4.1	3.9	4.1	3.6	3.4	3.0
BOL niv. 1/2 gezondheidszorg							
man	3.8	4.0	3.7	4.1	3.5	2.9	2.5
vrouw	4.1	4.2	3.9	4.2	3.8	3.3	2.6
totaal	4.1	4.2	3.9	4.2	3.8	3.2	2.6
BOL niv. 1/2 totaal							
man	4.0	4.1	3.8	4.0	3.5	3.2	2.8
vrouw	3.9	4.1	3.9	4.1	3.8	3.3	2.8
totaal	4.0	4.1	3.9	4.1	3.6	3.3	2.8
BOL niv. 3/4 landbouw							
man	4.2	4.2	3.9	4.0	3.3	3.2	2.5
vrouw	3.8	4.1	3.9	4.0	3.6	3.2	2.7
totaal	4.0	4.1	3.9	4.0	3.4	3.2	2.6
BOL niv. 3/4 techniek							
man	4.0	4.2	3.8	3.9	3.3	3.5	2.8
vrouw	3.8	4.0	3.8	3.9	3.5	3.4	2.8
totaal	4.0	4.1	3.8	3.9	3.4	3.5	2.8
BOL niv. 3/4 economie							
man	3.7	4.0	3.8	3.9	3.5	3.5	2.8
vrouw	3.6	4.0	3.9	4.1	3.9	3.6	2.9
totaal	3.6	4.0	3.9	4.0	3.7	3.6	2.8
BOL niv. 3/4 gezondheidszorg							
man	4.2	4.1	3.8	4.2	3.6	3.2	2.6
vrouw	4.5	4.3	4.0	4.4	3.8	3.4	2.5
totaal	4.4	4.3	4.0	4.3	3.8	3.4	2.5
BOL niv. 3/4 gedrag en maatschappij							
man	4.0	4.2	3.8	4.3	3.9	3.3	2.4
vrouw	4.2	4.4	3.9	4.3	3.9	3.2	2.3
totaal	4.2	4.3	3.9	4.3	3.9	3.2	2.3
BOL niv. 3/4 totaal							
man	3.9	4.1	3.8	4.0	3.5	3.5	2.7
vrouw	4.1	4.2	3.9	4.2	3.8	3.4	2.5
totaal	4.0	4.2	3.9	4.1	3.7	3.4	2.6

Noot: vak=vakkenis; ana=analytische vaardigheden; zelf=zelfstandigheid; soc=sociale vaardigheden; bas=basisvaardigheden; ict=ICT-vaardigheden; taa=taalvaardigheden

Tabel 2.4

Belang van competenties in de huidige baan naar opleidingssector en geslacht, alleen afgestudeerden werkzaam op min. eigen niveau en in eigen of verwante richting, BBL schoolverlaters (gem. op 5-puntschaal)

	vak	ana	zel	soc	bas	ict	taa
BBL niv. 1/2 landbouw							
man	4.1	3.9	3.6	3.9	3.2	2.8	2.0
vrouw	3.8	3.7	3.5	3.9	3.2	2.7	2.0
totaal	4.1	3.9	3.6	3.9	3.2	2.7	2.0
BBL niv. 1/2 techniek							
man	4.3	4.2	3.8	3.9	3.3	3.1	2.4
vrouw	4.4	4.4	3.9	4.3	3.5	3.3	2.3
totaal	4.3	4.2	3.8	4.0	3.3	3.1	2.4
BBL niv. 1/2 economie							
man	4.0	4.2	3.9	4.2	3.5	3.6	3.0
vrouw	4.0	4.1	3.9	4.1	3.6	3.4	2.8
totaal	4.0	4.1	3.9	4.1	3.6	3.5	2.9
BBL niv. 1/2 gezondheidszorg							
man	4.3	4.1	3.8	4.1	3.8	3.8	2.3
vrouw	4.4	4.3	4.1	4.4	3.9	3.5	2.2
totaal	4.4	4.3	4.0	4.4	3.9	3.5	2.2
BBL niv. 1/2 totaal							
man	4.2	4.1	3.8	4.0	3.3	3.2	2.5
vrouw	4.2	4.2	3.9	4.2	3.7	3.3	2.4
totaal	4.2	4.2	3.8	4.1	3.4	3.2	2.4
BBL niv. 3/4 landbouw							
man	4.4	4.2	4.0	4.1	3.4	3.4	2.4
vrouw	4.2	4.4	4.1	4.2	3.7	3.4	2.7
totaal	4.3	4.2	4.0	4.1	3.5	3.4	2.5
BBL niv. 3/4 techniek							
man	4.4	4.4	3.9	4.1	3.4	3.4	2.3
vrouw	4.5	4.3	3.9	4.2	3.5	3.4	2.2
totaal	4.4	4.4	3.9	4.1	3.4	3.4	2.3
BBL niv. 3/4 economie							
man	4.1	4.2	4.0	4.1	3.5	3.5	2.8
vrouw	4.0	4.2	4.1	4.2	3.9	3.6	2.8
totaal	4.1	4.2	4.0	4.2	3.7	3.5	2.8
BBL niv. 3/4 gezondheidszorg							
man	4.5	4.4	4.0	4.4	3.9	3.7	2.4
vrouw	4.6	4.5	4.1	4.5	4.0	3.6	2.2
totaal	4.6	4.5	4.1	4.5	4.0	3.6	2.2
BBL niv. 3/4 gedrag en maatschappij							
man	4.2	4.3	3.9	4.4	3.9	3.4	2.2
vrouw	4.4	4.5	4.1	4.5	4.1	3.5	2.4
totaal	4.3	4.4	4.1	4.5	4.1	3.5	2.3
BBL niv. 3/4 totaal							
man	4.4	4.3	3.9	4.1	3.5	3.4	2.4
vrouw	4.4	4.4	4.1	4.5	4.0	3.6	2.3
totaal	4.4	4.4	4.0	4.3	3.7	3.5	2.4

Noot: vak=vakkennis; ana=analytische vaardigheden; zelf=zelfstandigheid; soc=sociale vaardigheden; bas=basisvaardigheden; ict=ICT-vaardigheden; taa=taalvaardigheden

Tabellen 2.3 en 2.4 laten zien dat er een tamelijk consistent patroon te zien is over BOL en BBL en over niveau's 1/2 versus 3/4. Binnen zowel BOL als BBL lijken de twee onderscheiden niveau's sterk op elkaar. Er zijn wel accentverschillen tussen BOL en BBL. Het belangrijkste verschil is dat BBL over de hele linie iets hoger scoort op vakkennis en lager op buitenlandse taalvaardigheden dan BOL.

Hoewel de verschillen tussen sectoren over het algemeen vrij klein zijn ligt het belang van veel (vooral generieke) competenties voor het werk voor de sector Landbouw iets lager dan gemiddeld op alle niveaus. Dit geldt bij BBL iets meer dan bij BOL, en bij niveau 1/2 iets meer dan bij niveau 3/4. Het belang van basis- en sociale vaardigheden ligt voor schoolverlaters van alle vier categorieën landbouwopleiding aan de lage kant. Niveau 1/2 landbouwopleidingen worden tevens gekenmerkt door het relatief laag belang van ICT- en buitenlandse taalvaardigheden, terwijl analytische vaardigheden relatief onbelangrijk lijken in het werk van schoolverlaters van BBL landbouwopleidingen.

Voor de sector Techniek lijken sociale en basisvaardigheden relatief onbelangrijk in het werk van alle vier groepen schoolverlaters. De sector Economie scoort overal relatief hoog op taal- en ICT-vaardigheden (dat laatste met uitzondering van BBL_{3/4}) maar laag op vakkennis. Niveau 3/4 Economie opleidingen kenmerken zich verder door een laag belang van analytische vaardigheden van schoolverlaters in het werk.

Opleidingen in de sectoren Gezondheidszorg en Gedrag en maatschappij kenmerken zich door het relatief hoge belang dat wordt gehecht aan vakkennis, sociale en basisvaardigheden, en door het relatief lage belang dat wordt gehecht aan buitenlandse taalvaardigheden. ICT vaardigheden lijken belangrijk in het werk van BBL'ers uit deze sector, maar beduidend minder voor BOL'ers.

Over de hele linie zijn de sekseverschillen niet groot, maar vrouwen schatten het belang van competenties in het algemeen wat hoger in dan mannen, op een aantal uitzonderingen na. Mannen uit de sectoren Landbouw, Techniek en Economie schatten het belang van vakkennis wat hoger in. Ook het belang van ICT- en buitenlandse taalvaardigheden wordt in een aantal gevallen hoger ingeschat door mannen dan door vrouwen (vooral in de sector Economie).

2.3 Tekorten aan competenties

In de vorige paragraaf is uitgebreid aandacht besteed aan het belang van verschillende competenties in het werk van afgestudeerden. Deze informatie is op zichzelf interessant voor het Nederlandse onderwijs, omdat het van belang is voor onderwijsinstellingen en andere stakeholders om een beeld te hebben van de arbeidsmarkt waarop ze scholieren en studenten proberen voor te bereiden. Om hieruit consequenties te kunnen trekken voor de vorm en/of inhoud van het onderwijs is dit echter op zichzelf niet genoeg. Het is essentieel om te weten in hoeverre een hoog vereist niveau of belang van bepaalde compe-

tenties resulteert in een tekort op het werk van schoolverlaters en afgestudeerden. Dit is het onderwerp van deze paragraaf.

Er zijn verschillende redenen waarom een hoog vereist niveau of belang niet hoeft te resulteren in een tekort. Het kan bijvoorbeeld zijn dat het onderwijs al in voldoende mate aandacht besteedt aan de betreffende competenties, waardoor het eigen competentieniveau hoog genoeg is om aan de eisen van het werk te voldoen. Het is ook mogelijk dat men buiten het onderwijs om – in het werk, of soms ook in de privésfeer – voldoende ervaring opdoet om het eigen niveau op peil te brengen. Andersom is het mogelijk dat er ook tekorten kunnen ontstaan bij competenties waar het gemiddelde vereiste niveau of belang niet bijzonder hoog is, omdat men onvoldoende leermogelijkheden heeft gehad om de eigen competenties zelf op dit niveau te brengen. Het is ook denkbaar dat het werk van afgestudeerden snel aan het veranderen is, waardoor tekorten ontstaan na het verlaten van het onderwijs.

Vanwege deze laatste mogelijkheid is het belangrijk om op te merken dat het bestaan van tekorten allerm minst hoeft te betekenen dat het onderwijs, of de betreffende schoolverlater, gefaald heeft. Tot op zeker hoogte kunnen tekorten immers een teken zijn van arbeidsmarktsucces, door middel van een uitdagende en dynamische baan. Dit aspect van tekorten komt uitgebreid terug in hoofdstuk 3. Maar ook dan is het belangrijk dat het onderwijs kennis neemt van waargenomen tekorten, om toekomstige curricula/onderwijsvorm beter hierop af te kunnen stemmen.

Voor HBO en WO worden tekorten berekend door het vereiste niveau af te trekken van van het eigen niveau.²⁸ Figuur 2.7 laat de tekorten zien voor het HBO, uitgesplitst naar de match tussen opleiding en werk.

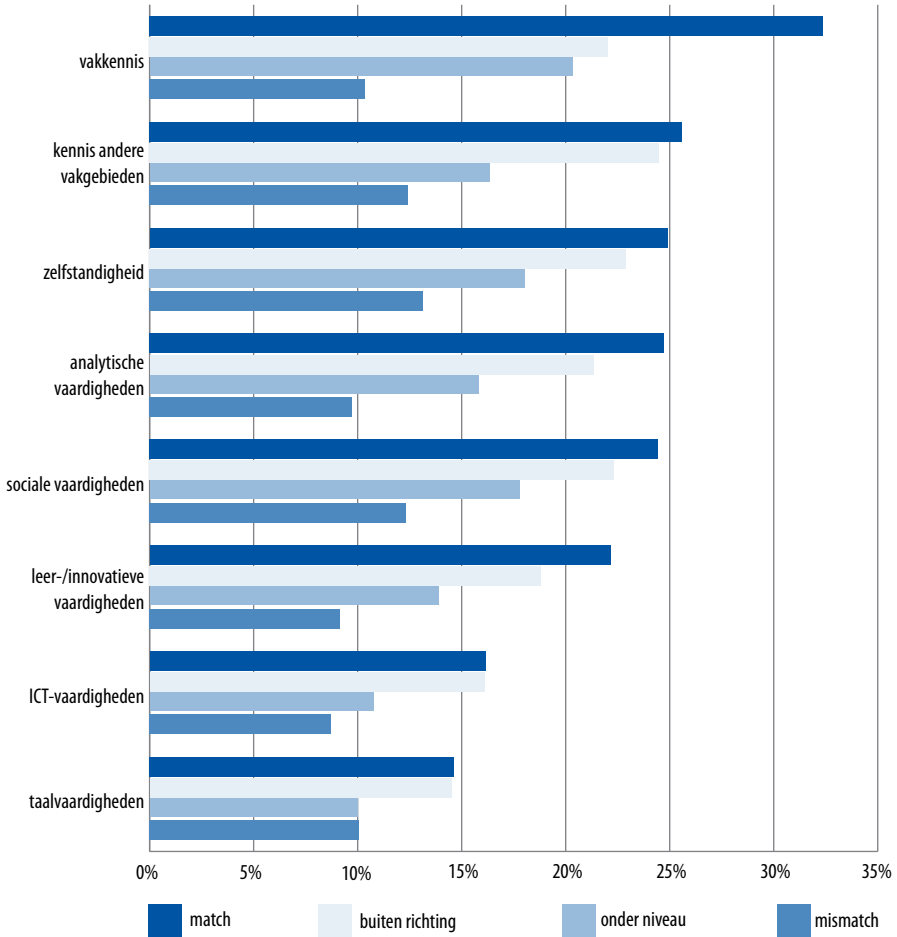
Hoewel het beeld voor tekorten enigszins lijkt op dat voor het vereiste niveau, zijn er belangrijke verschillen. De grootste tekorten zijn te zien bij vakkennis, vooral voor afgestudeerden werkzaam op eigen niveau en binnen de eigen of een verwante richting. Opvallend is echter dat ook wanneer men geen passend werk heeft, er ook belangrijke tekorten zijn. Ook opvallend is het feit dat er forse tekorten zijn in kennis van andere vakgebieden, ondanks het feit dat het vereiste niveau van deze competentie niet bepaald erg hoog was. Blijkbaar ontbreekt een voldoende niveau van deze competenties in de gevallen waar het nodig is. Er is echter zelden een tekort aan ICT- en taalvaardigheden.

Enigszins omgekeerd aan de situatie voor kennis van andere vakgebieden, is die voor leer-/innovatieve vaardigheden: er zijn relatief weinig tekorten van deze competentie, ondanks een relatief hoog vereist niveau.

28. Zoals eerder is vermeld wordt zowel het eigen als het vereist niveau van competenties op dezelfde vijfpuntschaal gemeten, variërend van 1 (matig) tot 5 (uitmuntend). We spreken van een tekort wanneer het eigen niveau tenminste 1 punt lager ligt dan het vereist niveau op deze schaal.

Figuur 2.7

Tekort aan competenties in de huidige baan, naar match tussen opleiding en baan, HBO afgestudeerden (%)

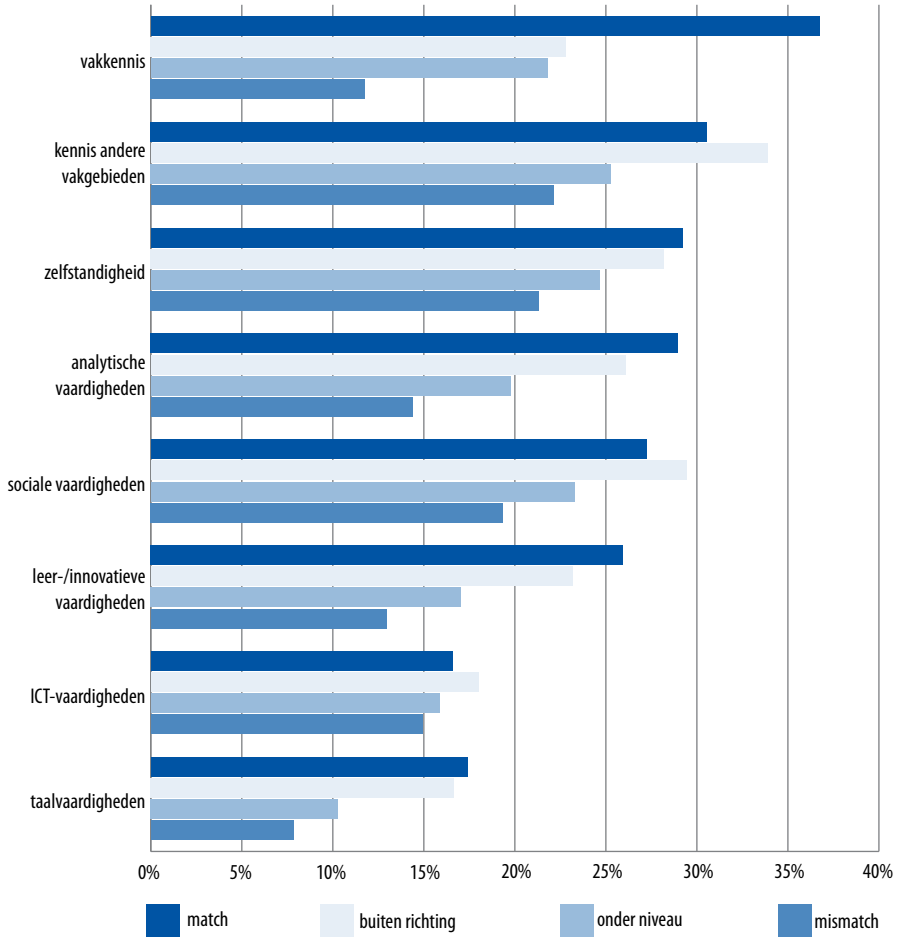

Figuur 2.8 laat de tekorten zien voor het WO. Het patroon is grotendeels hetzelfde. Het Tekort aan vakkennis is nog sterker bij het WO dan bij het HBO. Verder zijn er weer sterke tekorten aan kennis van andere vakgebieden, maar relatief weinig tekorten aan ICT- en taalvaardigheden. Nogmaals zijn de tekorten van leer-/innovatieve vaardigheden lager dan zou worden verwacht op basis van het vereiste niveau.

Omdat de vraagstelling anders is bij MBO dan bij het HBO en WO is het niet mogelijk om tekorten te presenteren voor deze schoolverlaters. Er wordt echter wel gevraagd of men vindt dat er tijdens de opleiding minder, even veel, of meer aandacht aan had moeten worden besteed. Figuur 2.9 geeft het percentage MBO schoolverlaters weer dat vindt dat er meer aandacht had moeten worden besteed aan verschillende competenties.

Figuur 2.8

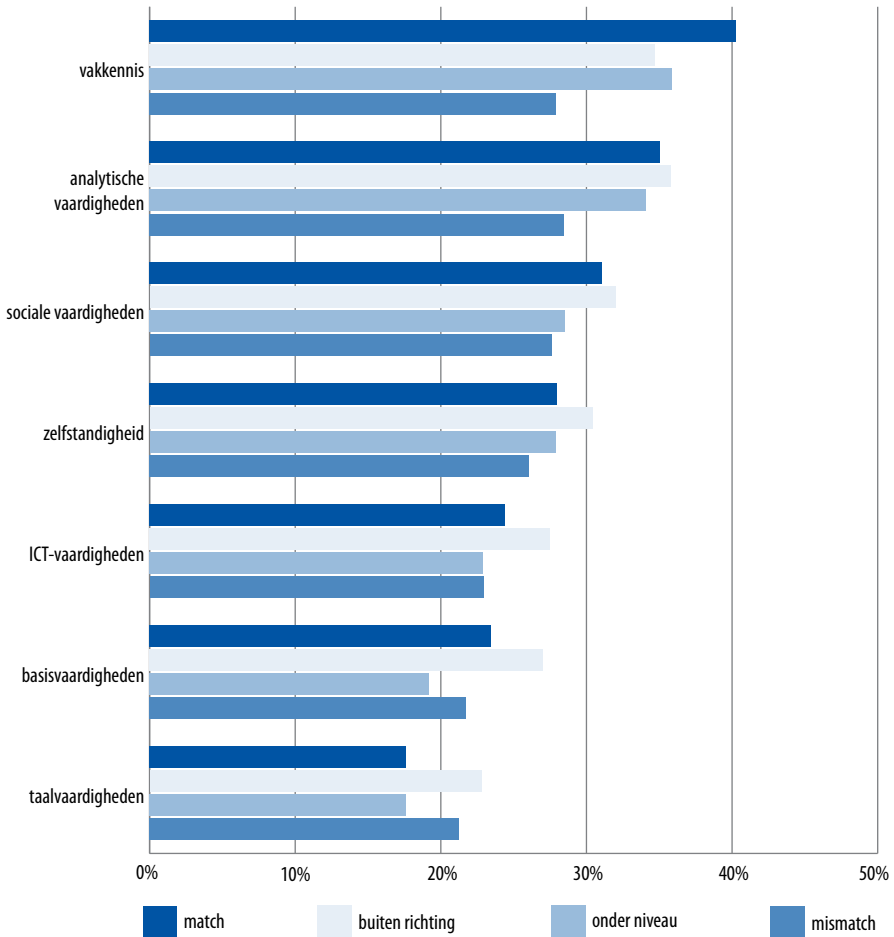
Tekort aan competenties in de huidige baan, naar match tussen opleiding en baan, WO afgestudeerden (%)

Men wil vooral meer aandacht voor vakkennis, en in iets mindere mate analytische vaardigheden, initiatief en sociale vaardigheden. Het komt relatief zelden voor (maar toch wel +- 20%) dat men meer aandacht wenst voor ICT-, basis en taalvaardigheden. Zoals we zouden verwachten is het percentage dat meer aandacht wenst voor een bepaalde competentie minder afhankelijk van de match dan het percentage met een tekort.

Figuur 2.9

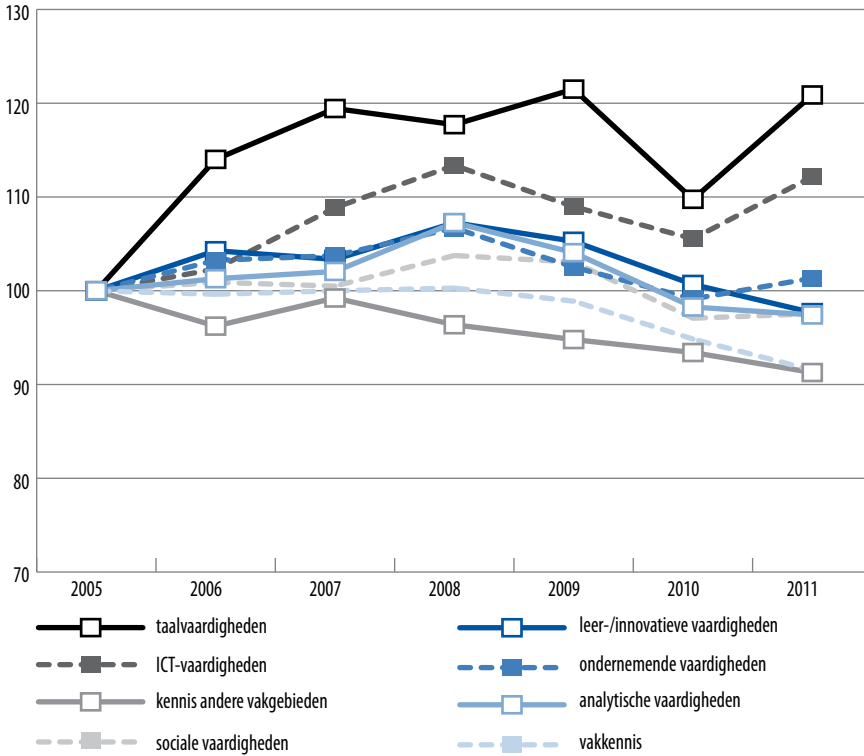
Meer aandacht gewenst in de opleiding voor competenties in de huidige baan, naar match tussen opleiding en baan, MBO-schoolverlaters (%)

Figuur 2.10 laat zien in hoeverre de tekorten van competenties veranderen in de tijd. De trend in tekorten weerspiegelt grotendeels die voor vereist niveau, alleen iets sterker. Het tekort aan taal- en ICT-vaardigheden neemt fors toe in de tijd. Echter, net als bij het vereiste niveau is het basisoniveau van de tekorten in 2005 relatief laag, en is het percentage met een tekort aan deze competenties in 2011 nog relatief laag.

Figuur 2.10

Trend in competentietekorten in de huidige baan vanaf 2005, alleen afgestudeerden werkzaam op min. eigen niveau en in eigen of verwante richting, HBO afgestudeerden (ref. jaar 2005=100)

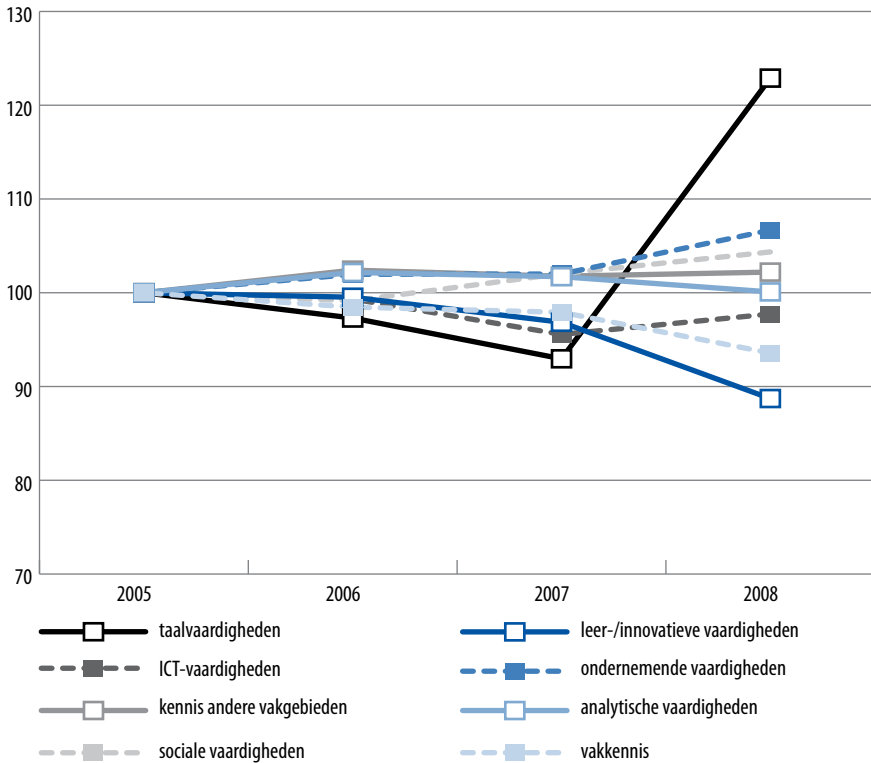

Een min of meer omgekeerde situatie geldt voor het tekort aan vakkennis en kennis van andere vakgebieden: de korten zijn weliswaar hoog, maar dit neemt enigszins af in de tijd.

Figuur 2.11 laat de trends in tekorten zien voor het WO. De korte periode maakt het moeilijker om harde conclusies te trekken, maar het lijkt alsof er in de loop van de tijd iets minder leer-/innovatieve vaardigheden en vakkennis zijn. Bij zelfstandigheid worden de tekorten wellicht iets groter in de tijd.

Figuur 2.11

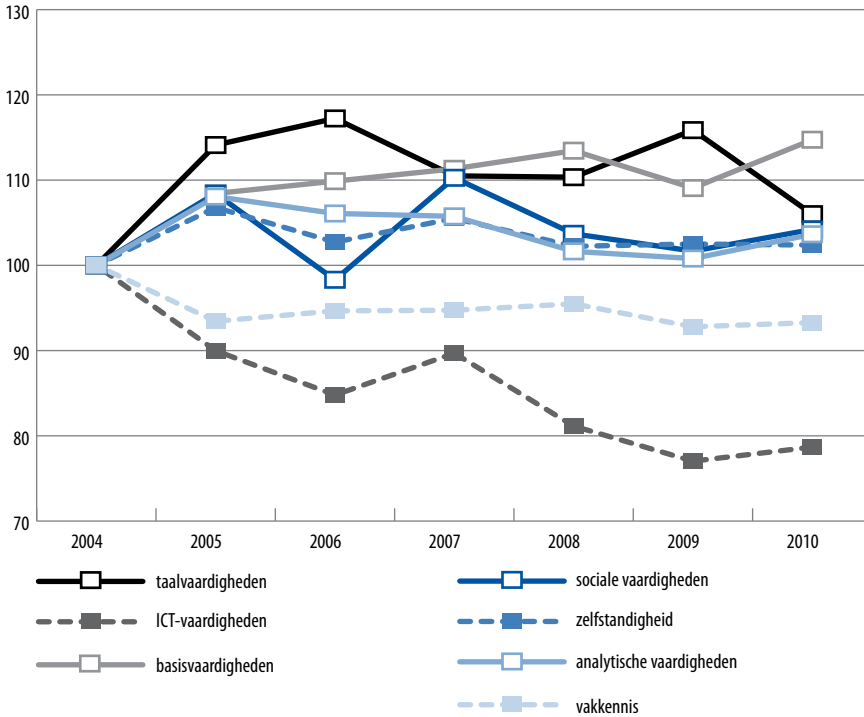
Trend in competentietekorten in de huidige baan vanaf 2005, alleen afgestudeerden werkzaam op min. eigen niveau en in eigen of verwante richting, WO afgestudeerden (ref. jaar 2005=100)

Bij het MBO zijn de tekorten in buitenlandse taalvaardigheden toegenomen tot 2006, waarna ze afvlakken of zelfs licht dalen (zie figuur 2.12). Wel is er sprake van een gestage stijging in tekorten aan basisvaardigheden. Net als bij HBO en WO worden de tekorten aan vakkennis kleiner in de tijd, maar vanwege het hoge basisniveau in 2004 is het percentage met een tekort in 2010 nog behoorlijk hoog. Maar de meest opvallende trend in figuur 2.12 is dat die ICT-vaardigheden. De tekorten van deze vaardigheden worden fors kleiner in de tijd. Dit is erg opvallend gezien het feit dat de trend in het belang van deze competenties in dezelfde periode juist positief was. Blijkbaar hebben schoolverlaters geen moeite om het stijgende belang van ICT-vaardigheden voor hun werk meer dan bij te benen. Enige reflectie leert dat dit allerminst verwonderlijk is: tegenwoordig leren vooral jongeren letterlijk spelenderwijze omgaan met computers en andere apparaten, waardoor ze weinig moeite hebben met de eisen van hun werk op dit gebied.

Figuur 2.12

Trend in aandacht gewenst voor competenties in de opleiding vanaf 2004, alleen schoolverlaters werkzaam op min. eigen niveau en in eigen of verwante richting, MBO schoolverlaters (ref. jaar 2004=100)

2.4 Conclusies

Onze zoektocht naar de betekenis van 21st century skills voor het onderwijs heeft interessant maar gemengde resultaten opgeleverd. Veel vaardigheden die door andere auteurs als typische 21st century skills worden aangemerkt - samenwerking, communicatie, en het oplossen van problemen - blijken inderdaad erg belangrijk te zijn voor het werk van schoolverlaters. Echter, andere 21st century skills zoals ICT- en buitenlandse taalvaardigheden blijken voornamelijk van universeel belang. Verder blijkt vakkennis nog altijd minstens zo belangrijk in het werk als de meer generieke 21st century skills.

Er zijn sterke indicaties dat taal- en ICT vaardigheden belangrijker aan het worden zijn, maar de stijging in het belang van deze competenties is voornamelijk onvoldoende om ze op gelijk niveau met sociale-, communicatieve- en probleemoplossende vaardigheden te brengen. Van een stijging in het belang van de laatstgenoemde competenties is geen sprake, vermoedelijk omdat ze al zeer belangrijk waren voor het werk van schoolverlaters: 21st century skills zijn al lang 20th century skills geweest.

Wanneer we keken naar verschillen tussen opleidingssectoren bleek een verrassend consistent beeld te ontstaan dat – kleine uitzonderingen daargelaten – bleek te gelden voor het HBO, het WO en het MBO. Vakkennis bleek erg belangrijk in typische vrouwensectoren zoals het onderwijs en het gezondheidszorg, terwijl in deze sectoren relatief weinig belang werd gehecht aan ICT- en buitenlandse taalvaardigheden. Bij meer typische mannensectoren zoals Techniek en Economie bleek een min of meer tegenovergesteld beeld. Ook op individueel niveau bleken vrouwen meer het belang van vakkennis te benadrukken, en mannen meer het belang van talen en ICT. Dit gold vooral binnen de sectoren waar hun seksegenoten in de meerderheid waren.

Toen we naar tekorten keken verschoof het beeld enigszins. Voor de typische 21st century skills die erg belangrijk zijn voor het werk van schoolverlaters bleek ook nog dat er vaak een tekort was, maar de sterkste tekorten waren tekorten aan vakkennis. Verder bleek voor het HBO en het WO een opvallend sterk tekort aan kennis van andere vakgebieden, hoewel hier niet bijzonder veel belang aan werd gehecht.

Goed nieuws is te zien in het feit dat de tekorten aan kennis in de loop van de tijd kleiner aan het worden zijn. Dit kan een indicatie zijn dat het onderwijs al aan het reageren is op de veranderende vraag vanuit de arbeidsmarkt op dit gebied. Wel is zo dat voor het HBO het groeiend belang van taal- en ICT-vaardigheden zich lijkt te vertalen in groeiende tekorten aan deze vaardigheden. Vooral nog is het tekort aan deze vaardigheden nog altijd lager dan het tekort aan andere competenties. Interessant was de bevinding dat, hoewel ICT-vaardigheden ook voor MBO'ers belangrijker worden, de tekorten aan deze vaardigheden juist kleiner aan het worden zijn. Dit lijkt te suggereren dat dezelfde maatschappelijke ontwikkelingen die ICT-vaardigheden belangrijker maken, tevens ervoor zorgen dat jongeren deze vaardigheden goed leren.

Uiteraard dienen de resultaten op het punt van de trends met enige voorzichtigheid te worden behandeld. Het is mogelijk dat wanneer we over een langere tijdreeks beschikken het nodig zal zijn om een aantal conclusies aan te passen of te nuanceren. Het is echter wel zo dat de tot nu toe waargenomen trends een tamelijk hoge mate van consistentie en plausibiliteit tonen. Dit nodigt juist uit tot nader onderzoek, en geeft al aanwijzingen over hoe dit onderzoek eruit zou kunnen zien.

Tot slot is van belang dat dit toekomstig onderzoek zich niet uitsluitend beperkt tot toekomstige voorzettingen van de schoolverlatersonderzoeken die als basis dienden voor de hier gepresenteerde analyses, maar volop gebruik maakt van een aantal interessante nieuwe initiatieven die naar veel licht kunnen werpen op de betekenis van competenties voor het onderwijs en voor de economie als geheel. Ten eerst kan hierbij het PIAAC project worden genoemd.²⁹ PIAAC is een grootschalig onderzoek onder de gehele volwassenenpopulatie in een groot aantal landen, waarbij zowel een directe meting wordt gedaan

29. Zie http://www.oecd.org/document/35/0,3746,en_2649_201185_40277475_1_1_1_1,00.html voor meer informatie.

van de lees-, schrijf-, reken-, en ICT vaardigheden van mensen, als een zelfrapport van het gebruik van werkgerelateerde competenties.

Een andere interessante bron dat binnenkort vrijkomt is het onderzoek “Employers’ Perspective on Employability” dat momenteel door het ROA, in samenwerking met TNS-Nipo, wordt uitgevoerd in opdracht van de Europese Commissie. In dit onderzoek worden verschillende methoden ingezet (focus-groepen, diepte-interviews, vignette-onderzoek) om een gedetailleerd beeld te verkrijgen van welke kwaliteiten Europese werkgevers zoeken in recent afgestudeerden van het hoger onderwijs.

3

21st century skills: de economische betekenis

Dit hoofdstuk bouwt voort op de analyses rond competenties van de 21ste eeuw in hoofdstuk 2. Waar hoofdstuk 2 was gericht op het in kaart brengen van de betekenis van 21st century skills voor het onderwijs, ligt in dit hoofdstuk de focus op de economische betekenis van deze vaardigheden. Eerst komen de verschillen in vereiste competenties naar bedrijfssector aan bod. Daarnaast wordt ingegaan op de relatie tussen vereiste competenties en competentie tekorten en het loon van schoolverlaters. Centraal staan de verschillen tussen de publieke en private sector. Binnen de publieke sector wordt een onderscheid gemaakt tussen de sectoren overheid, onderwijs en zorg en welzijn. Binnen de private sector worden de topsectoren onderscheiden van andere bedrijven in de private sector. Topsectoren zijn sectoren waarin Nederland sterk is en waar de komende jaren op ingezet wordt. In de topsectoren staan kennis en innovatie centraal. Dit maakt het interessant om de competenties van de 21ste eeuw in deze sectoren uit te lichten. De topsectoren zijn samengesteld uit bedrijven in de Tuinbouw en uitgangsmaterialen, Water, AgroFood, Life Sciences, Chemie, High Tech Systemen en Materialen, Energie, Logistiek en Creatieve Industrie. Daarbij worden bedrijven uit de sector zorg en welzijn die onder de Life Sciences vallen, gerekend tot de topsectoren.

Ten eerste wordt er in paragraaf 3.1 ingegaan op de vraag of de vereiste competenties voor afgestudeerden uit het MBO en het hoger onderwijs verschillen tussen sectoren. In deze paragraaf wordt ook ingegaan op de tekorten aan competenties voor afgestudeerden uit het hoger onderwijs. In paragraaf 3.2 gaan wij in op de betekenis van competenties voor het loon. De samenhang tussen vereiste competenties en het loon van schoolverlaters wordt onderzocht waarbij de vraag gesteld wordt in welke mate deze samenhang in de periode 2005-2011 is veranderd. Veranderingen in de tijd kunnen duiden op in opkomst zijnde of juist minder belangrijk wordende competenties in de 21ste eeuw. In paragraaf 3.3 worden deze verbanden ook onderzocht vanuit het perspectief van competentietekorten.

3.1 Vereiste competenties van schoolverlaters

Niveau van vereiste competenties naar economische sector

In deze paragraaf wordt een beeld gegeven van het niveau van vereiste competenties van MBO'ers, HBO'ers en WO'ers. Het niveau van vereiste competenties en de ontwikkeling

daarvan in de tijd geeft een beeld van wat werkgevers van hun werknemers verwachten en is dus inzichtelijk om vat te krijgen op de competenties van de 21ste eeuw.

In de ROA schoolverlatersenquête wordt aan recente schoolverlaters gevraagd een oordeel te geven over het vereiste niveau van competenties en vaardigheden in hun huidige functie op een vijf-puntschaal die loopt van 1 'matig' tot 5 'uitmuntend' (zie hoofdstuk 2). Dit gebeurt aan de hand van een uitgebreide lijst van uiteenlopende competenties variërend van vakkennis tot kennis van buitenlandse talen. Bij gebrek aan een werkgevers survey op het punt van het belang van specifieke competenties zijn de schoolverlatersenquête de enige bron waaruit iets gezegd kan worden over de mate waarin bepaalde competenties cruciaal zijn op de werkvloer. Voor MBO'ers kan een onderscheid worden gemaakt tussen de volgende competenties: 'vakkennis', 'analytische vaardigheden', 'zelfstandigheid', 'sociale vaardigheden', 'basis vaardigheden' (spreken en schrijven), 'ICT vaardigheden' en 'kennis van buitenlandse talen'. Voor afgestudeerden uit het hoger onderwijs (HBO en WO) wordt niet gevraagd naar het belang van 'basis vaardigheden', maar daar staat tegenover dat er, naast de eerder genoemde competenties, wel gevraagd wordt naar het vereiste niveau van 'leervaardigheden' en 'kennis van andere vakgebieden'.³⁰

Tabel 3.1 geeft een overzicht van het door werkgevers vereiste niveau van competenties van MBO'ers in verschillende sectoren van de Nederlandse economie. In alle sectoren worden analytische vaardigheden, sociale vaardigheden, maar ook vakkennis gemiddeld genomen hoog gewaardeerd door werkgevers. Voor al deze vaardigheden is het vereiste niveau het hoogst in de sector zorg en welzijn. Het vereiste niveau van competenties is het laagst voor ICT vaardigheden en de kennis van buitenlandse talen, maar juist deze competenties worden relatief vaker als belangrijk gezien door de werkgevers van MBO'ers in de topsectoren en bij de overheid.

Tabel 3.1
Niveau van vereiste competenties van MBO'ers¹

	Private sector	Topsectoren	Overheid	Onderwijs	Zorg en welzijn	Totaal
Vakkennis	4.0	4.0	4.0	4.2	4.4	4.1
Analytische vaardigheden	4.1	4.2	4.2	4.4	4.4	4.2
Zelfstandigheid	3.9	3.8	3.9	4.0	4.0	3.9
Sociale vaardigheden	4.0	4.0	4.3	4.4	4.4	4.2
Basis vaardigheden	3.5	3.4	3.7	4.1	3.9	3.6
ICT vaardigheden	2.7	2.8	3.1	2.4	2.3	2.6
Kennis van buitenlandse talen	3.3	3.5	3.6	3.6	3.4	3.4

¹ Schaal loopt van 1 tot 5

Bron: SIS, 2005-2011

Zoals besproken in hoofdstuk 2, kunnen veranderingen in de tijd in het niveau van vereiste competenties wijzen op opkomende competenties van de 21ste eeuw.³¹ De trends

30. Zie hoofdstuk 2 voor een omschrijving van deze vaardigheden.

31. In hoofdstuk 2 is voor de ontwikkeling in de tijd gekeken naar afgestudeerden die werkzaam zijn op minimaal het eigen niveau en in eigen of verwante richting. Deze selectie wordt hier los gelaten.

voor MBO'ers in de verschillende economische sectoren worden samengevat in tabel 3.2. De tabel laat zien dat het vereiste niveau van vakkennis voor MBO'ers significant is toegenomen in de jaren 2005-2011 in de private sector, de topsectoren en de sector zorg en welzijn. In de sector zorg en welzijn is het vereiste niveau van MBO'ers significant toegenomen voor alle competenties (behalve kennis van buitenlandse talen). Opvallend is de afname in het vereiste niveau van zelfstandigheid in de private sector, en van het vereiste niveau van basis vaardigheden in de topsectoren.

Tabel 3.2

Trends in niveau van vereiste competenties van MBO'ers, 2005-2011

	Private sector	Topsectoren	Overheid	Onderwijs	Zorg en welzijn
Vakkennis	+	+	0	0	+
Analytische vaardigheden	0	0	0	0	+
Zelfstandigheid	-	0	0	0	+
Sociale vaardigheden	0	0	0	0	+
Basis vaardigheden	0	-	0	0	+
ICT vaardigheden	0	0	0	0	+
Kennis van buitenlandse talen	0	0	0	0	0

+: positieve trend in vereist niveau, -: negatieve trend in vereist niveau, 0: geen significante trend

Bron: SIS, 2005-2011

Voor HBO'ers (tabel 3.3) en WO'ers (tabel 3.5) zijn de niveaus van vereiste competenties voor kennis van buitenlandse talen en kennis van andere vakgebieden lager dan voor andere vaardigheden. Het is echter opmerkelijk dat werkgevers in de topsectoren een hoger niveau van buitenlandse talenkennis eisen dan in andere sectoren, zowel voor HBO'ers als voor WO'ers. Wellicht komt dit doordat de topsectoren veel meer internationaal georiënteerd zijn dan andere sectoren. Ook het vereiste niveau van ICT vaardigheden voor afgestudeerden uit het HBO en WO ligt hoger in de topsectoren dan in andere sectoren. Dit houdt vermoedelijk verband met het feit dat bedrijven in de topsectoren veelal gebruik maken van hoogwaardige technologieën.

Tabel 3.3Niveau van vereiste competenties van HBO'ers¹

	Private sector	Topsectoren	Overheid	Onderwijs	Zorg en welzijn	Totaal
Vakkennis	3.4	3.5	3.5	4.0	3.8	3.6
Analytische vaardigheden	3.7	3.8	3.8	3.9	3.8	3.8
Zelfstandigheid	3.8	3.8	3.7	3.8	3.8	3.8
Leervaardigheden	3.7	3.8	3.6	4.0	3.8	3.8
Sociale vaardigheden	3.7	3.7	3.7	4.0	3.9	3.8
Kennis van andere vakgebieden	3.1	3.2	3.2	3.3	3.1	3.1
ICT vaardigheden	3.6	3.7	3.5	3.4	3.3	3.5
Kennis van buitenlandse talen	2.8	3.3	2.1	2.1	2.0	2.5

¹ Schaal loopt van 1 tot 5

Bron: SIS, 2005-2011

Over de jaren 2005-2011 is het niveau van vereiste competenties voor HBO'ers in de private sector significant toegenomen voor vakkennis, sociale vaardigheden, kennis van andere vakgebieden, ICT vaardigheden en kennis van buitenlandse talen (tabel 3.4). In de topsectoren is alleen het vereiste niveau van kennis van buitenlandse talen significant toegenomen. Dit is opmerkelijk omdat het vereiste niveau van talenkennis al hoog is. In de publieke sector valt bij de overheid geen significante aanscherping van vereiste competenties te zien voor HBO'ers, terwijl in de sector zorg en welzijn het vereiste niveau van vakkennis en kennis van buitenlandse talen wel significant is toegenomen. In het onderwijs is het vereiste niveau van kennis van buitenlandse talen ook toegenomen. Echter, voor andere competenties zoals sociale vaardigheden, leervaardigheden, kennis van andere vakgebieden en ICT vaardigheden is het vereiste niveau van HBO'ers significant afgenomen. Wellicht houdt dit verband met de tekorten aan leraren waardoor de sector de competentie eisen in de loop der jaren heeft verzacht.

Tabel 3.4

Trends in niveau van vereiste competenties van HBO'ers, 2005-2011

	Private sector	Topsectoren	Overheid	Onderwijs	Zorg en welzijn
Vakkennis	+	0	0	0	+
Analytische vaardigheden	0	0	0	0	0
Zelfstandigheid	0	0	0	0	0
Leervaardigheden	0	0	0	-	0
Sociale vaardigheden	+	0	0	-	0
Kennis van andere vakgebieden	+	0	0	-	0
ICT vaardigheden	+	0	0	-	0
Kennis van buitenlandse talen	+	+	0	+	+

+: positieve trend in vereist niveau, -: negatieve trend in vereist niveau, 0: geen significante trend

Bron: SIS, 2005-2011

Voor WO'ers zijn de trends in de vereiste niveaus van competenties significant voor nagenoeg alle vaardigheden in alle sectoren, behalve in het onderwijs en de topsectoren (tabel 3.6). Voor WO'ers in het onderwijs is geen toename in vereist niveau van competenties te zien. In de topsectoren is er alleen sprake van een toename in vereiste competenties voor WO'ers voor kennis van andere vakgebieden en kennis van buitenlandse talen. In geen enkele sector is het vereiste niveau van vakkennis veranderd voor WO'ers, wellicht omdat het niveau al relatief hoog was of omdat andere vaardigheden, zoals analytische vaardigheden van WO'ers, belangrijker worden voor werkgevers.

Wanneer we naar het belang van de verschillende competenties van MBO'ers, HBO'ers en WO'ers in onderlinge samenhang kijken, vallen een aantal zaken op. Ten eerste de topsectoren: daar is niet alleen vakkennis belangrijk, maar ook ICT- en taalvaardigheden. Bij het WO komen er leer-/innovatieve vaardigheden en analytische vaardigheden bij. Voor MBO'ers in topsectoren is het vereiste niveau van vakkennis in de afgelopen jaren aangescherpt. Voor HBO'ers en WO'ers in topsectoren is vooral het vereiste niveau van talenkennis groter geworden. Dit is niet geheel verwonderlijk, gelet op het sterk interna-

tionale karakter van de sector. Bij de overheid en de sector zorg en welzijn zijn de eisen die gesteld worden aan MBO'ers relatief gezien hoger dan in andere sectoren. Bij de overheid zijn de eisen die gesteld worden aan de hoger opgeleiden juist lager dan in andere sectoren. Vakkennis wordt vooral belangrijk gevonden in het onderwijs en de sector zorg en welzijn. Dit is consistent met de bevinding in hoofdstuk 2 dat vakkennis vooral van belang is voor schoolverlaters van de opleidingssectoren die op het werken in deze economische sectoren voorbereiden.

Tabel 3.5Niveau van vereiste competenties van WO'ers¹

	Private sector	Topsectoren	Overheid	Onderwijs	Zorg en welzijn	Totaal
Vakkennis	3.4	3.5	3.3	3.6	3.7	3.5
Analytische vaardigheden	3.9	4.0	3.9	4.0	3.9	3.9
Zelfstandigheid	3.9	3.8	3.7	3.6	3.8	3.8
Leervaardigheden	3.8	4.0	3.7	4.1	3.8	3.9
Sociale vaardigheden	3.8	3.8	3.8	3.8	3.9	3.8
Kennis van andere vakgebieden	3.2	3.2	3.2	3.2	3.1	3.2
ICT vaardigheden	3.7	3.8	3.4	3.5	3.2	3.6
Kennis van buitenlandse talen	3.0	3.4	2.2	3.3	2.2	2.9

¹ Schaal loopt van 1 tot 5

Bron: SLS, 2005-2009

Tabel 3.6

Trends in niveau van vereiste competenties van WO'ers, 2005-2009

	Private sector	Topsectoren	Overheid	Onderwijs	Zorg en welzijn
Vakkennis	0	0	0	0	0
Analytische vaardigheden	+	0	+	0	0
Zelfstandigheid	+	0	+	0	+
Leervaardigheden	+	0	+	0	+
Sociale vaardigheden	+	0	+	0	+
Kennis van andere vakgebieden	+	+	0	0	+
ICT vaardigheden	+	0	0	0	+
Kennis van buitenlandse talen	+	+	+	0	+

+: positieve trend in vereist niveau, -: negatieve trend in vereist niveau, 0: geen significante trend

Bron: SLS, 2005-2009

Tekort aan vereiste competenties naar sector

Tekorten aan vaardigheden kunnen wijzen op een kwalitatieve mismatch tussen het niveau van competenties die schoolverlaters aanbieden en het niveau van competenties waar werkgevers naar op zoek gaan. In het kader van de discussie rond vaardigheden van de 21ste eeuw is het van belang na te gaan of er tekorten aan competenties zijn en hoe deze zich in de loop van de jaren hebben ontwikkeld.

In de ROA schoolverlatersenquête wordt aan recente schoolverlaters naast een oordeel over het vereiste niveau van competenties en vaardigheden in hun huidige functie ook een oordeel gevraagd over hun eigen competentieniveau (zie hoofdstuk 2).³² De vergelijking tussen het eigen niveau van vaardigheden en het vereiste niveau van vaardigheden geeft een indicatie van de mate waarin schoolverlaters tekort schieten in hun beheersing van door werkgevers gevraagde competenties. Opgemerkt dient te worden dat tekortschietende competenties niet per definitie gezien moeten worden als een slechte aansluiting; het kan ook betekenen dat schoolverlaters werkzaam zijn in uitdagende banen waar ze veel in kunnen leren en waar ze goede perspectieven op groei hebben (zie ook paragraaf 3.3).

Tabel 3.7 geeft het percentage HBO'ers met een tekort aan vereiste competenties voor de verschillende economische sectoren weer. Dat percentage is het laagst voor kennis van buitenlandse talen (14%) en ICT vaardigheden (15%). Voor de kennis van buitenlandse talen kan dit lage percentage worden verklaard doordat het vereiste niveau van talenkennis gemiddeld genomen laag is. Dit geldt niet voor het vereiste niveau van ICT vaardigheden, waardoor geconcludeerd kan worden dat afgestudeerde HBO'ers een hoge eigen niveau van ICT vaardigheden hebben (of in ieder geval een niveau dat in overeenstemming is met de vraag van werkgevers). Daarnaast rapporteert ongeveer een kwart van de HBO'ers een tekort aan kennis van andere vakgebieden en leervaardigheden. Het percentage HBO'ers met een tekort aan vakkennis, analytische vaardigheden en sociale vaardigheden is vooral hoog in de sectoren onderwijs en zorg en welzijn.

Tabel 3.7

Percentage werkende HBO'ers met een tekort aan vereiste competenties

	Private sector	Topsectoren	Overheid	Onderwijs	Zorg en welzijn	Totaal
Vakkennis	32	33	32	46	42	37
Analytische vaardigheden	38	38	38	45	43	40
Zelfstandigheid	39	37	34	39	41	39
Leervaardigheden	25	25	22	31	26	26
Sociale vaardigheden	36	36	38	46	43	39
Kennis van andere vakgebieden	23	24	25	24	23	23
ICT vaardigheden	16	15	13	17	12	15
Kennis van buitenlandse talen	16	23	9	9	8	14

Bron: SIS, 2005-2011

Op WO-niveau (tabel 3.8) rapporteert een substantieel percentage (43-44%) van de afgestudeerden een tekort aan analytische vaardigheden, sociale vaardigheden en zelfstandigheid. Wat de laatste vaardigheid betreft is het percentage afgestudeerden met een tekort vooral hoog in de private sector en de sector zorg en welzijn. Dit is opmerkelijk omdat er volgens tabel 3.5 geen grote verschillen zijn in de vereiste competenties tussen de sectoren. Een andere opmerkelijke bevinding in tabel 3.8 is dat voor nagenoeg alle competenties het percentage afgestudeerde WO'ers met een tekort het laagst is bij de overheid.

32. Voor MBO'ers is de inschatting van het eigen niveau van competenties alleen gevraagd in 2011. Om die reden worden de tekorten van MBO'ers in dit hoofdstuk niet nader besproken.

Tabel 3.8

Percentage werkende WO'ers met een tekort aan vereiste competenties

	Private sector	Topsectoren	Overheid	Onderwijs	Zorg en welzijn	Totaal
Vakkennis	34	33	27	37	46	35
Analytische vaardigheden	43	45	38	46	44	43
Zelfstandigheid	46	44	35	38	48	44
Leervaardigheden	28	31	21	36	28	29
Sociale vaardigheden	44	44	41	39	45	43
Kennis van andere vakgebieden	29	28	28	28	28	29
ICT vaardigheden	18	19	13	16	11	16
Kennis van buitenlandse talen	15	19	8	19	8	14

Bron: SIS, 2005-2009

3.2 Relatie tussen vereiste vaardigheden en loon

De mate waarin competenties door de werkgevers vereist worden zou een verband moeten vertonen met het loon. Competenties waaraan hoge eisen worden gesteld zouden moeten leiden tot een hoger loon dan wanneer de competentie eisen laag zijn. In deze paragraaf wordt voor MBO'ers, HBO'ers en WO'ers onderzocht in welke mate de door de werkgevers vereiste competenties zich verhouden tot het loon. Daarnaast wordt onderzocht in welke mate dit verband veranderd is in de afgelopen jaren. Dit doen wij omdat van competenties van de 21ste eeuw verwacht mag worden dat ze een sterke samenhang vertonen met het loon omdat de vaardigheden door werkgevers beloond worden. Daarnaast mag worden verwacht dat dit verband in de loop der jaren sterker wordt. Deze verwachtingen worden hier getoetst.

Wij voeren econometrische analyses uit waarbij het loon (bruto uurloon, in constante prijzen) de afhankelijke variabele is. Voor de verschillende competenties gebruiken wij het door de werkgever vereiste niveau als verklarende variabele. De coëfficiënt daarvan kan worden gezien als het 'rendement' van de betreffende competenties, dat wil zeggen de mate waarin de betreffende competentie-eis gewaardeerd wordt door werkgevers. Daarnaast controleren wij in de analyses voor veranderingen in dit rendement door middel van een interactie met de tijdstrend (voor de jaren 2005-2011). Ten slotte wordt in de analyses gecontroleerd voor bedrijfssector, geslacht en leeftijd.³³ De analyses worden uitgevoerd voor alle sectoren gezamenlijk en voor elke sector afzonderlijk.

Tabel 3.9 rapporteert de uitkomsten van de econometrische analyses met betrekking tot de relatie tussen niveau van vaardigheden en het bruto uurloon van MBO'ers. Het laat zien dat hogere werkgeveerseisen rond vakkennis (vooral in het onderwijs en de sector zorg en welzijn), analytische vaardigheden (in de topsectoren), basis vaardigheden en ICT vaardigheden (vooral in de private sector en het onderwijs) positief gerelateerd zijn

33. Controleren voor opleidingsrichting verandert de hier getrokken conclusies niet.

aan het uurloon. In de sector zorg en welzijn zijn hoge werkgeveerseisen rond ICT vaardigheden negatief gerelateerd aan het loon. Hoge werkgeveerseisen omtrent zelfstandig werken zijn ook negatief gerelateerd aan het loon. Dit geldt vooral in het onderwijs en de sector zorg en welzijn. Deze resultaten kunnen wellicht worden verklaard uit de rol van MBO'ers in deze sectoren. Veel professionals in het onderwijs en de sector zorg en welzijn met een MBO-achtergrond worden ingezet ter ondersteuning van het werk van hoger opgeleide collega's. Het ligt voor de hand dat ze dit werk voor een groot deel onder direct toezicht van deze hoger opgeleiden verrichten, waarbij minder een beroep wordt gedaan op hun zelfstandigheid dan op bijvoorbeeld hun vakkennis.

Tabel 3.9
Niveau van vereiste competenties van MBO'ers

	Alle sectoren	Private sector	Topsectoren	Overheid	Onderwijs	Zorg en welzijn
Trend	-0.023**	-0.039***	-0.002	0.014	-0.035	-0.043*
Vakkennis	0.030***	0.011	-0.005	0.049	0.168**	0.073***
Vakkennis * trend	-0.001	0.002	0.009	-0.012	-0.039**	-0.008
Anal. vaardigh.	-0.010	-0.051**	0.082*	0.020	-0.072	0.036
Anal. vaardigh. * trend	0.004	0.014***	-0.016	-0.009	0.036	-0.012
Zelfstandig werken	-0.043**	-0.011	-0.047	0.001	-0.270**	-0.099***
Zelfstandig werken * trend	0.005	0.001	0.007	-0.001	0.053*	0.014
Sociale vaardigheden	-0.003	-0.000	-0.028	-0.100	-0.032	-0.004
Sociale vaardigheden * trend	0.004	0.002	0.008	0.021	-0.001	0.012
Basis vaardigheden	0.017*	0.001	-0.010	0.059	-0.098	0.022
Basis vaardigheden * trend	-0.003	-0.000	-0.001	-0.004	0.017	-0.005
ICT vaardigheden	0.014*	0.046***	0.009	-0.034	0.192***	-0.047***
ICT vaardigheden * trend	0.002	-0.006**	0.009	0.014*	-0.044***	0.015***
Vreemde talen	0.001	0.005	0.056***	0.011	0.081*	-0.018
Vreemde talen * trend	-0.003*	-0.004	-0.012**	-0.013*	-0.022**	0.001
Vrouw	-0.100***	-0.131***	-0.034*	-0.022	0.005	-0.042***
Leeftijd	0.017***	0.023***	0.023***	0.022***	0.011***	0.011***
Sector (ref: private sector)						
Topsector	0.099***					
Overheid	0.095***					
Onderwijs	0.075***					
Zorg en welzijn	0.211***					
Constante term	1.745***	1.693***	1.463***	1.709***	2.207***	2.144***
Adjusted-R-squared	0.209	0.171	0.241	0.354	0.141	0.126
N	20265	10981	2117	847	481	5839

*0.10 **0.05 ***0.01

Bron: SIS, 2005-2011

Hoewel hoge eisen omtrent de kennis van vreemde talen, alle sectoren overziend, niet resulteren in een significant hoger loon, is dit wel het geval in de topsectoren en in het onderwijs. Echter, hoge eisen van werkgevers rond vreemde taal beheersing in die twee sectoren worden in de loop der jaren minder goed beloond. In het onderwijs blijkt in de loop der jaren de positieve samenhang tussen vakkennis en loon en de negatieve samenhang tussen zelfstandig werken en het loon zwakker te worden. In het onderwijs en de private sector geldt dat voor MBO'ers het rendement van vereiste ICT vaardigheden zwakker wordt in de loop der jaren. In de sector zorg en welzijn wordt juist de negatieve relatie tussen ICT vaardigheden en loon zwakker.

Tabel 3.10
Niveau van vereiste competenties van HBO'ers

	Alle sectoren	Private sector	Topsectoren	Overheid	Onderwijs	Zorg en welzijn
Trend	-0.001	0.010*	-0.023**	-0.008	-0.001	-0.008
Vakkennis	0.034***	0.040***	0.012	0.002	0.022*	0.050***
Vakkennis * trend	0.000	-0.001	0.003	0.008**	0.001	-0.001
Analytische vaardigheden	0.041***	0.052***	0.041**	0.071**	-0.002	0.032*
Analytische vaardigheden * trend	0.003*	0.005*	-0.004	-0.007	0.003	0.006*
Zelfstandig werken	-0.004	-0.012	-0.002	0.035	-0.003	-0.004
Zelfstandig werken * trend	-0.000	-0.002	0.003	-0.010	0.003	0.002
Leervaardigheden	0.002	-0.004	0.007	0.034*	-0.014	0.019*
Leervaardigheden * trend	-0.000	0.001	-0.000	-0.003	0.000	-0.005**
Sociale vaardigheden	-0.006	0.008	-0.001	-0.057*	0.015	-0.054***
Sociale vaardigheden * trend	0.000	-0.001	0.001	0.016**	-0.002	0.002
Kennis van andere vakgebieden	0.006	0.011*	-0.011	0.025	-0.003	0.009
Kennis van andere vakgebieden * trend	-0.001	-0.002*	0.002	-0.001	-0.002	-0.001
ICT vaardigheden	0.007*	0.013**	-0.017*	0.004	0.006	0.016**
ICT vaardigheden * trend	-0.000	-0.001	0.003	-0.002	-0.001	-0.001
Kennis van buitenlandse talen	0.002	0.003	0.006	-0.036***	0.002	0.005
Kennis van buitenlandse talen * trend	-0.001	-0.002***	0.000	0.006**	-0.001	-0.000
Vrouw	-0.079***	-0.074***	-0.060***	-0.024**	-0.078***	-0.111***
Leeftijd	0.018***	0.026***	0.019***	0.018***	0.012***	0.016***
Sector (ref: private sector)						
Topsector	0.041***					
Overheid	0.097***					
Onderwijs	0.030***					
Zorg en welzijn	0.097***					
Constante term	1.844***	1.535***	1.982***	1.863***	2.235***	2.061***
Adjusted-R-squared	0.098	0.111	0.064	0.123	0.049	0.112
N	56191	23433	8078	2587	8735	13358

*0.10 **0.05 ***0.01

Bron: SIS, 2005-2011

Tabel 3.10 laat het verband zien tussen het vereiste niveau van competenties en het uurloon van HBO'ers. Vereiste vakkennis, maar ook analytische vaardigheden zijn positief gerelateerd aan het loon, en het verband tussen analytische vaardigheden en loon wordt sterker in de loop der jaren. Een hoog niveau van vereiste ICT vaardigheden gaat ook gepaard met een hoger loon (vooral in de private sector en de sector zorg en welzijn), ook al geldt juist het omgekeerde voor HBO'ers in de topsectoren. Een hoog vereist niveau van leer-vaardigheden gaat voor HBO'ers bij de overheid en in de sector zorg en welzijn gepaard met een hoger loon. In de sector zorg en welzijn wordt het loonrendement van vereiste leervaardigheden in de loop der jaren minder belangrijk. In beide sectoren is er een negatief verband tussen een hoog niveau van vereiste sociale vaardigheden en het loon van HBO'ers, maar dit negatieve verband wordt in de loop der jaren zwakker.

Tabel 3.11
Niveau van vereiste competenties van WO'ers

	Alle sectoren	Private sector	Topsectoren	Overheid	Onderwijs	Zorg en welzijn
Trend	0.048***	0.034**	0.056**	0.001	0.127***	0.023
Vakkennis	0.036***	0.029***	0.002	0.046***	0.032***	0.086***
Vakkennis * trend	-0.000	0.003	0.010**	-0.002	-0.011***	-0.002
Analytische vaardigheden	0.054***	0.090***	0.039	-0.009	0.034	-0.007
Analytische vaardigheden * trend	-0.007**	-0.014***	0.010	0.018*	-0.018**	0.017
Zelfstandig werken	0.005	-0.026*	0.028	0.035	0.021	0.050*
Zelfstandig werken * trend	0.001	0.007	-0.005	-0.017	-0.006	-0.018*
Leervaardigheden	-0.010	-0.022**	-0.003	-0.006	-0.014	0.011
Leervaardigheden * trend	-0.002	0.006	-0.014**	0.003	0.005	-0.007
Sociale vaardigheden	0.024**	0.022	0.034	0.021	0.005	0.014
Sociale vaardigheden * trend	0.000	0.002	-0.009	0.007	0.008	-0.012
Kennis van andere vakgebieden	0.012**	0.019***	0.011	0.052***	0.003	-0.017
Kennis van andere vakgebieden * trend	-0.002	-0.005*	-0.001	-0.010*	-0.001	0.001
ICT vaardigheden	0.002	0.006	-0.003	-0.023	0.023**	0.005
ICT vaardigheden * trend	0.000	-0.001	-0.000	0.003	-0.011***	0.004
Kennis van buitenlandse talen	-0.005	0.012***	-0.002	0.006	-0.028***	-0.048***
Kennis van buitenlandse talen * trend	0.001	-0.001	0.001	-0.005	-0.001	0.024***
Vrouw	-0.057***	-0.068***	-0.082***	-0.028**	-0.015*	-0.066***
Leeftijd	0.019***	0.019***	0.020***	0.023***	0.018***	0.013***
Sector (ref: private sector)						
Topsector	0.016***					
Overheid	0.083***					
Onderwijs	-0.094***					
Zorg en welzijn	0.118***					
Constante term	1.781***	1.745***	1.807***	1.780***	1.873***	2.072***
Adjusted-R-squared	0.184	0.166	0.135	0.249	0.165	0.164
N	25117	11505	3906	2367	3882	3457

*0.10 **0.05 ***0.01

Bron: SIS, 2005-2009

Tabel 3.11 laat het verband zien tussen het vereiste niveau van competenties en het uurloon van recent afgestudeerden uit het WO. Hogere niveaus van vakkennis, analytische vaardigheden en kennis van andere vakgebieden hangen positief samen met het loon van WO'ers. In tegenstelling tot HBO'ers lijkt er voor WO'ers sprake te zijn van afnemende relatieve opbrengsten van analytische vaardigheden over de jaren. In de sectoren met positieve opbrengsten van vereiste kennis van andere vakgebieden (private sector en overheid), ICT vaardigheden (onderwijs), en zelfstandig werken (zorg en welzijn) blijkt de relatie met het loon door de tijd heen zwakker te worden.

Wanneer we de bovenstaande resultaten iets breder bekijken en alle sectoren en alle drie opleidingsniveaus samen bekijken, valt een aantal dingen op. Wellicht het meest opvallend is het belang van vakkennis voor beloning over vrijwel de volle breedte, behalve voor de topsectoren. Dit hoeft niet te betekenen dat vakkennis er niet toe doet in deze sectoren – hoewel we al eerder zagen dat het vereiste niveau van deze competentie er niet bijzonder hoog ligt – alleen dat het niet onderscheidend is voor de beloning in die sectoren. Hier zijn het de analytische vaardigheden die er toe doen. Het belang van vakkennis voor beloning in vrijwel alle andere sectoren bewijst echter wel dat deze competentie nog altijd van grote economische betekenis is.

Wat verder opvalt, is dat naarmate het opleidingsniveau van de schoolverlaters stijgt, de ICT vaardigheden minder belangrijk worden voor de beloning, en dat de analytische vaardigheden juist belangrijker worden voor de beloning. Dit betekent niet dat het niet belangrijk is dat hoog opgeleiden over ICT skills beschikken, alleen dat dit minder onderscheidend is voor hun beloning. Veel belangrijker voor hoog opgeleiden is wat ze met de informatie - die ongetwijfeld in sterke mate via ICT hen bereikt – doen: hiervoor zijn sterk ontwikkelde analytische vaardigheden nodig.

3.3 Relatie tussen competentie tekorten en loon

Competentietekorten van HBO'ers en WO'ers in de verschillende sectoren zijn in tabellen 3.7 en 3.8 aan bod gekomen. In deze paragraaf relateren wij de competentie tekorten aan het loon van afgestudeerden uit het hoger onderwijs. In de econometrische analyses wordt het competentie tekort gemeten als een dummy variabele met de waarde 1 als de eigen vaardigheden lager zijn dan het door de werkgever vereiste niveau van vaardigheden. Daarnaast wordt de ernst, of diepte, van het tekort gemeten als het verschil tussen eigen en vereiste vaardigheden. Ten slotte wordt gecontroleerd voor de verandering in de tijd tussen de diepte van het tekort en het loon. De gedachte hierachter is dat voor competenties van de 21ste eeuw zou moeten gelden dat werkgevers tekorten van afgestudeerden steeds zwaarder aanrekenen in termen van een lager uurloon.

Tabel 3.12
Competentie tekorten en loon van HBO'ers

	Alle sectoren	Private sector	Topsectoren	Overheid	Onderwijs	Zorg en welzijn
Trend	0.004***	0.003**	0.004*	0.001	0.002	0.006***
Tekort vakkennis	0.038***	0.046***	0.009	0.064***	0.017	0.053***
Diepte tekort vakkennis	-0.015*	-0.010	-0.032	-0.073*	0.016	-0.019
Diepte tekort vakkennis * trend	0.000	-0.002	0.006	0.009	-0.005	0.002
Tekort analytische vaardigheden	0.023***	0.025***	0.021*	0.036*	0.006	0.028***
Diepte tekort anal. vaardigheden	0.017	0.027	0.048	0.026	-0.029	0.026
Diepte tekort anal. vaardigheden * trend	-0.002	-0.001	-0.015**	-0.009	0.002	-0.003
Tekort zelfstandig werken	0.017***	0.025***	0.012	0.028	-0.009	0.018**
Diepte tekort zelfstandig werken	-0.041***	-0.049**	-0.024	0.010	-0.037	-0.065**
Diepte tekort zelfstandig werken * trend	0.004	0.001	0.004	-0.006	0.011	0.010*
Tekort leervaardigheden	0.007	0.003	0.030**	-0.044	-0.003	0.010
Diepte tekort leervaardigheden	-0.017	-0.019	-0.041	0.023	-0.036	0.027
Diepte tekort leervaardigheden * trend	0.001	0.001	0.000	0.003	0.006	-0.007*
Tekort sociale vaardigheden	0.018***	0.035***	0.010	0.034*	0.008	-0.007
Diepte tekort sociale vaardigheden	-0.006	0.008	-0.029	-0.043	0.028	-0.042
Diepte tekort sociale vaardigheden * trend	-0.000	-0.002	0.009	0.008	-0.005	0.002
Tekort kennis andere vakgeb.	0.012	0.014	0.017	0.092***	-0.034	0.018
Diepte tekort kennis andere vakgeb.	-0.007	-0.008	-0.024	-0.072**	0.016	0.007
Diepte tekort kennis andere vakgeb. * trend	0.001	0.001	0.000	0.007	0.001	-0.002
Tekort ICT vaardigheden	-0.003	-0.009	-0.026	0.024	0.062**	-0.039
Diepte tekort ICT vaardigheden	0.013	0.026	-0.003	0.027	-0.038	0.041
Diepte tekort ICT vaardigheden * trend	-0.002	-0.003	0.003	-0.014*	-0.003	-0.001
Tekort kennis buitenl. talen	-0.000	-0.009	0.002	0.039	-0.008	0.029
Diepte tekort kennis buitenl. talen	0.015*	0.021	0.008	-0.047	0.051	-0.011
Diepte tekort kennis buitenl. talen * trend	-0.002	-0.001	-0.000	0.001	-0.011**	0.000
Vrouw	-0.084***	-0.088***	-0.062***	-0.024**	-0.069***	-0.104***
Leeftijd	0.018***	0.027***	0.019***	0.020***	0.012***	0.017***
Sector (ref: private sector)						
Topsector	0.052***					
Overheid	0.105***					
Onderwijs	0.050***					
Zorg en welzijn	0.113***					
Constante term	2.084***	1.862***	2.136***	2.104***	2.311***	2.242***
Adjusted-R-squared	0.073	0.074	0.044	0.084	0.044	0.075
N	54606	22800	7873	2506	8473	12954

*0.10 **0.05 ***0.01

Bron: SIS, 2005-2011

Tabel 3.13
Competentie tekorten en loon van WO'ers

	Alle sectoren	Private sector	Topsectoren	Overheid	Onderwijs	Zorg en welzijn
Trend	0.017***	0.024***	0.017***	-0.003	0.012**	0.018**
Tekort vakkennis	0.036***	0.028***	0.036**	0.042*	0.014	0.106***
Diepte tekort vakkennis	-0.010	-0.014	-0.056**	-0.039	0.009	0.005
Diepte tekort vakkennis * trend	-0.001	0.003	0.013	0.008	-0.012	-0.016
Tekort anal. vaardigheden	0.032***	0.034***	0.033***	0.056***	0.001	0.032**
Diepte tekort anal. vaardigheden	-0.002	0.009	-0.020	-0.058	0.041	-0.029
Diepte tekort anal. vaardigheden * trend	-0.011*	-0.010	-0.005	0.014	-0.041***	0.012
Tekort zelfstandig werken	0.023***	0.023***	0.016	0.001	0.019	0.035**
Diepte tekort zelfstandig werken	-0.039***	-0.058***	-0.036	-0.073	0.005	0.026
Diepte tekort zelfstandig werken * trend	0.001	0.002	0.009	0.018	-0.011	-0.022
Tekort leervaardigheden	0.004	0.020*	-0.008	0.007	-0.013	-0.020
Diepte tekort leervaardigheden	0.010	-0.006	0.021	0.021	0.012	0.055
Diepte tekort leervaardigheden * trend	-0.007	-0.002	-0.007	-0.005	-0.007	-0.012
Tekort sociale vaardigheden	0.023***	0.038***	0.013	0.055***	-0.005	0.002
Diepte tekort sociale vaardigheden	0.016	0.016	0.046	-0.006	-0.017	0.027
Diepte tekort sociale vaardigheden * trend	-0.002	-0.005	-0.011	-0.012	0.021	-0.013
Tekort kennis andere vakgeb.	0.026***	0.038***	0.012	0.039	0.042**	-0.008
Diepte tekort kennis andere vakgeb.	-0.015	-0.019	0.002	0.012	-0.044**	-0.008
Diepte tekort kennis andere vakgeb. * trend	-0.002	-0.001	-0.006	-0.009	0.001	-0.001
Tekort ICT vaardigheden	0.015	-0.000	0.007	0.064	0.019	0.062
Diepte tekort ICT vaardigheden	-0.027**	-0.013	-0.017	-0.094	-0.022	-0.069
Diepte tekort ICT vaardigheden * trend	0.004	0.002	0.001	0.010	0.002	0.015
Tekort kennis buitenl. talen	0.026**	0.038**	0.077***	0.041	-0.035	-0.003
Diepte tekort kennis buitenl. talen	-0.012	-0.010	-0.031	-0.015	0.023	-0.062
Diepte tekort kennis buitenl. talen * trend	0.003	0.004	-0.000	-0.000	-0.001	0.019
Vrouw	-0.063***	-0.087***	-0.070***	-0.028**	0.008	-0.085***
Leeftijd	0.020***	0.020***	0.022***	0.025***	0.019***	0.016***
Sector (ref: private sector)						
Topsector	0.018***					
Overheid	0.078***					
Onderwijs	-0.090***					
Zorg en welzijn	0.123***					
Constante term	2.149***	2.149***	2.129***	2.115***	2.107***	2.377***
Adjusted-R-squared	0.151	0.106	0.102	0.209	0.159	0.101
N	24690	11291	3852	2319	3825	3403

*0.10 **0.05 ***0.01

Bron: SLS, 2005-2009

In tabel 3.12 relateren wij de competentie tekorten aan het loon van afgestudeerden uit het HBO. In de regel geldt dat een tekort aan competenties niet per definitie slecht is. Een tekort aan vakkennis (in alle sectoren behalve topsectoren en het onderwijs), analytische vaardigheden (in alle sectoren behalve het onderwijs), zelfstandig kunnen werken (in de private sector en de sector zorg en welzijn) en sociale vaardigheden (in de private sector en bij de overheid) gaat veelal gepaard met een hoger uurloon voor HBO'ers. Dit suggereert dat banen waar een tekort aan competenties wordt ervaren, meer uitdagende banen zijn waar nog veel te leren valt en die navenant beter betalen. Echter een te groot tekort blijkt wel negatieve gevolgen te hebben op het loon. Dit geldt met name voor de diepte van het tekort aan vakkennis en zelfstandig werken. Hoe groter het ervaren tekort, hoe lager het loon. Echter, de trends in de relatie tussen diepte van het tekort en het loon wijzen niet uit dat er sprake is van een significant veranderende relatie tussen tekort aan competentie en loon in de tijd. Een vergelijkbaar beeld komt naar voren, zie het minder uitgesproken, voor WO'ers (tabel 3.13).

3.4 Conclusie

Een hoger niveau van vereiste competenties, zo hebben de analyses in dit hoofdstuk laten zien, gaat vaak samen met een hoger loon. Tekorten aan competenties pakken niet per se negatief uit voor het loon van afgestudeerden, maar de grootte van het tekort wel. Een tekort kan wijzen op een uitdagende baan waar men nog veel in kan leren: in dergelijke banen verdient men meer. Een groot tekort is echter wel nadelig voor het loon.

Topsectoren staan sterk in de belangstelling van het Nederlandse economische beleid en worden om die reden apart onderscheiden in dit hoofdstuk. In de topsectoren is niet alleen vakkennis belangrijk, maar ook ICT- en taalvaardigheden, en (voor WO'ers) leer-/innovatieve vaardigheden en analytische vaardigheden. Vakkennis wordt voor MBO'ers in de topsectoren steeds belangrijker: de eisen van werkgevers worden op dit punt steeds scherper. Voor HBO'ers en WO'ers in de sterk internationaal georiënteerde topsectoren is vooral het vereiste niveau van talenkennis groter geworden.

Van vaardigheden van de 21ste eeuw zou men kunnen verwachten dat er in de loop der jaren een sterker verband ontstaat tussen het niveau van gevraagde competenties en de beloning van werkenden. Voor MBO'ers is er sprake van een dergelijk verband voor analytische vaardigheden (in de private sector), zelfstandig werken (in het onderwijs) en ICT vaardigheden (bij de overheid en in de sector zorg en welzijn). Voor sommige vereiste competenties voor MBO'ers geldt dat de loonpremie die er mee gepaard gaat in de loop der jaren juist is gedaald. Dit lijkt aan te geven dat deze competenties (relatief) minder belangrijk worden en dat het belangrijker wordt om andere competenties te bezitten. Dit zou er wellicht mee te maken kunnen hebben dat deze vaardigheden steeds meer als een soort basisvaardigheden kunnen worden gezien die iedereen in een zekere mate heeft, waardoor deze niet meer onderscheidend zijn. Daardoor zou het relatief belangrijker worden om (naast ICT en vreemde talen) ook andere vaardigheden te bezitten.

Voor HBO'ers lijken de competenties van de 21ste eeuw vooral verband te houden met analytische vaardigheden: vereiste analytische vaardigheden hangen positief samen met het loon en dit verband wordt over de jaren heen sterker. Voor WO'ers stijgt het niveau van vereiste competenties door de jaren heen in de meeste sectoren, maar geen van de vaardigheden blijkt een sterker wordend verband met het loon te vertonen. Echter, de periode waar naar gekeken wordt is relatief kort (vooral in het geval van WO'ers) om harde conclusies te kunnen trekken over trendmatige ontwikkelingen in competenties van de 21ste eeuw. Bovendien is het einde van de onderzochte periode (2009 en daarna) gekenmerkt door oplopende werkloosheid en stagnerende lonen. Dit bemoeilijkt het achterhalen van duidelijk trends.

Literatuur

- Allen, J., Breugel van, G., Coenen, J., Dijk van, J., Fouarge, D., Meng, C., Ramaekers G., Venhorst, V. (2009), *Afgestudeerden van het hbo in tijden van crisis: geen verloren generatie*, HBO-Raad, Den Haag.
- Allen, Jim & Rolf van der Velden (red.) (2011). *The Flexible Professional in the Knowledge Society: New Challenges for Higher Education*, Higher Education Dynamics, 35, Dordrecht: Springer.
- Connally, J., K. Jorgensen, S. Gillis & P. Griffin (2002), *An Integrated Approach to the Assessment of Higher Order Competencies*. Paper presented at the Australian Association for Research in Education Annual Conference, Brisbane, Australia, December 2002.
- Cörvers, F., Euwals, R., Grip de, A., (2010), *Labour Market Flexibility in the Netherlands. The role of contracts and self-employment*, CPB Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis, Den Haag.
- Dykema, J. & N.C. Schaeffer (2000), *Development of a Personal Event Schema*. CDE Working Paper 99-27, Madison: Center for Demography and Ecology, University of Wisconsin-Madison.
- Green, F. (2004), *First Thoughts on Methodological Issues in an International Assessment of Adult Skills*, Expert paper prepared for the first PIAAC IEG meeting, Paris, 26-27 April, OECD.
- Grip de, A., Boxma, H., Willems, D., Boxtel, M., (2008), *Job-Worker Mismatch and Cognitive Decline*, *Oxford Economic Papers*, Vol. 60, Issue 2, pp. 237-253.
- Heijke, H., Meng, C., Ris, C. (2003), *Fitting to the job: the role of generic and vocational competencies in adjustment and performance*, *Labor Economics*, Vol. 10(2), pp. 215-229.
- Meng, C., (2006), *Discipline-specific or Academic? Acquisition, Role and Value of Higher Education Competencies*, Maastricht: ROA.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2012), *Doorstroomatlas VMBO*, Den Haag.
- Orne, M.T. (1962), *On the Social Psychology of the Psychological Experiment: With Particular Reference to Demand Characteristics and their Implications*. *American Psychologist*, 17, 776-783.
- Patrick, T.B. & M.C. Sievert (1994), *Electronic Communication on the Internet*, *Missouri Medicine*, 91, 1, 25-26.
- Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (2011), *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2010*, ROA-R-2011/7, Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt, Maastricht.
- Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (2011), *Depreciatie van menselijk kapitaal*, ROA-R-2011/1, Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt, Maastricht.
- Richter, L., & P.B. Johnson (2001), *Current Methods of Assessing Substance Use: A Review of Strengths, Problems, and Developments*. *Journal of Drug Issues*, 31, 4, 809-832.
- RWI (2009), *Onderbenutting bij MBO'ers: Trends en verklaringen*, Den Haag: RWI.

- Victorin K., M. Haag Grönlund & S. Skerfving (1998), Methods for Health Risk Assessment of Chemicals - Are they Relevant for Alcohol? *Alcoholism Clinical and Experimental Research*, 22 (7) suppl, 270S-276S.
- Ward, M., L. Gruppen & G. Regehr (2002), Measuring Self-assessment: Current State of the Art. *Advances in Health Sciences Education*, 7, 63-80.
- Werfhorst, van de HG. (2002), Fields of Study, Acquired Skills and the Wage Benefit from a Matching Job, *Acta Sociologica*, 45, pp. 287-303.

Bijlage 1: Kernindicatoren

Kernindicatoren 2011

Opleidingssector	benaderde aantallen	verder leren %	zelfde opleiding opnieuw kiezen ¹⁾ %	werkloosheid %	intrede werkloosheid maanden	flexibele aanstelling %	bruto uurloon €	minimaal eigen niveau %	eigen/verwante richting %
HAVO/VWO	3.391	90	97	9	x	66	5,94	x	x
HAVO	2.010	90	96	9	x	66	5,30	x	x
VWO	1.381	89	98	9	x	66	7,09	x	x
VMBO	7.751	97	88	12	0,8	65	4,48	76	63
<i>Naar leerweg</i>									
Theoretisch	2.897	98	91	22	0,9	71	4,55	70	51
Gemengd	425	99	89	0	1,0	84	4,41	76	73
Kaderberoepsgericht	2.178	98	87	12	0,6	81	4,39	74	64
Basisberoepsgericht	2.045	93	84	8	0,9	51	4,48	79	64
<i>Naar sector</i>									
Landbouw	1.843	95	84	7	0,6	68	4,30	71	56
Techniek	941	95	90	7	0,7	53	4,82	86	74
Economie	925	95	86	12	1,0	68	3,95	76	55
Gezondheidszorg	1.145	97	85	10	0,6	79	4,31	69	66
MBO	28.129	44	80	7	0,7	36	10,79	72	77
BOL	18.791	56	77	11	0,9	54	9,55	78	74
BOL niveau 1	1.116	56	75	35	1,9	72	6,72	74	59
BOL niveau 2	4.205	60	74	17	1,3	62	7,89	71	61
Landbouw	238	57	78	19	3,0	57	6,55	61	69
Techniek	919	70	75	13	0,9	66	8,69	68	48
Economie	1.689	52	67	17	1,4	61	7,62	63	56
Gezondheidszorg	1.359	61	80	18	1,1	62	7,89	84	76
BOL niveau 3	4.000	44	76	10	0,9	54	9,57	76	75
Landbouw	298	24	73	10	1,9	42	8,37	73	73
Techniek	345	43	76	4	1,1	51	8,84	84	80
Economie	1.658	57	70	16	1,3	57	8,54	62	61
Gezondheidszorg	838	43	78	2	0,4	46	9,78	79	81
Gedrag en maatschappij	861	30	86	11	0,6	63	11,18	86	84

Kernindicatoren 2011

Opleidingssector	benaderde aantallen	verder leren %	zelfde opleiding opnieuw kiezen ¹⁾ %	werkloosheid %	intrede werkloosheid maanden	flexibele aanstelling %	bruto uurloon €	minimaal eigen niveau %	eigen/ verwante richting %
BOL niveau 4	9.470	59	79	7	0,7	49	10,35	82	80
Landbouw	514	51	74	8	0,8	60	9,52	68	76
Techniek	2.242	59	80	7	0,8	46	10,48	77	82
Economie	3.519	68	76	9	0,8	51	9,21	80	71
Gezondheidszorg	1.322	48	85	3	0,4	44	11,52	90	90
Gedrag en maatschappij	1.873	56	80	8	0,7	52	10,78	86	82
BBL	9.338	26	84	4	0,3	25	11,69	67	79
BBL niveau 1	1.075	20	78	8	0,3	21	10,13	40	58
BBL niveau 2	3.539	34	82	5	0,4	31	10,50	65	74
Landbouw	331	32	86	2	0,4	24	9,39	67	73
Techniek	2.127	43	85	4	0,5	37	10,36	66	78
Economie	659	18	74	7	0,3	25	10,63	54	50
Gezondheidszorg	422	21	80	4	0,1	20	11,49	78	89
BBL niveau 3	2.991	25	88	2	0,2	24	12,12	66	84
Landbouw	204	26	87	3	0,1	9	10,91	60	92
Techniek	1.270	33	85	3	0,2	25	12,66	54	84
Economie	629	30	88	1	0,4	34	10,40	58	65
Gezondheidszorg	671	14	92	0	0,1	19	12,69	80	93
Gedrag en maatschappij	217	10	85	3	0,1	20	12,89	93	94
BBL niveau 4	1.733	16	85	3	0,3	17	13,72	87	87
Landbouw	58	-	-	-	-	-	-	-	-
Techniek	380	16	86	0	0,5	10	15,25	81	90
Economie	640	14	86	6	0,2	22	12,45	80	74
Gezondheidszorg	380	13	85	2	0,0	19	13,72	92	96
Gedrag en maatschappij	275	25	87	3	0,6	14	14,20	100	96

Kernindicatoren 2011

Opleidingssector	benaderde aantallen	verder leren %	zelfde opleiding opnieuw kiezen ¹⁾ %	werkloosheid %	intrede werkloosheid maanden	flexibele aanstelling %	bruto uurloon €	minimaal eigen niveau %	eigen/ verwante richting %
HBO	42.584	33	79	7	1,5	54	13,38	78	78
Landbouw	1.199	29	77	8	1,4	53	12,57	74	72
Onderwijs	4.430	31	85	6	1,3	61	13,57	92	92
Techniek	6.789	32	86	4	1,4	46	14,05	87	86
Economie	17.664	40	72	8	1,7	54	13,35	78	65
Gezondheidszorg	4.425	28	85	2	0,8	44	15,12	81	93
Gedrag en maatschappij	4.527	26	75	7	1,8	63	13,36	55	85
Taal en cultuur	3.550	27	84	9	1,5	62	9,16	68	62
Totaal	81.855	66	86	7	0,9	44	10,54	73	75

Bron: ROA (SIS)

- = te weinig waarnemingen; x = vraag niet opgenomen

Bijlage 1: Kernindicatoren

Kernindicatoren 2000-2011

Verder leren													
		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
AVO	%	96	95	86	90	91	87	88	88	90	89	87	90
VMBO	%	94	91	86	87	88	85	87	89	92	95	96	97
BOL 1	%	51	51	36	53	38	34	45	23	53	51	67	56
BOL 2	%	46	52	45	52	49	36	63	32	60	59	58	60
BOL 3	%	42	32	30	33	33	26	40	27	43	43	48	44
BOL 4	%	50	49	51	52	56	55	56	55	57	55	57	59
BBL 1	%	-	-	-	-	-	-	-	10	30	25	29	20
BBL 2	%	-	-	-	-	-	-	-	19	35	33	34	34
BBL 3	%	-	-	-	-	-	-	-	13	24	21	25	25
BBL 4	%	-	-	-	-	-	-	-	15	17	18	24	16
HBO	%	27	26	27	33	32	32	32	35	36	36	36	33
WO	%	26	27	27	29	31	30	30	32	35	31	X	X

% schoolverlaters dat direct is doorgestroomd naar een vervolgopleiding.

Werkloosheid													
		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
AVO	%	*	0	7	16	17	19	10	19	15	16	15	9
VMBO	%	4	8	4	9	6	12	6	6	9	6	8	12
BOL 1	%	8	11	23	20	31	30	22	10	16	30	25	35
BOL 2	%	5	7	5	15	23	17	11	8	8	12	14	17
BOL 3	%	3	1	4	5	13	9	7	4	5	11	5	10
BOL 4	%	3	2	4	4	10	7	6	3	3	6	6	7
BBL 1	%	-	-	-	-	-	-	-	5	1	9	7	8
BBL 2	%	-	-	-	-	-	-	-	3	1	3	5	5
BBL 3	%	-	-	-	-	-	-	-	0	1	3	2	2
BBL 4	%	-	-	-	-	-	-	-	2	1	1	2	3
HBO	%	4	3	4	6	6	5	5	3	4	6	6	7
WO	%	3	3	3	5	5	4	4	3	4	5	X	X

Flexibele aanstelling													
		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
AVO	%	*	25	47	40	37	53	63	65	59	42	52	66
VMBO	%	11	19	27	32	44	54	48	56	63	63	60	65
BOL 1	%	17	23	46	25	48	47	74	72	56	61	63	72
BOL 2	%	22	21	26	35	47	46	51	46	54	54	53	62
BOL 3	%	16	12	20	28	38	43	49	44	43	43	49	54
BOL 4	%	16	14	22	31	40	43	42	40	36	44	50	49
BBL 1	%	-	-	-	-	-	-	-	16	29	20	20	21
BBL 2	%	-	-	-	-	-	-	-	27	30	30	35	31
BBL 3	%	-	-	-	-	-	-	-	18	19	25	21	24
BBL 4	%	-	-	-	-	-	-	-	14	13	13	15	17
HBO	%	12	12	13	37	41	44	44	39	38	46	51	54
WO	%	9	9	11	50	52	52	51	46	50	-	X	X

Een flexibele aanstelling betreft een aanstelling als uitzendkracht, oproepkracht e.d. of een aanstelling in tijdelijke dienst.

Kernindicatoren 2000-2011

Bruto uurloon													
		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
AVO	€	*	6.86	6.48	6.15	6.33	6.02	6.09	6.40	6.88	6.96	6.05	5.94
VMBO	€	4.20	4.44	4.66	4.68	4.54	4.76	4.91	4.85	4.85	4.83	4.68	4.48
BOL 1	€	5.86	6.51	7.06	5.64	6.41	6.69	5.55	7.85	6.48	6.57	5.96	6.72
BOL 2	€	6.15	7.20	6.74	6.54	6.88	6.94	6.86	7.60	7.69	7.85	8.02	7.89
BOL 3	€	7.39	7.81	7.87	8.24	7.97	7.99	8.64	9.45	9.33	10.04	9.77	9.57
BOL 4	€	8.15	8.91	8.44	8.52	8.68	8.75	9.45	10.10	10.19	10.36	10.64	10.35
BBL 1	€	-	-	-	-	-	-	-	9.00	9.25	9.28	9.10	10.13
BBL 2	€	-	-	-	-	-	-	-	9.80	9.90	10.12	10.30	10.50
BBL 3	€	-	-	-	-	-	-	-	11.40	11.68	11.72	11.95	12.12
BBL 4	€	-	-	-	-	-	-	-	12.65	12.81	13.13	13.70	13.72
HBO	€	11.37	11.59	11.90	12.05	11.70	11.74	12.68	13.10	13.79	13.36	13.53	13.38
WO	€	13.24	13.29	13.83	14.06	14.14	14.39	14.76	15.60	15.84	15.76	X	X

Het bruto uurloon heeft betrekking op de hoofdfunctie, en is inclusief toeslagen maar exclusief inkomen uit overwerk.

Minimaal eigen niveau													
		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
AVO	%	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
VMBO	%	71	79	84	87	87	87	87	60	88	86	92	76
BOL 1	%	25	30	32	52	44	29	68	60	59	57	79	74
BOL 2	%	56	49	64	68	63	61	63	64	73	68	74	71
BOL 3	%	73	64	65	75	65	64	77	79	84	76	77	76
BOL 4	%	80	73	71	70	76	79	83	84	86	85	87	82
BBL 1	%	-	-	-	-	-	-	-	46	51	51	44	40
BBL 2	%	-	-	-	-	-	-	-	64	71	62	69	65
BBL 3	%	-	-	-	-	-	-	-	68	65	61	68	66
BBL 4	%	-	-	-	-	-	-	-	87	82	82	84	87
HBO	%	80	79	77	76	75	77	82	85	84	82	80	78
WO	%	66	66	66	64	63	61	65	64	67	67	X	X

Het minimaal eigen niveau betreft het opleidingsniveau dat door de werkgever voor deze functie minimaal vereist is.

Eigen/verwante richting													
		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
AVO	%	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
VMBO	%	-	53	62	62	64	58	62	48	57	51	65	63
BOL 1	%	-	37	46	38	56	49	51	37	53	54	77	59
BOL 2	%	-	57	62	58	64	53	57	50	56	58	59	61
BOL 3	%	-	76	71	78	70	67	74	73	76	76	78	75
BOL 4	%	-	70	73	70	69	72	77	76	74	76	76	80
BBL 1	%	-	-	-	-	-	-	-	52	52	41	51	58
BBL 2	%	-	-	-	-	-	-	-	65	62	61	64	74
BBL 3	%	-	-	-	-	-	-	-	79	77	78	79	84
BBL 4	%	-	-	-	-	-	-	-	84	81	83	83	87
HBO	%	-	76	78	79	78	76	80	82	82	80	79	78
WO	%	71	71	73	71	72	70	74	74	71	73	X	X

De eigen/verwante richting betreft de opleidingsrichting dat door de werkgever voor deze functie minimaal vereist is.

Bijlage 1: Kernindicatoren

Kernindicatoren 2000-2011

Zelfde opleiding opnieuw kiezen													
		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
AVO	%	83	81	-	-	-	-	-	96	97	96	95	97
VMBO	%	79	80	76	86	84	85	88	84	81	82	84	88
BOL 1	%	55	69	68	55	60	63	66	61	67	68	72	75
BOL 2	%	72	63	64	73	62	60	67	64	69	73	75	74
BOL 3	%	74	77	72	79	76	71	74	75	76	77	79	76
BOL 4	%	81	79	78	82	77	78	77	80	78	79	79	79
BBL 1	%	-	-	-	-	-	-	-	61	64	87	75	78
BBL 2	%	-	-	-	-	-	-	-	74	77	84	81	82
BBL 3	%	-	-	-	-	-	-	-	81	84	83	85	88
BBL 4	%	-	-	-	-	-	-	-	80	82	84	83	85
HBO	%	77	77	76	81	78	78	78	80	78	78	79	79
WO	%	82	80	80	83	81	81	82	83	83	86	X	X

% schoolverlaters dat achteraf gezien dezelfde opleiding opnieuw zal kiezen.

- niet gevraagd

* te weinig waarnemingen

X voor 2010 en 2011 niet beschikbaar

Statistische Bijlage Tabellen naar opleidingssector

Website Kerncijfers Schoolverlatersonderzoeken

Op de website Kerncijfers Schoolverlatersonderzoeken (www.roa.unimaas.nl/kerncijfers.htm) zijn landelijke statistieken te vinden over gediplomeerde schoolverlaters van het initiële onderwijs in Nederland. De cijfers zijn gebaseerd op de schoolverlatersonderzoeken van het ROA en hebben betrekking op de gediplomeerden van het AVO, VMBO, MBO en het HO. De kerncijfers die gepresenteerd worden geven een inzicht in de gevolgde studie, het vervolgonderwijs en de intrede van de schoolverlaters op de arbeidsmarkt.

De website is te raadplegen vanuit twee invalshoeken: naar onderwijsindeling en naar kernindicator. De invalshoek naar onderwijs laat alle kerncijfers voor een bepaalde onderwijsindeling zien. Hierbij kan gekozen worden voor onderwijsniveaus, onderwijssectoren en individuele opleidingen. Daarnaast is er de mogelijkheid om een keuze te maken voor voltijd, deeltijd of duale opleidingsvarianten. De invalshoek naar indicator laat voor alle onderwijsniveaus, -sectoren dan wel opleidingen de informatie over één gekozen indicator zien.

Zowel in het menu als in de overzichtstabellen zijn de kernindicatoren naar een 5-tal categorieën ingedeeld:

- algemene achtergrondkenmerken
- gevolgde opleiding
- oordeel over de gevolgde opleiding
- kenmerken vervolgonderwijs
- arbeidsmarktindicatoren en baankenmerken

De cijfers worden telkens weergegeven voor de laatste vijf meetjaren en worden jaarlijks geupdate rond de tijd dat het landelijk rapport 'Schoolverlaters tussen Onderwijs en Arbeidsmarkt' uitkomt.

Inhoud

	Bladzijde
<i>Algemeen</i>	
1	Aantallen en respons 117
2	De uitstroom van schoolverlaters verbijzonderd naar geslacht, etniciteit en gemiddelde leeftijd op moment van enquête 121
3	Situatie op moment van enquête 123
<i>Oordeel over gevolgde opleiding</i>	
4	Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: breedte en diepgang van gevolgde opleiding 125
5	Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: basis te starten op de arbeidsmarkt en basis om kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen 127
6	Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: moeilijkheidsgraad van gevolgde opleiding 129
7	Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: strenge beoordeling van studenten 131
8	Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: uitdagend niveau 133
9	Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: pittige tentamens/opdrachten 135
10	Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: toetsen op inzicht 137
<i>Vervolgonderwijs</i>	
11	Doorstroom en type vervolgonderwijs 139
12	Oordeel van schoolverlaters over de aansluiting van de afgelopen opleiding met de vervolgopleiding 141
13	Uitvallers en studiewisselaars 143
<i>Arbeidsmarkt</i>	
14	Werkloosheid 145
15	Werkloosheid tot eerste baan 147
16	Werkzaam in klein-, midden-, grootbedrijf 149
17	Percentage werkende schoolverlaters met een flexibele aanstelling 151
18	Percentage werkende schoolverlaters met een deeltijd-aanstelling en wekelijkse arbeidsduur 153
19	Aard van het dienstverband van werkende schoolverlaters 155
20	Vereist opleidingsniveau voor de huidige functie volgens de werkgever 157
21	Vereiste opleidingsrichting voor de huidige functie volgens de werkgever 159
22	Oordeel van de werkende schoolverlaters over de aansluiting tussen de

	afgesloten opleiding en de huidige functie	161
23	Beloning van werkende schoolverlaters	163
24	Tevredenheid met huidige functie	165
25	Percentage werkende schoolverlaters waarvan huidige functie goede carrièreperspectieven biedt	167
26	Benutting van kennis en vaardigheden schieten tekort	169
27	Percentage werkende schoolverlaters dat op zoek is naar een andere baan	171
<i>Tevredenheid achteraf</i>		
28	Opleiding achteraf opnieuw kiezen	173

Tabel 1
Aantallen en respons

	benaderde aantallen	responspercentage	ongewogen aantallen ¹⁾	gewogen aantallen
HAVO/VWO	3.391	39	1.318	69.412
HAVO	2.010	36	722	39.901
VWO	1.381	43	596	29.511
VMBO	7.751	29	2.219	82.290
<i>Naar leerweg</i>				
Theoretisch	2.897	32	924	33.572
Gemengd	425	36	153	3.625
Kaderberoepsgericht	2.178	28	603	22.961
Basisberoepsgericht	2.045	23	477	19.213
<i>Naar sector</i>				
Landbouw	1.843	30	562	7.604
Techniek	941	20	187	13.605
Economie	925	23	211	12.433
Gezondheidszorg	1.145	29	335	15.075
MBO	28.129	23	6.361	135.681
BOL	18.791	24	4.566	80.731
BOL niveau 1	1.116	17	184	5.025
Landbouw	47	23	11	130
Techniek	142	19	26	655
Economie	824	15	125	3.725
Gezondheidszorg	103	21	22	515
BOL niveau 2	4.205	20	821	17.955
Landbouw	238	22	52	802
Techniek	919	17	152	3.877
Economie	1.689	18	304	6.627
Gezondheidszorg	1.359	23	313	6.649
BOL niveau 3	4.000	25	981	16.942
Landbouw	298	23	69	1.039
Techniek	345	19	65	1.365
Economie	1.658	21	355	6.473
Gezondheidszorg	838	29	242	3.979
Gedrag en maatschappij	861	29	250	4.085

Tabel 1
Aantallen en respons

	benaderde aantallen	responspercentage	ongewogen aantallen ¹⁾	gewogen aantallen
BOL niveau 4	9.470	27	2.580	40.810
Landbouw	514	32	165	1.932
Techniek	2.242	25	559	9.338
Economie	3.519	25	877	14.170
Gezondheidszorg	1.322	33	431	6.451
Gedrag en maatschappij	1.873	29	548	8.918
BBL	9.338	19	1.795	54.950
BBL niveau 1	1.075	14	148	5.817
Landbouw	362	16	59	1.836
Techniek	457	10	47	2.009
Economie	203	15	31	1.637
Gezondheidszorg	53	21	11	335
BBL niveau 2	3.539	17	596	20.474
Landbouw	331	21	68	1.478
Techniek	2.127	15	313	12.154
Economie	659	18	121	4.006
Gezondheidszorg	422	22	94	2.836
BBL niveau 3	2.991	22	646	17.692
Landbouw	204	21	43	879
Techniek	1.270	17	221	6.972
Economie	629	19	117	3.957
Gezondheidszorg	671	28	191	4.317
Gedrag en maatschappij	217	34	74	1.567
BBL niveau 4	1.733	23	405	10.967
Landbouw	58	24	14	321
Techniek	380	20	75	2.248
Economie	640	21	136	3.868
Gezondheidszorg	380	28	107	2.697
Gedrag en maatschappij	275	27	73	1.832

Tabel 1
Aantallen en respons

	benaderde aantallen	responspercentage	ongewogen aantallen ¹⁾	gewogen aantallen
HBO	42.584	40	16.252	47.402
Landbouw	1.199	41	478	1.287
Onderwijs	4.430	39	1.690	6.123
Techniek	6.789	43	2.766	8.002
Economie	17.664	37	6.360	17.835
Gezondheidszorg	4.425	44	1.905	4.776
Gedrag en maatschappij	4.527	41	1.828	5.833
Taal en cultuur	3.550	39	1.225	3.545
Totaal	81.855	33	26.150	334.784

Bron: ROA (SIS)

Tabel 2

De uitstroom van schoolverlaters verbijzonderd naar geslacht, etniciteit en gemiddelde leeftijd op moment van enquête

Opleidingssector	vrouw %	westerse allochtoon %	niet-westerse allochtoon %	autochtoon %	leeftijd gem.
HAVO/VWO	53	8	7	86	18,9
HAVO	52	7	7	85	18,6
VWO	54	8	6	87	19,2
VMBO	49	6	11	83	17,5
<i>Naar leerweg</i>					
Theoretisch	50	4	9	87	17,4
Gemengd	62	5	6	89	17,3
Kaderberoepsgericht	52	4	14	82	17,4
Basisberoepsgericht	46	10	15	75	17,7
<i>Naar sector</i>					
Landbouw	56	4	3	93	17,6
Techniek	4	7	6	87	17,3
Economie	42	12	30	58	17,6
Gezondheidszorg	90	3	11	86	17,5
MBO	49	5	14	82	26,1
BOL	56	5	16	78	22,2
BOL niveau 1	45	4	51	45	21,7
BOL niveau 2	55	7	24	69	22,3
Landbouw	55	7	0	93	20,4
Techniek	13	7	18	75	22,0
Economie	46	8	32	60	20,7
Gezondheidszorg	88	5	23	72	24,3
BOL niveau 3	62	5	13	82	22,0
Landbouw	58	4	6	90	22,5
Techniek	16	8	13	78	22,0
Economie	37	4	19	77	21,2
Gezondheidszorg	87	5	7	88	21,7
Gedrag en maatschappij	95	5	10	84	23,4

Tabel 2

De uitstroom van schoolverlaters verbijzonderd naar geslacht, etniciteit en gemiddelde leeftijd op moment van enquête

Opleidingssector	vrouw %	westerse allochtoon %	niet-westerse allochtoon %	autochtoon %	leeftijd gem.
BOL niveau 4	56	5	10	85	22,2
Landbouw	62	2	2	96	22,0
Techniek	29	5	5	90	22,2
Economie	46	6	17	77	21,7
Gezondheidszorg	76	3	10	88	23,1
Gedrag en maatschappij	85	3	9	88	22,5
BBL	39	4	10	87	32,0
BBL niveau 1	33	6	16	77	38,2
BBL niveau 2	29	3	12	85	29,9
Landbouw	22	3	5	92	30,0
Techniek	5	3	10	88	26,7
Economie	59	3	14	83	32,0
Gezondheidszorg	92	5	19	76	40,8
BBL niveau 3	43	4	6	90	31,4
Landbouw	19	0	3	97	28,6
Techniek	2	2	5	93	27,6
Economie	44	5	6	89	30,9
Gezondheidszorg	96	5	7	87	36,7
Gedrag en maatschappij	93	4	9	87	36,5
BBL niveau 4	55	4	8	88	33,4
Landbouw	-	-	-	-	-
Techniek	10	6	6	88	32,2
Economie	50	5	9	86	33,6
Gezondheidszorg	86	4	12	84	30,2
Gedrag en maatschappij	76	2	3	95	38,5

Tabel 2

De uitstroom van schoolverlaters verbijzonderd naar geslacht, etniciteit en gemiddelde leeftijd op moment van enquête

Opleidingssector	vrouw %	westerse allochtoon %	niet-westerse allochtoon %	autochtoon %	leeftijd gem.
HBO	56	8	8	84	25,1
Landbouw	45	4	2	94	24,6
Onderwijs	76	4	4	92	25,3
Techniek	13	6	7	87	25,0
Economie	50	9	10	81	24,8
Gezondheidszorg	82	7	4	88	25,1
Gedrag en maatschappij	88	7	10	83	24,8
Taal en cultuur	59	21	7	72	26,8
Totaal	51	6	11	83	22,3

- te weinig waarnemingen

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

Het betreft de leeftijd per onderzoeksdatum ongeveer anderhalf jaar na schoolverlaten.

Tabel 3
Situatie op moment van enquête

Opleidingssector	studie %	combinatie werken- leren %	betaald werk %	anders %
HAVO/VWO	81	11	4	3
HAVO	80	12	5	3
VWO	84	10	3	3
VMBO	67	25	6	3
<i>Naar leerweg</i>				
Theoretisch	76	19	2	3
Gemengd	73	24	1	3
Kaderberoepsgericht	66	26	6	2
Basisberoepsgericht	48	34	14	4
<i>Naar sector</i>				
Landbouw	58	28	9	4
Techniek	49	40	10	2
Economie	64	26	8	2
Gezondheidszorg	68	21	7	4
MBO	26	18	50	7
BOL	41	15	37	8
BOL niveau 1	37	29	23	11
BOL niveau 2	40	20	29	11
Landbouw	30	25	31	14
Techniek	44	22	25	9
Economie	33	23	32	12
Gezondheidszorg	45	16	28	11
BOL niveau 3	33	10	49	8
Landbouw	18	6	67	9
Techniek	37	8	48	7
Economie	47	11	33	9
Gezondheidszorg	26	14	55	5
Gedrag en maatschappij	18	7	65	11
BOL niveau 4	45	12	37	6
Landbouw	36	12	44	7
Techniek	46	12	36	6
Economie	52	13	29	6
Gezondheidszorg	34	14	46	6
Gedrag en maatschappij	42	10	41	7

Tabel 3
Situatie op moment van enquête

Opleidingssector	studie %	combinatie werken- leren %	betaald werk %	anders %
BBL	3	22	69	5
BBL niveau 1	1	18	72	8
BBL niveau 2	5	28	60	6
Landbouw	2	30	63	5
Techniek	5	34	56	5
Economie	7	19	67	7
Gezondheidszorg	5	17	67	11
BBL niveau 3	2	21	72	4
Landbouw	6	21	68	6
Techniek	1	29	65	5
Economie	4	20	74	2
Gezondheidszorg	1	15	80	3
Gedrag en maatschappij	0	9	83	8
BBL niveau 4	2	14	79	5
Landbouw	-	-	-	-
Techniek	0	16	82	2
Economie	4	15	74	7
Gezondheidszorg	3	9	85	2
Gedrag en maatschappij	2	18	72	8
HBO	17	x	71	12
Landbouw	19	x	71	10
Onderwijs	8	x	76	16
Techniek	21	x	73	7
Economie	23	x	65	12
Gezondheidszorg	8	x	80	12
Gedrag en maatschappij	13	x	74	13
Taal en cultuur	9	x	71	19
Totaal	46	16	32	6

- te weinig waarnemingen

Bron: ROA (SIS)

x = vraag niet opgenomen

Tabel 4

Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: breedte en diepgang van gevolgde opleiding

	Breedte		Diepgang te weinig diepgang %
	te smal %	te breed %	
HAVO/VWO	3	9	9
HAVO	4	9	9
VWO	2	9	10
VMBO	8	10	11
<i>Naar leerweg</i>			
Theoretisch	6	9	10
Gemengd	6	8	6
Kaderberoepsgericht	11	10	12
Basisberoepsgericht	8	12	12
<i>Naar sector</i>			
Landbouw	10	6	13
Techniek	6	11	10
Economie	11	11	14
Gezondheidszorg	9	13	10
MBO	8	9	16
BOL	9	10	18
BOL niveau 1	9	10	9
BOL niveau 2	10	7	13
Landbouw	10	16	13
Techniek	14	7	14
Economie	8	4	12
Gezondheidszorg	10	10	13
BOL niveau 3	9	9	16
Landbouw	19	5	26
Techniek	6	7	17
Economie	12	7	17
Gezondheidszorg	3	14	10
Gedrag en maatschappij	7	9	16
BOL niveau 4	9	11	22
Landbouw	8	10	19
Techniek	12	11	24
Economie	7	11	19
Gezondheidszorg	8	16	22
Gedrag en maatschappij	10	11	26

Tabel 4

Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: breedte en diepgang van gevolgde opleiding

	Breedte		Diepgang
	te smal %	te breed %	te weinig diepgang %
BBL	7	8	13
BBL niveau 1	9	7	13
BBL niveau 2	7	8	11
Landbouw	10	4	8
Techniek	7	8	10
Economie	7	7	12
Gezondheidszorg	8	11	18
BBL niveau 3	7	8	11
Landbouw	15	12	15
Techniek	5	8	8
Economie	6	3	9
Gezondheidszorg	5	11	11
Gedrag en maatschappij	14	5	27
BBL niveau 4	6	10	20
Landbouw	-	-	-
Techniek	9	4	24
Economie	3	8	13
Gezondheidszorg	7	20	28
Gedrag en maatschappij	9	7	18
HBO	4	23	20
Landbouw	3	30	21
Onderwijs	11	7	23
Techniek	3	21	17
Economie	3	30	21
Gezondheidszorg	6	15	21
Gedrag en maatschappij	3	27	21
Totaal	6	11	14

- te weinig waarnemingen

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

Vragen in de enquête:

Wat is uw oordeel over uw gevolgde opleiding met betrekking tot de breedte van de opleiding (1 'te weinig' tot 7 'te veel'). Vermeld is percentage van antwoordcategorie 1 en 2 (te smal) en antwoordcategorie 6 en 7 (te breed).

Wat is uw oordeel over uw gevolgde opleiding met betrekking tot de diepgang van de opleiding (1 'te weinig' tot 7 'te veel'). Vermeld is percentage van antwoordcategorie 1 en 2 (te weinig).

Tabel 5

Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: basis om te starten op de arbeidsmarkt en basis om kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen

	verder ontwikkelen %	starten op arbeidsmarkt %
VMBO	55	25
<i>Naar leerweg</i>		
Theoretisch	56	19
Gemengd	66	20
Kaderberoepsgericht	59	35
Basisberoepsgericht	46	24
<i>Naar sector</i>		
Landbouw	47	21
Techniek	61	34
Economie	51	31
Gezondheidszorg	53	26
MBO	56	46
BOL	55	42
BOL niveau 1	50	45
BOL niveau 2	54	39
Landbouw	68	50
Techniek	56	34
Economie	46	34
Gezondheidszorg	59	44
BOL niveau 3	56	44
Landbouw	33	25
Techniek	43	35
Economie	52	38
Gezondheidszorg	71	55
Gedrag en maatschappij	57	50
BOL niveau 4	56	42
Landbouw	48	34
Techniek	54	41
Economie	55	39
Gezondheidszorg	64	55
Gedrag en maatschappij	55	42

Tabel 5

Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: basis om te starten op de arbeidsmarkt en basis om kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen

	verder ontwikkelen %	starten op arbeidsmarkt %
BBL	58	51
BBL niveau 1	41	32
BBL niveau 2	54	49
Landbouw	51	49
Techniek	54	51
Economie	48	41
Gezondheidszorg	64	49
BBL niveau 3	64	58
Landbouw	60	53
Techniek	62	56
Economie	54	42
Gezondheidszorg	77	75
Gedrag en maatschappij	58	53
BBL niveau 4	65	56
Landbouw	-	-
Techniek	63	52
Economie	58	47
Gezondheidszorg	75	63
Gedrag en maatschappij	65	68
HBO	60	46
Landbouw	67	52
Onderwijs	54	52
Techniek	66	57
Economie	60	45
Gezondheidszorg	62	51
Gedrag en maatschappij	57	36
Taal en cultuur	65	25
Totaal	57	39

- te weinig waarnemingen

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

In welke mate biedt uw gevolgde opleiding een goede basis om kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen (1 'helemaal niet' tot 5 'in sterkte mate'). Vermeld is het percentage van antwoordcategorie 4 en 5.

Vraag in de enquête:

In welke mate biedt uw gevolgde opleiding een goede basis om te starten op de arbeidsmarkt (1 'helemaal niet' tot 5 'in sterke mate'). Vermeld is het percentage van antwoordcategorie 4 en 5.

Tabel 6

Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: moeilijkheidsgraad van opleiding

	te makkelijk %	te moeilijk %
HAVO/VWO	10	5
HAVO	9	6
VWO	12	5
VMBO	15	6
<i>Naar leerweg</i>		
Theoretisch	15	6
Gemengd	9	6
Kaderberoepsgericht	16	4
Basisberoepsgericht	14	9
<i>Naar sector</i>		
Landbouw	16	4
Techniek	14	6
Economie	19	6
Gezondheidszorg	12	7
MBO	19	5
BOL	21	5
BOL niveau 1	9	12
BOL niveau 2	17	7
Landbouw	14	12
Techniek	19	6
Economie	16	6
Gezondheidszorg	16	8
BOL niveau 3	16	6
Landbouw	15	8
Techniek	17	5
Economie	21	6
Gezondheidszorg	9	7
Gedrag en maatschappij	15	4
BOL niveau 4	27	4
Landbouw	26	4
Techniek	30	4
Economie	27	5
Gezondheidszorg	21	4
Gedrag en maatschappij	30	3

Tabel 6

Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: moeilijkheidsgraad van opleiding

	te makkelijk %	te moeilijk %
BBL	15	4
BBL niveau 1	14	8
BBL niveau 2	14	5
Landbouw	12	2
Techniek	13	4
Economie	17	3
Gezondheidszorg	16	13
BBL niveau 3	13	4
Landbouw	12	6
Techniek	12	4
Economie	17	3
Gezondheidszorg	9	4
Gedrag en maatschappij	16	3
BBL niveau 4	20	3
Landbouw	-	-
Techniek	21	2
Economie	25	0
Gezondheidszorg	24	1
Gedrag en maatschappij	6	7
HBO	17	3
Landbouw	14	5
Onderwijs	19	2
Techniek	15	5
Economie	18	3
Gezondheidszorg	13	5
Gedrag en maatschappij	19	1
Totaal	16	5

- te weinig waarnemingen

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

Vraag in de enquête:

Wat is uw oordeel over uw gevolgde opleiding met betrekking tot de moeilijkheidsgraad van de opleiding (1 'veel te laag' tot 7 'veel te hoog'). Vermeld is het percentage van antwoordcategorie 1 en 2 (te makkelijk) en 6 en 7 (te moeilijk).

Tabel 7

Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: docenten streng in beoordeling studenten

	(helemaal) mee eens %	(helemaal) mee oneens %
HAVO/VWO	27	32
HAVO	26	33
VWO	29	30
VMBO	25	29
<i>Naar leerweg</i>		
Theoretisch	26	28
Gemengd	23	33
Kaderberoepsgericht	28	30
Basisberoepsgericht	21	31
<i>Naar sector</i>		
Landbouw	18	32
Techniek	31	29
Economie	20	33
Gezondheidszorg	23	29
MBO	18	44
BOL	19	43
BOL niveau 1	26	37
BOL niveau 2	21	38
Landbouw	28	35
Techniek	14	28
Economie	23	38
Gezondheidszorg	22	43
BOL niveau 3	20	40
Landbouw	18	39
Techniek	17	34
Economie	20	42
Gezondheidszorg	24	36
Gedrag en maatschappij	19	41
BOL niveau 4	17	48
Landbouw	14	48
Techniek	17	46
Economie	17	47
Gezondheidszorg	22	44
Gedrag en maatschappij	11	56

Tabel 7

Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: docenten streng in beoordeling studenten

	(helemaal) mee eens %	(helemaal) mee oneens %
BBL	17	45
BBL niveau 1	13	52
BBL niveau 2	16	44
Landbouw	18	34
Techniek	16	42
Economie	13	49
Gezondheidszorg	20	47
BBL niveau 3	19	40
Landbouw	19	22
Techniek	19	39
Economie	16	55
Gezondheidszorg	21	31
Gedrag en maatschappij	14	50
BBL niveau 4	17	49
Landbouw	-	-
Techniek	8	57
Economie	19	48
Gezondheidszorg	11	50
Gedrag en maatschappij	26	43
HBO	23	36
Landbouw	25	37
Onderwijs	24	35
Techniek	24	38
Economie	23	36
Gezondheidszorg	24	34
Gedrag en maatschappij	18	39
Totaal	22	36

- te weinig waarnemingen

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

Vraag in de enquête:

De docenten waren streng in de beoordeling van cursisten (1 'helemaal mee oneens' tot 5 'helemaal mee eens'). Vermeld is het percentage van antwoordcategorie 4 en 5 (helemaal mee eens) en 1 en 2 (helemaal mee oneens).

Tabel 8

Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: uitdagend niveau

	(helemaal) mee eens %	(helemaal) mee oneens %
HAVO/VWO	42	28
HAVO	40	28
VWO	44	29
VMBO	32	34
<i>Naar leerweg</i>		
Theoretisch	32	38
Gemengd	31	39
Kaderberoepsgericht	33	31
Basisberoepsgericht	31	34
<i>Naar sector</i>		
Landbouw	28	36
Techniek	40	24
Economie	28	36
Gezondheidszorg	28	35
MBO	32	36
BOL	29	41
BOL niveau 1	32	24
BOL niveau 2	35	34
Landbouw	35	31
Techniek	31	31
Economie	37	36
Gezondheidszorg	33	35
BOL niveau 3	34	38
Landbouw	24	48
Techniek	44	33
Economie	32	40
Gezondheidszorg	37	32
Gedrag en maatschappij	32	38
BOL niveau 4	25	46
Landbouw	29	48
Techniek	26	44
Economie	22	49
Gezondheidszorg	35	34
Gedrag en maatschappij	21	54

Tabel 8

Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: uitdagend niveau

	(helemaal) mee eens %	(helemaal) mee oneens %
BBL	37	29
BBL niveau 1	45	17
BBL niveau 2	33	31
Landbouw	39	22
Techniek	31	30
Economie	30	40
Gezondheidszorg	40	29
BBL niveau 3	41	25
Landbouw	38	22
Techniek	40	25
Economie	32	26
Gezondheidszorg	51	22
Gedrag en maatschappij	35	33
BBL niveau 4	36	35
Landbouw	-	-
Techniek	31	38
Economie	33	32
Gezondheidszorg	35	37
Gedrag en maatschappij	47	35
HBO	37	30
Landbouw	43	26
Onderwijs	33	34
Techniek	44	26
Economie	35	32
Gezondheidszorg	44	26
Gedrag en maatschappij	33	33
Totaal	35	33

- te weinig waarnemingen

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

Vraag in de enquête:

De opleiding was uitdagend met betrekking tot niveau (1 'helemaal mee oneens' tot 5 'helemaal mee eens'). Vermeld is het percentage van antwoordcategorie 4 en 5 (helemaal mee eens) en 1 en 2 (helemaal mee oneens).

Tabel 9

Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: pittige examens/opdrachten

	(helemaal) mee eens %	(helemaal) mee oneens %
HAVO/VWO	36	28
HAVO	36	28
VWO	36	28
VMBO	30	30
<i>Naar leerweg</i>		
Theoretisch	30	30
Gemengd	33	28
Kaderberoepsgericht	33	27
Basisberoepsgericht	27	31
<i>Naar sector</i>		
Landbouw	25	30
Techniek	30	30
Economie	32	32
Gezondheidszorg	31	26
MBO	26	36
BOL	25	38
BOL niveau 1	31	27
BOL niveau 2	28	32
Landbouw	25	27
Techniek	33	28
Economie	25	35
Gezondheidszorg	28	31
BOL niveau 3	30	35
Landbouw	22	41
Techniek	34	27
Economie	30	36
Gezondheidszorg	36	33
Gedrag en maatschappij	27	36
BOL niveau 4	21	44
Landbouw	14	52
Techniek	20	43
Economie	22	42
Gezondheidszorg	27	36
Gedrag en maatschappij	16	52

Tabel 9

Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: pittige examens/opdrachten

	(helemaal) mee eens %	(helemaal) mee oneens %
BBL	29	31
BBL niveau 1	28	35
BBL niveau 2	31	31
Landbouw	29	32
Techniek	31	30
Economie	29	33
Gezondheidszorg	33	30
BBL niveau 3	30	26
Landbouw	31	36
Techniek	27	24
Economie	30	27
Gezondheidszorg	33	25
Gedrag en maatschappij	31	32
BBL niveau 4	25	39
Landbouw	-	-
Techniek	19	44
Economie	28	34
Gezondheidszorg	22	45
Gedrag en maatschappij	26	31
HBO	24	35
Landbouw	27	31
Onderwijs	24	39
Techniek	27	32
Economie	23	35
Gezondheidszorg	34	30
Gedrag en maatschappij	18	42
Totaal	29	32

- te weinig waarnemingen

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

Vraag in de enquête:

De examens/opdrachten waren over het algemeen zeer pittig (1 'helemaal mee oneens' tot 5 'helemaal mee eens'). Vermeld is het percentage van antwoordcategorie 4 en 5 (helemaal mee eens) en 1 en 2 (helemaal mee oneens).

Tabel 10

Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: toetsen op inzicht

	(helemaal) mee eens %	(helemaal) mee oneens %
HAVO/VWO	44	22
HAVO	39	24
VWO	51	20
VMBO	43	19
<i>Naar leerweg</i>		
Theoretisch	42	22
Gemengd	55	12
Kaderberoepsgericht	47	17
Basisberoepsgericht	36	16
<i>Naar sector</i>		
Landbouw	38	19
Techniek	54	13
Economie	43	20
Gezondheidszorg	37	14
MBO	39	26
BOL	35	30
BOL niveau 1	43	16
BOL niveau 2	38	25
Landbouw	45	28
Techniek	44	20
Economie	39	22
Gezondheidszorg	33	31
BOL niveau 3	37	28
Landbouw	25	40
Techniek	40	34
Economie	37	26
Gezondheidszorg	42	23
Gedrag en maatschappij	33	31
BOL niveau 4	33	34
Landbouw	34	29
Techniek	30	39
Economie	34	31
Gezondheidszorg	36	32
Gedrag en maatschappij	31	36

Tabel 10

Oordeel van gediplomeerde schoolverlaters: toetsen op inzicht

	(helemaal) mee eens %	(helemaal) mee oneens %
BBL	45	21
BBL niveau 1	55	14
BBL niveau 2	43	20
Landbouw	47	13
Techniek	44	21
Economie	41	20
Gezondheidszorg	38	18
BBL niveau 3	49	17
Landbouw	42	16
Techniek	48	17
Economie	52	10
Gezondheidszorg	50	20
Gedrag en maatschappij	46	25
BBL niveau 4	37	30
Landbouw	-	-
Techniek	34	35
Economie	44	23
Gezondheidszorg	29	37
Gedrag en maatschappij	39	24
HBO	38	25
Landbouw	47	19
Onderwijs	34	26
Techniek	42	22
Economie	37	25
Gezondheidszorg	39	28
Gedrag en maatschappij	37	27
Totaal	41	23

- te weinig waarnemingen

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

Vraag in de enquête:

In de opleiding werd voldoende getoetst op inzicht (1 'helemaal mee oneens' tot 5 'helemaal mee eens'). Vermeld is het percentage van antwoordcategorie 4 en 5 (helemaal mee eens) en 1 en 2 (helemaal mee oneens).

Tabel 11

Doorstroom en type vervolgonderwijs

	Vervolg- opleiding gevolgd %	HAVO/ VWO %	BOL niv. 1/2 %	BOL niv. 3/4 %	BBL niv. 1/2 %	BBL niv. 3/4 %	HBO %	WO %	anders %
HAVO/VWO	90	0	0	2	0	0	53	33	1
HAVO	90	0	0	3	0	0	83	1	2
VWO	89	0	0	0	0	0	11	77	1
VMBO	97	4	18	62	8	3	0	0	2
<i>Naar leerweg</i>									
Theoretisch	98	9	2	82	2	2	0	0	1
Gemengd	99	3	3	84	5	3	0	0	0
Kaderberoepsgericht	98	0	11	72	5	7	0	0	2
Basisberoepsgericht	93	0	54	11	22	2	0	0	3
<i>Naar sector</i>									
Landbouw	95	1	27	50	11	6	0	0	1
Techniek	95	0	31	36	20	4	0	0	4
Economie	95	0	26	54	7	5	0	0	3
Gezondheidszorg	97	0	28	54	9	3	0	0	1
MBO	44	0	2	12	2	8	21	0	1
BOL	56	0	2	16	1	4	30	0	1
BOL niveau 1	56	0	28	10	11	3	1	0	0
BOL niveau 2	60	0	2	41	2	11	1	0	1
Landbouw	57	0	2	40	3	13	0	0	0
Techniek	70	1	3	44	3	13	2	0	1
Economie	52	0	3	33	3	10	0	0	2
Gezondheidszorg	61	0	2	46	0	11	0	0	0
BOL niveau 3	44	0	0	23	0	5	14	0	1
Landbouw	24	0	0	16	0	5	3	0	0
Techniek	43	0	0	22	0	4	17	0	0
Economie	57	0	0	25	1	4	25	0	1
Gezondheidszorg	43	1	0	28	0	7	5	0	2
Gedrag en maatschappij	30	0	0	16	0	4	7	0	1
BOL niveau 4	59	0	0	2	0	1	53	0	1
Landbouw	51	1	0	5	0	0	44	1	1
Techniek	59	0	0	2	0	1	53	0	2
Economie	68	0	0	4	0	2	60	0	1
Gezondheidszorg	48	0	0	2	0	1	44	0	1
Gedrag en maatschappij	56	0	0	1	0	1	53	0	1

Tabel 11

Doorstroom en type vervolgonderwijs

	Vervolg- opleiding gevolgd	HAVO/ VWO	BOL niv. 1/2	BOL niv. 3/4	BBL niv. 1/2	BBL niv. 3/4	HBO	WO	anders
	%	%	%	%	%	%	%	%	%
BBL	26	0	1	4	3	16	3	0	1
BBL niveau 1	20	0	3	0	12	2	0	0	1
BBL niveau 2	34	0	1	5	2	24	2	0	1
Landbouw	32	0	0	2	2	23	0	0	3
Techniek	43	0	0	6	3	29	2	0	1
Economie	18	0	1	4	1	9	0	0	1
Gezondheidszorg	21	0	0	0	0	0	0	0	0
BBL niveau 3	25	0	0	7	0	20	2	0	1
Landbouw	26	0	0	0	0	0	0	0	0
Techniek	33	0	0	5	1	24	2	0	1
Economie	30	0	0	10	0	14	3	0	1
Gezondheidszorg	14	0	0	0	0	0	0	0	0
Gedrag en maatschappij	10	0	0	0	0	0	0	0	0
BBL niveau 4	16	0	1	1	0	2	10	0	1
Landbouw	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Techniek	16	0	2	0	0	4	8	0	2
Economie	14	0	0	1	0	1	11	0	0
Gezondheidszorg	13	0	0	0	0	0	0	0	0
Gedrag en maatschappij	25	0	0	0	0	0	0	0	0
HBO	33	0	0	0	0	0	8	20	5
Landbouw	29	0	0	1	0	0	5	18	5
Onderwijs	31	0	0	0	0	0	16	8	6
Techniek	32	0	0	0	0	0	5	24	3
Economie	40	0	0	0	0	0	5	29	6
Gezondheidszorg	28	0	0	0	0	0	9	12	7
Gedrag en maatschappij	26	0	0	0	0	0	7	15	3
Taal en cultuur	27	0	0	0	0	0	13	7	3
Totaal	66	1	5	21	3	4	20	10	2

- = te weinig waarnemingen

Bron: ROA (SIS)

Tabel 12

Oordeel van schoolverlaters over de aansluiting van de afgesloten opleiding met de vervolgopleiding

Opleidingssector	goed %	redelijk %	matig %	slecht %
HAVO/VWO	37	39	18	6
HAVO	28	43	22	7
VWO	49	34	12	4
VMBO	38	37	18	7
<i>Naar leerweg</i>				
Theoretisch	38	37	18	8
Gemengd	43	31	19	7
Kaderberoepsgericht	36	38	19	7
Basisberoepsgericht	42	34	18	5
<i>Naar sector</i>				
Landbouw	37	36	19	8
Techniek	40	35	20	5
Economie	37	39	17	7
Gezondheidszorg	39	36	19	5
MBO	34	36	19	12
BOL	29	38	21	13
BOL niveau 1	50	34	9	6
BOL niveau 2	35	40	18	7
Landbouw	48	35	16	1
Techniek	36	38	19	7
Economie	25	50	14	11
Gezondheidszorg	42	34	20	4
BOL niveau 3	37	33	17	13
Landbouw	25	38	31	7
Techniek	48	10	23	19
Economie	31	37	15	16
Gezondheidszorg	44	32	17	7
Gedrag en maatschappij	42	31	18	9
BOL niveau 4	21	38	24	16
Landbouw	22	35	25	18
Techniek	21	38	22	19
Economie	23	36	27	14
Gezondheidszorg	21	39	26	13
Gedrag en maatschappij	18	42	22	18

Tabel 12

Oordeel van schoolverlaters over de aansluiting van de afgesloten opleiding met de vervolgopleiding

Opleidingssector	goed %	redelijk %	matig %	slecht %
BBL	51	29	13	8
BBL niveau 1	58	32	4	7
BBL niveau 2	54	28	13	5
BBL niveau 3	51	28	11	10
BBL niveau 4	30	37	20	12
Totaal	36	37	19	8

Bron: ROA (SIS)

Tabel 13

Uitvallers en studiewisselaars

	Vervolgopleiding voortijdig verlaten %	Studiewisselaar %
HAVO/VWO	16	14
HAVO	17	14
VWO	15	14
VMBO	10	8
<i>Naar leerweg</i>		
Theoretisch	11	9
Gemengd	4	4
Kaderberoepsgericht	10	6
Basisberoepsgericht	12	6
<i>Naar sector</i>		
Landbouw	8	5
Techniek	9	5
Economie	12	9
Gezondheidszorg	10	6
MBO	10	3
BOL	11	4
BOL niveau 1	6	2
BOL niveau 2	7	3
Landbouw	6	0
Techniek	2	1
Economie	11	5
Gezondheidszorg	7	2
BOL niveau 3	10	2
Landbouw	19	0
Economie	9	3
Gezondheidszorg	8	1
Gedrag en maatschappij	16	3
BOL niveau 4	14	5
Landbouw	18	7
Techniek	12	4
Economie	12	5
Gezondheidszorg	10	3
Gedrag en maatschappij	19	6

Tabel 13

Uitvallers en studiewisselaars

	Vervolgopleiding voortijdig verlaten %	Studiewisselaar %
BBL	6	1
BBL niveau 1	3	0
BBL niveau 2	3	0
BBL niveau 3	7	0
BBL niveau 4	12	6
HBO	7	0
Landbouw	6	0
Onderwijs	7	0
Techniek	9	1
Economie	8	1
Gezondheidszorg	4	0
Gedrag en maatschappij	7	1
Taal en cultuur	8	0
Totaal	12	8

Bron: ROA (SIS)

Tabel 14

Werkloosheid

	aanbieden op arbeidsmarkt	werkloosheid
	%	%
HAVO/VWO	9	9
HAVO	11	9
VWO	8	9
VMBO	25	12
<i>Naar leerweg</i>		
Theoretisch	14	22
Gemengd	16	0
Kaderberoepsgericht	27	12
Basisberoepsgericht	42	8
<i>Naar sector</i>		
Landbouw	30	7
Techniek	50	7
Economie	26	12
Gezondheidszorg	23	10
MBO	74	7
BOL	56	11
BOL niveau 1	51	35
BOL niveau 2	54	17
Landbouw	50	19
Techniek	51	13
Economie	61	17
Gezondheidszorg	49	18
BOL niveau 3	65	10
Landbouw	75	10
Techniek	65	4
Economie	51	16
Gezondheidszorg	75	2
Gedrag en maatschappij	77	11
BOL niveau 4	55	7
Landbouw	60	8
Techniek	56	7
Economie	46	9
Gezondheidszorg	67	3
Gedrag en maatschappij	58	8

Tabel 14
Werkloosheid

	aanbieden op arbeidsmarkt %	werkloosheid %
BBL	96	4
BBL niveau 1	95	8
BBL niveau 2	94	5
Landbouw	96	2
Techniek	94	4
Economie	93	7
Gezondheidszorg	95	4
BBL niveau 3	97	2
Landbouw	94	3
Techniek	98	3
Economie	96	1
Gezondheidszorg	97	0
Gedrag en maatschappij	97	3
BBL niveau 4	98	3
Landbouw	-	-
Techniek	100	0
Economie	98	6
Gezondheidszorg	96	2
Gedrag en maatschappij	98	3
HBO	83	7
Landbouw	82	8
Onderwijs	90	6
Techniek	80	4
Economie	78	8
Gezondheidszorg	91	2
Gedrag en maatschappij	86	7
Taal en cultuur	86	9
Totaal	51	7

- te weinig waarnemingen

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

Het werkloosheidspercentage heeft betrekking op de werkloze beroepsbevolking: schoolverlaters zonder werk (of met werk van minder dan 12 uur per week) die op zoek zijn naar betaald werk. Daarbij is tevens als voorwaarde gesteld dat de maatschappelijke positie niet scholier of student is.

Tabel 15

Werkloosheid tot eerste baan

Opleidingssector	0 mnd. %	1-3 mnd. %	4-6 mnd. %	7-12 mnd. %	>= 13 mnd. %	maanden
VMBO	89	5	2	3	1	0,8
<i>Naar leerweg</i>						
Theoretisch	91	4	1	3	2	0,9
Gemengd	82	8	6	5	0	1,0
Kaderberoepsgericht	89	6	2	2	1	0,6
Basisberoepsgericht	87	4	3	5	0	0,9
<i>Naar sector</i>						
Landbouw	89	4	4	3	0	0,6
Techniek	88	8	2	0	2	0,7
Economie	85	5	4	7	0	1,0
Gezondheidszorg	90	4	2	4	0	0,6
MBO	87	6	4	2	1	0,7
BOL	84	7	5	3	2	0,9
BOL niveau 1	74	10	5	7	5	1,9
BOL niveau 2	81	7	7	3	2	1,3
Landbouw	80	9	2	6	4	3,0
Techniek	84	6	6	2	2	0,9
Economie	76	7	11	4	2	1,4
Gezondheidszorg	84	7	4	4	1	1,1
BOL niveau 3	84	7	5	2	1	0,9
Landbouw	74	5	10	6	5	1,9
Techniek	82	5	6	4	2	1,1
Economie	82	7	5	4	3	1,3
Gezondheidszorg	90	5	5	0	0	0,4
Gedrag en maatschappij	86	8	5	1	0	0,6
BOL niveau 4	86	7	4	2	1	0,7
Landbouw	83	9	4	1	2	0,8
Techniek	88	5	3	3	1	0,8
Economie	84	8	5	2	1	0,8
Gezondheidszorg	91	6	2	1	0	0,4
Gedrag en maatschappij	86	6	6	2	1	0,7

Tabel 15

Werkloosheid tot eerste baan

Opleidingssector	0 mnd. %	1-3 mnd. %	4-6 mnd. %	7-12 mnd. %	>= 13 mnd. %	maanden
BBL	93	4	2	1	0	0,3
BBL niveau 1	92	5	1	2	0	0,3
BBL niveau 2	89	6	3	2	0	0,4
Landbouw	90	5	5	0	0	0,4
Techniek	87	7	4	2	0	0,5
Economie	90	6	2	1	0	0,3
Gezondheidszorg	98	1	1	0	0	0,1
BBL niveau 3	94	4	1	1	0	0,2
Landbouw	94	6	0	0	0	0,1
Techniek	94	4	1	1	0	0,2
Economie	92	5	0	2	0	0,4
Gezondheidszorg	97	1	2	0	0	0,1
Gedrag en maatschappij	95	3	2	0	0	0,1
BBL niveau 4	97	1	1	0	1	0,3
Landbouw	-	-	-	-	-	-
Techniek	98	0	0	0	2	0,5
Economie	97	1	1	0	1	0,2
Gezondheidszorg	97	3	0	0	0	0,0
Gedrag en maatschappij	95	0	2	2	2	0,6
HBO	72	14	7	4	3	1,5
Landbouw	77	10	6	4	3	1,4
Onderwijs	76	13	5	2	3	1,3
Techniek	72	15	7	4	2	1,4
Economie	69	15	8	5	3	1,7
Gezondheidszorg	83	11	3	2	2	0,8
Gedrag en maatschappij	68	15	9	4	4	1,8
Taal en cultuur	73	12	9	5	2	1,5
Totaal	85	7	4	3	1	0,9

-- te weinig waarnemingen

Bron: ROA (SIS)

Tabel 16

Werkzaam in klein-, midden-, grootbedrijf

Opleidingssector	1-9 personen	10-99 personen	>=100 personen
	%	%	%
VMBO	29	44	27
<i>Naar leerweg</i>			
Theoretisch	24	38	38
Gemengd	34	45	20
Kaderberoepsgericht	31	43	26
Basisberoepsgericht	32	43	24
<i>Naar sector</i>			
Landbouw	33	48	19
Techniek	31	52	17
Economie	34	33	33
Gezondheidszorg	25	39	35
MBO	16	29	56
BOL	19	30	51
BOL niveau 1	23	32	45
BOL niveau 2	18	32	51
Landbouw	63	17	21
Techniek	15	46	39
Economie	15	32	53
Gezondheidszorg	17	24	59
BOL niveau 3	21	25	55
Landbouw	53	18	29
Techniek	48	26	26
Economie	15	24	61
Gezondheidszorg	23	22	55
Gedrag en maatschappij	8	30	62
BOL niveau 4	18	31	50
Landbouw	40	37	24
Techniek	24	33	42
Economie	26	31	43
Gezondheidszorg	12	26	62
Gedrag en maatschappij	3	32	64

Tabel 16

Werkzaam in klein-, midden-, grootbedrijf

Opleidingssector	1-9 personen	10-99 personen	>=100 personen
	%	%	%
BBL	13	28	59
BBL niveau 1	6	29	64
BBL niveau 2	15	32	53
Landbouw	20	45	35
Techniek	17	34	48
Economie	10	31	59
Gezondheidszorg	8	14	79
BBL niveau 3	16	28	55
Landbouw	39	20	40
Techniek	21	38	42
Economie	16	29	55
Gezondheidszorg	9	12	79
Gedrag en maatschappij	7	33	60
BBL niveau 4	9	19	72
Landbouw	-	-	-
Techniek	18	33	49
Economie	8	24	68
Gezondheidszorg	1	8	91
Gedrag en maatschappij	5	10	85
HBO	17	28	55
Landbouw	22	33	44
Onderwijs	5	51	44
Techniek	15	31	54
Economie	12	27	61
Gezondheidszorg	24	22	54
Gedrag en maatschappij	6	18	76
Taal en cultuur	67	13	20
Totaal	18	30	52

- = te weinig waarnemingen

Bron: ROA (SIS)

Tabel 17

Percentage werkende schoolverlaters met een flexibele aanstelling

Opleidingssector	%
HAVO/VWO	66
HAVO	66
VWO	66
VMBO	65
<i>Naar leerweg</i>	
Theoretisch	71
Gemengd	84
Kaderberoepsgericht	81
Basisberoepsgericht	51
<i>Naar sector</i>	
Landbouw	68
Techniek	53
Economie	68
Gezondheidszorg	79
MBO	36
BOL	54
BOL niveau 1	72
BOL niveau 2	62
Landbouw	57
Techniek	66
Economie	61
Gezondheidszorg	62
BOL niveau 3	54
Landbouw	42
Techniek	51
Economie	57
Gezondheidszorg	46
Gedrag en maatschappij	63
BOL niveau 4	49
Landbouw	60
Techniek	46
Economie	51
Gezondheidszorg	44
Gedrag en maatschappij	52

Tabel 17

Percentage werkende schoolverlaters met een flexibele aanstelling

Opleidingssector	%
BBL	25
BBL niveau 1	21
BBL niveau 2	31
Landbouw	24
Techniek	37
Economie	25
Gezondheidszorg	20
BBL niveau 3	24
Landbouw	9
Techniek	25
Economie	34
Gezondheidszorg	19
Gedrag en maatschappij	20
BBL niveau 4	17
Landbouw	-
Techniek	10
Economie	22
Gezondheidszorg	19
Gedrag en maatschappij	14
HBO	54
Landbouw	53
Onderwijs	61
Techniek	46
Economie	54
Gezondheidszorg	44
Gedrag en maatschappij	63
Taal en cultuur	62
Totaal	44

- = te weinig waarnemingen

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

Een flexibele aanstelling betreft een aanstelling als uitzendkracht, oproepkracht e.d. of een aanstelling in tijdelijke dienst.

Tabel 18

Wekelijkse arbeidsduur van werkende schoolverlaters

Opleidingssector	deeltijdaanstelling %	wekelijkse arbeidsduur uren
HAVO/VWO	81	24,0
HAVO	80	25,2
VWO	83	21,9
VMBO	67	29,0
<i>Naar leerweg</i>		
Theoretisch	86	24,2
Gemengd	55	30,1
Kaderberoepsgericht	72	27,6
Basisberoepsgericht	55	31,8
<i>Naar sector</i>		
Landbouw	68	28,4
Techniek	41	34,7
Economie	75	29,0
Gezondheidszorg	87	23,0
MBO	44	32,8
BOL	52	31,3
BOL niveau 1	57	31,6
BOL niveau 2	64	29,4
Landbouw	50	29,9
Techniek	44	33,0
Economie	60	30,4
Gezondheidszorg	84	25,7
BOL niveau 3	59	30,4
Landbouw	41	35,3
Techniek	18	37,1
Economie	41	33,7
Gezondheidszorg	79	28,0
Gedrag en maatschappij	76	26,1
BOL niveau 4	44	32,4
Landbouw	41	34,3
Techniek	20	36,3
Economie	39	33,6
Gezondheidszorg	48	31,7
Gedrag en maatschappij	73	27,1

Tabel 18

Wekelijkse arbeidsduur van werkende schoolverlaters

Opleidingssector	deeltijdaanstelling %	wekelijkse arbeidsduur uren
BBL	39	33,8
BBL niveau 1	38	33,4
BBL niveau 2	34	34,7
Landbouw	31	34,7
Techniek	17	37,9
Economie	46	32,0
Gezondheidszorg	94	24,2
BBL niveau 3	40	33,5
Landbouw	14	37,0
Techniek	9	38,3
Economie	35	33,6
Gezondheidszorg	81	27,9
Gedrag en maatschappij	88	25,7
BBL niveau 4	44	33,0
Landbouw	-	-
Techniek	16	36,9
Economie	33	33,7
Gezondheidszorg	68	31,3
Gedrag en maatschappij	71	28,4
HBO	36	35,7
Landbouw	19	38,8
Onderwijs	47	33,7
Techniek	11	38,8
Economie	21	37,3
Gezondheidszorg	59	32,3
Gedrag en maatschappij	69	30,9
Taal en cultuur	49	37,1
Totaal	46	32,8

- = te weinig waarnemingen

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

De arbeidsduur betreft zowel het aantal uren in de hoofdfunctie als het aantal uren in eventuele nevenfuncties (HBO). Een deeltijdaanstelling is een aanstelling met minder dan 33 arbeidsuren per week.

Tabel 19

Aard van het dienstverband van werkende schoolverlaters

Opleidingssector	leer/werk- overeenkomst %	uitzend-, oproepkracht %	loondienst werkgever %	bedrijf ouders/ partner %	eigen bedrijf/ free-lance %
HAVO/VWO	15	12	65	0	5
HAVO	18	16	55	0	8
VWO	9	5	82	0	0
VMBO	54	5	30	3	1
<i>Naar leerweg</i>					
Theoretisch	35	6	46	5	1
Gemengd	67	15	16	0	0
Kaderberoepsgericht	58	5	23	5	2
Basisberoepsgericht	57	5	29	0	0
<i>Naar sector</i>					
Landbouw	50	5	38	1	2
Techniek	76	0	17	2	0
Economie	45	9	34	5	3
Gezondheidszorg	40	11	29	0	0
MBO	15	5	75	1	1
BOL	11	9	73	1	3
BOL niveau 1	24	16	54	0	0
BOL niveau 2	25	10	54	2	4
Landbouw	22	3	59	10	6
Techniek	29	8	56	0	0
Economie	23	10	59	3	1
Gezondheidszorg	26	11	45	0	9
BOL niveau 3	8	11	75	1	2
Landbouw	6	3	82	3	3
Techniek	4	1	82	0	8
Economie	8	20	68	1	2
Gezondheidszorg	9	9	78	1	2
Gedrag en maatschappij	8	11	74	0	1
BOL niveau 4	6	7	81	1	3
Landbouw	3	9	77	3	9
Techniek	7	7	78	2	5
Economie	7	6	81	1	3
Gezondheidszorg	9	4	86	0	0
Gedrag en maatschappij	3	11	81	0	1

Tabel 19

Aard van het dienstverband van werkende schoolverlaters

Opleidingssector	leer/werk- overeenkomst %	uitzend-, oproepkracht %	loondienst werkgever %	bedrijf ouders/ partner %	eigen bedrijf/ free-lance %
BBL	18	3	76	0	1
BBL niveau 1	9	2	83	0	0
BBL niveau 2	24	3	68	0	1
Landbouw	17	2	74	0	2
Techniek	30	4	61	1	1
Economie	8	3	85	0	0
Gezondheidszorg	21	3	72	0	0
BBL niveau 3	18	3	77	0	1
Landbouw	7	0	87	3	0
Techniek	16	4	79	0	1
Economie	7	5	87	0	0
Gezondheidszorg	30	1	66	0	1
Gedrag en maatschappij	23	0	76	0	2
BBL niveau 4	13	2	85	0	0
Landbouw	-	-	-	-	-
Techniek	6	2	92	0	0
Economie	6	4	89	0	0
Gezondheidszorg	28	0	72	0	0
Gedrag en maatschappij	14	0	84	0	0
HBO	0	9	80	0	8
Landbouw	0	6	80	2	8
Onderwijs	0	15	77	0	2
Techniek	0	6	86	1	5
Economie	0	10	83	0	5
Gezondheidszorg	0	3	88	0	7
Gedrag en maatschappij	0	10	86	0	2
Taal en cultuur	0	4	35	0	59
Totaal	16	6	71	1	3

- = te weinig waarnemingen

Bron: ROA (SIS)

Tabel 20

Vereist opleidingsniveau voor de huidige functie volgens de werkgever

Opleidingssector	lager %	zelfde %	hoger %
VMBO	23	27	49
<i>Naar leerweg</i>			
Theoretisch	30	32	38
Gemengd	24	5	71
Kaderberoepsgericht	25	29	45
Basisberoepsgericht	21	22	57
<i>Naar sector</i>			
Landbouw	29	25	46
Techniek	14	34	52
Economie	24	19	57
Gezondheidszorg	32	17	52
MBO	28	63	9
BOL	22	69	9
BOL niveau 1	25	51	23
BOL niveau 2	29	46	25
Landbouw	39	27	34
Techniek	32	46	22
Economie	37	40	23
Gezondheidszorg	16	55	29
BOL niveau 3	24	75	1
Landbouw	27	73	
Techniek	16	84	
Economie	38	61	1
Gezondheidszorg	21	78	1
Gedrag en maatschappij	14	86	
BOL niveau 4	18	75	7
Landbouw	32	65	3
Techniek	23	71	6
Economie	20	69	11
Gezondheidszorg	10	85	5
Gedrag en maatschappij	14	82	4

Tabel 20

Vereist opleidingsniveau voor de huidige functie volgens de werkgever

Opleidingssector	lager %	zelfde %	hoger %
BBL	32	58	9
BBL niveau 1	60	34	6
BBL niveau 2	34	44	21
Landbouw	33	45	22
Techniek	34	43	23
Economie	46	37	17
Gezondheidszorg	22	60	18
BBL niveau 3	35	65	1
Landbouw	40	60	
Techniek	46	53	1
Economie	42	58	
Gezondheidszorg	20	80	
Gedrag en maatschappij	7	91	2
BBL niveau 4	13	83	4
Landbouw	-	-	
Techniek	19	79	2
Economie	21	77	3
Gezondheidszorg	9	89	3
Gedrag en maatschappij		89	11
HBO	22	76	2
Landbouw	26	73	1
Onderwijs	9	91	1
Techniek	13	85	2
Economie	23	75	3
Gezondheidszorg	19	80	1
Gedrag en maatschappij	45	55	0
Taal en cultuur	32	66	2
Totaal	27	61	12

- te weinig waarnemingen

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

Vraag in de enquête:

Welk opleidingsniveau werd **door uw werkgever** voor deze functie minimaal vereist?

Tabel 21

Vereiste opleidingsrichting voor de huidige functie volgens de werkgever

Opleidingssector	eigen/verwante richting %	geen/andere richting %
VMBO	63	37
<i>Naar leerweg</i>		
Theoretisch	51	49
Gemengd	73	27
Kaderberoepsgericht	64	36
Basisberoepsgericht	64	36
<i>Naar sector</i>		
Landbouw	56	44
Techniek	74	26
Economie	55	45
Gezondheidszorg	66	34
MBO	77	23
BOL	74	26
BOL niveau 1	59	41
BOL niveau 2	61	39
Landbouw	69	31
Techniek	48	52
Economie	56	44
Gezondheidszorg	76	24
BOL niveau 3	75	25
Landbouw	73	27
Techniek	80	20
Economie	61	39
Gezondheidszorg	81	19
Gedrag en maatschappij	84	16
BOL niveau 4	80	20
Landbouw	76	24
Techniek	82	18
Economie	71	29
Gezondheidszorg	90	10
Gedrag en maatschappij	82	18

Tabel 21

Vereiste opleidingsrichting voor de huidige functie volgens de werkgever

Opleidingssector	eigen/verwante richting %	geen/andere richting %
BBL	79	21
BBL niveau 1	58	42
BBL niveau 2	74	26
Landbouw	73	27
Techniek	78	22
Economie	50	50
Gezondheidszorg	89	11
BBL niveau 3	84	16
Landbouw	92	8
Techniek	84	16
Economie	65	35
Gezondheidszorg	93	7
Gedrag en maatschappij	94	6
BBL niveau 4	87	13
Landbouw	-	-
Techniek	90	10
Economie	74	26
Gezondheidszorg	96	4
Gedrag en maatschappij	96	4
HBO	78	22
Landbouw	72	28
Onderwijs	92	8
Techniek	86	14
Economie	65	35
Gezondheidszorg	93	7
Gedrag en maatschappij	85	15
Taal en cultuur	62	38
Totaal	75	25

- te weinig waarnemingen

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

Vraag in de enquête:

Welke opleidingsrichting werd **door uw werkgever** voor deze functie vereist?

Tabel 22

Oordeel van de werkende schoolverlaters over de aansluiting tussen de afgesloten opleiding en de huidige functie

Opleidingssector	goed %	voldoende %	matig %	slecht %
VMBO	22	52	19	8
<i>Naar leerweg</i>				
Theoretisch	12	48	31	9
Gemengd	38	60	2	
Kaderberoepsgericht	25	50	15	10
Basisberoepsgericht	24	53	17	6
<i>Naar sector</i>				
Landbouw	23	50	18	9
Techniek	28	57	13	2
Economie	15	59	15	10
Gezondheidszorg	24	38	25	13
MBO	33	45	15	7
BOL	27	46	18	9
BOL niveau 1	22	51	10	17
BOL niveau 2	24	45	19	11
Landbouw	8	43	26	23
Techniek	21	36	25	18
Economie	24	46	19	11
Gezondheidszorg	30	48	16	6
BOL niveau 3	33	43	15	9
Landbouw	22	40	22	15
Techniek	41	35	20	5
Economie	30	41	16	13
Gezondheidszorg	34	44	14	8
Gedrag en maatschappij	34	47	11	7
BOL niveau 4	26	47	20	8
Landbouw	20	45	19	16
Techniek	18	48	24	10
Economie	26	47	18	8
Gezondheidszorg	33	47	17	3
Gedrag en maatschappij	27	45	21	7

Tabel 22

Oordeel van de werkende schoolverlaters over de aansluiting tussen de afgesloten opleiding en de huidige functie

Opleidingssector	goed %	voldoende %	matig %	slecht %
BBL	37	44	13	6
BBL niveau 1	29	42	17	12
BBL niveau 2	36	43	15	6
Landbouw	40	42	16	2
Techniek	34	43	16	6
Economie	36	39	16	10
Gezondheidszorg	40	47	11	2
BBL niveau 3	45	41	9	4
Landbouw	31	45	16	7
Techniek	46	41	10	4
Economie	34	44	16	7
Gezondheidszorg	57	38	4	1
Gedrag en maatschappij	44	45	7	5
BBL niveau 4	31	50	15	4
Landbouw	-	-	-	-
Techniek	23	57	17	2
Economie	34	45	14	8
Gezondheidszorg	37	48	14	2
Gedrag en maatschappij	28	54	16	2
HBO	31	43	18	8
Landbouw	32	41	14	13
Onderwijs	42	43	11	4
Techniek	30	47	18	5
Economie	25	44	21	11
Gezondheidszorg	38	42	17	3
Gedrag en maatschappij	26	44	19	10
Taal en cultuur	33	35	18	14
Totaal	31	45	17	7

- = te weinig waarnemingen

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

Vraag in de enquête:

Hoe vindt u de aansluiting tussen uw [...] opleiding en uw huidige functie?

Tabel 23

Beloning van werkende schoolverlaters

Opleidingssector	gemiddeld bruto maandloon €	gemiddeld bruto uurloon €
HAVO/VWO	549	5,94
HAVO	543	5,30
VWO	560	7,09
VMBO	568	4,48
<i>Naar leerweg</i>		
Theoretisch	486	4,55
Gemengd	591	4,41
Kaderberoepsgericht	538	4,39
Basisberoepsgericht	617	4,48
<i>Naar sector</i>		
Landbouw	540	4,30
Techniek	724	4,82
Economie	483	3,95
Gezondheidszorg	450	4,31
MBO	1.521	10,79
BOL	1.279	9,55
BOL niveau 1	926	6,72
BOL niveau 2	982	7,89
Landbouw	930	6,55
Techniek	1.208	8,69
Economie	968	7,62
Gezondheidszorg	856	7,89
BOL niveau 3	1.228	9,57
Landbouw	1.300	8,37
Techniek	1.452	8,84
Economie	1.211	8,54
Gezondheidszorg	1.170	9,78
Gedrag en maatschappij	1.216	11,18
BOL niveau 4	1.437	10,35
Landbouw	1.380	9,52
Techniek	1.641	10,48
Economie	1.330	9,21
Gezondheidszorg	1.542	11,52
Gedrag en maatschappij	1.256	10,78

Tabel 23

Beloning van werkende schoolverlaters

Opleidingssector	gemiddeld bruto maandloon €	gemiddeld bruto uurloon €
BBL	1.697	11,69
BBL niveau 1	1.459	10,13
BBL niveau 2	1.575	10,50
Landbouw	1.402	9,39
Techniek	1.703	10,36
Economie	1.480	10,63
Gezondheidszorg	1.190	11,49
BBL niveau 3	1.723	12,12
Landbouw	1.768	10,91
Techniek	2.034	12,66
Economie	1.495	10,40
Gezondheidszorg	1.499	12,69
Gedrag en maatschappij	1.445	12,89
BBL niveau 4	1.967	13,72
Landbouw	-	-
Techniek	2.403	15,25
Economie	1.816	12,45
Gezondheidszorg	1.851	13,72
Gedrag en maatschappij	1.805	14,20
HBO	1.990	13,38
Landbouw	2.016	12,57
Onderwijs	1.875	13,57
Techniek	2.311	14,05
Economie	2.111	13,35
Gezondheidszorg	2.033	15,12
Gedrag en maatschappij	1.744	13,36
Taal en cultuur	1.269	9,16
Totaal	1.496	10,54

- = te weinig waarnemingen

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

Dit betreft het bruto inkomen in de hoofdfunctie. Dit is inclusief toeslagen maar exclusief inkomen uit overwerk. Er is hier niet gecorrigeerd voor verschillen in leeftijd van de schoolverlaters.

Tabel 24

Tevredenheid met huidige functie

Opleidingssector	%
VMBO	78
<i>Naar leerweg</i>	
Theoretisch	71
Gemengd	96
Kaderberoepsgericht	83
Basisberoepsgericht	78
<i>Naar sector</i>	
Landbouw	72
Techniek	84
Economie	79
Gezondheidszorg	79
MBO	66
BOL	67
BOL niveau 1	57
BOL niveau 2	65
Landbouw	49
Techniek	62
Economie	61
Gezondheidszorg	74
BOL niveau 3	68
Landbouw	75
Techniek	71
Economie	62
Gezondheidszorg	73
Gedrag en maatschappij	68
BOL niveau 4	67
Landbouw	69
Techniek	68
Economie	64
Gezondheidszorg	78
Gedrag en maatschappij	60

Tabel 24

Tevredenheid met huidige functie

Opleidingssector	%
BBL	65
BBL niveau 1	58
BBL niveau 2	66
Landbouw	63
Techniek	65
Economie	64
Gezondheidszorg	70
BBL niveau 3	67
Landbouw	63
Techniek	64
Economie	54
Gezondheidszorg	78
Gedrag en maatschappij	82
BBL niveau 4	65
Landbouw	-
Techniek	64
Economie	54
Gezondheidszorg	79
Gedrag en maatschappij	67
HBO	64
Landbouw	69
Onderwijs	69
Techniek	72
Economie	59
Gezondheidszorg	76
Gedrag en maatschappij	52
Totaal	67

- = te weinig waarnemingen

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

Vraag in de enquête:

Hoe tevreden bent u met uw huidige functie (1 'zeer ontevreden' tot en met 5 'zeer tevreden'. Vermeld is het percentage van antwoordcategorie 4 en 5.

Tabel 25

Percentage werkende schoolverlaters waarvan huidige functie goede carrièreperspectieven biedt

Opleidingssector	ja
	%
VMBO	67
<i>Naar leerweg</i>	
Theoretisch	52
Gemengd	76
Kaderberoepsgericht	72
Basisberoepsgericht	70
<i>Naar sector</i>	
Landbouw	59
Techniek	78
Economie	70
Gezondheidszorg	61
MBO	47
BOL	50
BOL niveau 1	48
BOL niveau 2	47
Landbouw	50
Techniek	50
Economie	43
Gezondheidszorg	50
BOL niveau 3	48
Landbouw	44
Techniek	39
Economie	54
Gezondheidszorg	57
Gedrag en maatschappij	36
BOL niveau 4	52
Landbouw	41
Techniek	57
Economie	56
Gezondheidszorg	60
Gedrag en maatschappij	37

Tabel 25

Percentage werkende schoolverlaters waarvan huidige functie goede carrièreperspectieven biedt

Opleidingssector	ja %
BBL	45
BBL niveau 1	26
BBL niveau 2	47
Landbouw	41
Techniek	52
Economie	37
Gezondheidszorg	42
BBL niveau 3	45
Landbouw	49
Techniek	48
Economie	38
Gezondheidszorg	48
Gedrag en maatschappij	38
BBL niveau 4	50
Landbouw	-
Techniek	46
Economie	43
Gezondheidszorg	68
Gedrag en maatschappij	46
HBO	49
Landbouw	55
Onderwijs	28
Techniek	61
Economie	56
Gezondheidszorg	53
Gedrag en maatschappij	32
Totaal	50

- = te weinig waarnemingen

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

Vraag in de enquête:

Biedt uw functie goede carrièremogelijkheden? (1 'nauwelijks' tot en met 5 'heel veel'). Vermeld is het percentage van antwoordcategorie 4 en 5.

Tabel 26

Benutting van kennis en vaardigheden en kennis en vaardigheden schieten tekort volgens oordeel werkende schoolverlaters

Opleidingssector	Benutting kennis en vaardigheden		Kennis en vaardigheden schieten tekort	
	ja	%	ja	%
VMBO		56		10
<i>Naar leerweg</i>				
Theoretisch		57		3
Gemengd		43		2
Kaderberoepsgericht		63		15
Basisberoepsgericht		55		5
<i>Naar sector</i>				
Landbouw		59		14
Techniek		64		9
Economie		60		18
Gezondheidszorg		33		9
MBO		63		10
BOL		61		11
BOL niveau 1		46		14
BOL niveau 2		55		13
Landbouw		61		12
Techniek		51		24
Economie		56		9
Gezondheidszorg		55		13
BOL niveau 3		66		11
Landbouw		56		7
Techniek		78		8
Economie		54		7
Gezondheidszorg		74		12
Gedrag en maatschappij		69		15
BOL niveau 4		62		11
Landbouw		62		10
Techniek		56		12
Economie		60		9
Gezondheidszorg		77		11
Gedrag en maatschappij		57		12

Tabel 26

Benutting van kennis en vaardigheden en kennis en vaardigheden schieten tekort volgens oordeel werkende schoolverlaters

Opleidingssector	Benutting kennis en vaardigheden	Kennis en vaardigheden schieten tekort
	ja %	ja %
BBL	64	9
BBL niveau 1	49	11
BBL niveau 2	61	9
Landbouw	56	4
Techniek	60	7
Economie	58	7
Gezondheidszorg	72	22
BBL niveau 3	70	10
Landbouw	75	20
Techniek	66	7
Economie	51	10
Gezondheidszorg	83	11
Gedrag en maatschappij	85	14
BBL niveau 4	65	9
Landbouw	-	-
Techniek	62	9
Economie	58	5
Gezondheidszorg	70	15
Gedrag en maatschappij	73	9
HBO	61	6
Landbouw	63	8
Onderwijs	82	4
Techniek	62	5
Economie	51	5
Gezondheidszorg	75	7
Gedrag en maatschappij	54	7
Totaal	61	9

- te weinig waarnemingen

Bron: ROA (SIS)

Toelichting

Vragen in de enquête:

In welke mate worden in uw huidige functie uw kennis en vaardigheden benut (1 'helemaal niet' tot en met 5 'in sterke mate'). Vermeld is het percentage van antwoordcategorie 4 en 5.

In welke mate schieten uw kennis en vaardigheden tekort voor uw huidige functie (1 'helemaal niet' tot en met 5 'in sterke mate')? Vermeld is het percentage van antwoordcategorie 4 en 5.

Tabel 27

Percentage werkende schoolverlaters dat op zoek is naar een andere baan

Opleidingssector	%
HAVO/VWO	9
HAVO	11
VWO	6
VMBO	4
<i>Naar leerweg</i>	
Theoretisch	10
Gemengd	2
Kaderberoepsgericht	7
Basisberoepsgericht	1
<i>Naar sector</i>	
Landbouw	9
Techniek	0
Economie	4
Gezondheidszorg	4
MBO	13
BOL	15
BOL niveau 1	23
BOL niveau 2	14
Landbouw	27
Techniek	19
Economie	13
Gezondheidszorg	10
BOL niveau 3	16
Landbouw	9
Techniek	13
Economie	15
Gezondheidszorg	13
Gedrag en maatschappij	24
BOL niveau 4	14
Landbouw	9
Techniek	15
Economie	12
Gezondheidszorg	8
Gedrag en maatschappij	24

Tabel 27

Percentage werkende schoolverlaters dat op zoek is naar een andere baan

Opleidingssector	%
BBL	12
BBL niveau 1	9
BBL niveau 2	13
Landbouw	21
Techniek	10
Economie	15
Gezondheidszorg	16
BBL niveau 3	11
Landbouw	13
Techniek	9
Economie	24
Gezondheidszorg	5
Gedrag en maatschappij	2
BBL niveau 4	14
Landbouw	-
Techniek	14
Economie	19
Gezondheidszorg	8
Gedrag en maatschappij	10
HBO	26
Landbouw	20
Onderwijs	23
Techniek	14
Economie	27
Gezondheidszorg	15
Gedrag en maatschappij	36
Taal en cultuur	52
Totaal	15

- = te weinig waarnemingen

Bron: ROA (SIS)

Tabel 28

Opleiding achteraf opnieuw kiezen

Opleidingssector	zelfde opleiding %	andere opleiding %
HAVO/VWO	97	3
HAVO	96	4
VWO	98	2
VMBO	88	12
<i>Naar leerweg</i>		
Theoretisch	91	9
Gemengd	89	11
Kaderberoepsgericht	87	13
Basisberoepsgericht	84	16
<i>Naar sector</i>		
Landbouw	84	16
Techniek	90	10
Economie	86	14
Gezondheidszorg	85	15
MBO	80	20
BOL	77	23
BOL niveau 1	75	25
BOL niveau 2	74	26
Landbouw	78	22
Techniek	75	25
Economie	67	33
Gezondheidszorg	80	20
BOL niveau 3	76	24
Landbouw	73	27
Techniek	76	24
Economie	70	30
Gezondheidszorg	78	22
Gedrag en maatschappij	86	14
BOL niveau 4	79	21
Landbouw	74	26
Techniek	80	20
Economie	76	24
Gezondheidszorg	85	15
Gedrag en maatschappij	80	20

Tabel 28

Opleiding achteraf opnieuw kiezen

Opleidingssector	zelfde opleiding %	andere opleiding %
BBL	84	16
BBL niveau 1	78	22
BBL niveau 2	82	18
Landbouw	86	14
Techniek	85	15
Economie	74	26
Gezondheidszorg	80	20
BBL niveau 3	88	12
Landbouw	87	13
Techniek	85	15
Economie	88	12
Gezondheidszorg	92	8
Gedrag en maatschappij	85	15
BBL niveau 4	85	15
Landbouw	-	-
Techniek	86	14
Economie	86	14
Gezondheidszorg	85	15
Gedrag en maatschappij	87	13
HBO	79	21
Landbouw	77	23
Onderwijs	85	15
Techniek	86	14
Economie	72	28
Gezondheidszorg	85	15
Gedrag en maatschappij	75	25
Taal en cultuur	84	16
Totaal	86	14

- te weinig waarnemingen

Bron: ROA (SIS)